

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

MÛCİZE KAVRAMI VE İMAM MÂTÜRÎDÎ’NİN KONUYA YAKLAŞIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İbrahim BAKIR

**Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Kelam**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ramazan BİÇER

AĞUSTOS – 2020

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MÛCİZE KAVRAMI VE İMAM MÂTÜRÎDÎ’NİN KONUYA YAKLAŞIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İbrahim BAKIR

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Kelam

“Bu tez sınavı 25/08/2020 tarihinde online olarak yapılmış olup aşağıda isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Ramazan BİÇER	Başarılı
Doç. Dr. Mustafa Selim Yılmaz	Başarılı
Dr. Öğretim Üyesi Ziya Erdiñ	Başarılı

 SAKARYA ÜNİVERSİTESİ	T.C. SAKARYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU	Sayfa : 1/1
--	---	-------------

Öğrenci Adı Soyadı	:	İBRAHİM BAKIR
Enstitü Anabilim Dalı	:	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
Enstitü Bilim Dalı	:	KELAM
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	MÜCİZE KAVRAMI VE İMAM MÂTÜRÎDÎ'NİN KONUYA YAKLAŞIMI
Benzerlik Oranı	:	20%

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbetazler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

İmza
İbrahim BAKIR

* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda verilen öğrenci bilgilerinin doğru olduğunu beyan ederim.

Yukarıda bilgileri verilen tezin jüri karşısında savunulabilir olduğunu bilgilerinize arz ederim.

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Prof. Dr. Ramazan BİLİR

Tarih: 27/09/2020

İmza:

...../...../ 20..... tarih ve sayılı EYK kararı ile tez savunma jürisine TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK RAPORUNUN gönderilmesine OYBİRLİĞİ/OYÇOKLU ile karar verilmiştir.

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın (c.c) adıyla... Hamd, âlemlerin Rabbi olan *Allah'a (c.c)* mahsustur. Salât ve selâm, insanlığın hidayet rehberi *H.z. Muhammed'e (sav)*, O'nun âline ve ashabına olsun.

Bu çalışmanın konusu, mûcize kavramı, mûcizenin detaylı incelenişi ve Mâtürîdî'nin mûcizeye bakışıdır. Mûcize insanların alışageldikleri kuralları yıktığı ve Allah'ın (c.c.) kudretini insanlara gösterdiği için tarih boyunca insanlığın gündeminde tazeliğini hep korumuştur. Bazen diğer harikulade işlerle birbirine karıştırılmış, her olağanüstü duruma mûcize denmiştir. Bu tezimizde mûcizenin mâhiyetini, diğer harikulade işlerden farkını, Kur'an-ı Kerim'de kullanılışını inceledik. Daha sonra Ehl-i sünnet'in itikatta mezhep imamlarından biri olarak kabul edilen Mâtürîdî'nin konuya bakışını ele almaya gayret ettik.

İmam Mâtürîdînin, yapmış olduğu eşsiz katkıları sebebiyle ilim hayatımızda önemli bir yeri vardır. Yaşadığı dönemde etkileri başlayan Mâtürîdî, tarih boyunca biraz ihmale de uğramıştır. Son zamanlarda özellikle Bekir Topaloğlu hocanın girişimleriyle değeri biraz daha iyi anlaşılan İmam Mâtürîdî, üzerine yapılan her çalışma ile ilim dünyasına yeni bir güzellik kazandırmaya devam etmektedir.

Bu tezi yazarken desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Ramazan BİÇER'e şükranlarımı dile getiriyorum. Tezi hazırlarken yardımlarından dolayı Fatih BATTI hocama, maddi manevi desteklerinden dolayı Ruçhan Barış ŞAHİN'e müteşekkirim. İlim yolculuğunda katkısı bulunan bütün hocalarıma ve jüri üyesi hocalarıma minnet ve şükran borçluyum.

Gayret bizden, tevfiğ Allah'tandır.

İbrahim BAKIR

25.08.2020

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: MÂTÜRÎDÎ’NİN HAYATI, ESERLERİ VE İLMÎ ŞAHSİYETİ.....	5
1.1. Hayatı.....	5
1.2. Mâtürîdî’nin Yaşadığı Döneme ve Bölgeye Genel Bir Bakış	6
1.3. Hocaları ve Talebeleri.....	7
1.4. Eserleri	8
1.5. Mâtürîdî’nin İlmi Şahsiyeti	9
BÖLÜM 2: MÛCİZE	12
2.1 Mûcizenin Tanım ve Kapsamı	12
2.2. Mûcizenin Temel Özellikleri	15
2.2.1. Allah’ın Fiili Olması	16
2.2.2. Harikulade Olması.....	17
2.2.3. Bir Benzerinin Meydana Getirilememesi.....	18
2.2.4. Peygamberlik İddiasına Muvafık Olması.....	18
2.2.5. Tehaddi (Meydan Okuma) İle Meydana Gelmesi.....	18
2.2.6. Peygamberi Yalanlamaması.....	19
2.2.7. Nübüvvet İddiası Anında Gelmesi	19
2.3. Kur'an-ı Kerim’de Mûcize Yerine Kullanılan Kavramlar.....	20
2.3.1. Ayet	20
2.3.2. Beyyine.....	21
2.3.3. Burhan	22
2.3.4. Sultan.....	22
2.3.5. Kur'an’da Mûcize Yerine Kullanılan Diğer Kavramlar	23
2.4. Mûcize ile Diğer Harikulâde Olaylar Arasındaki Farklar.....	23
2.4.1 İrhas.....	23
2.4.2. Keramet	24
2.4.3. Maûnet.....	26

2.4.4. İstidrâc	26
2.4.5. İhanet	28
2.5. Mûcizenin Sebep ve Gayeleri	28
2.5.1. Peygamberi Güçlendirmesi	29
2.5.2. İnananlara Yardım ve Lütuf Olması	30
2.5.3. Hidayete Ulaşabilecek Kimselere Etkisi	31
2.5.4. İnanmayanlara Etkisi	32
2.5.5. Mûcizelerin Diğer Sebepleri	33
2.6. Mûcize Çeşitleri	34
2.6.1. Akli Mûcize	34
2.6.2. Hissi Mûcize	37
2.6.3. Haberi Mûcizeler	44
BÖLÜM 3: MÂTÜRÎDÎ'DE MÛCİZE	46
3.1. İsrailoğulları Öncesi Bazı Peygamberlere Verilen Mûcizeler	48
3.1.1. Hz. İbrahim'in (a.s.) Bazı Mûcizeleri	48
3.1.2. Hz. Salih'in Deve Mûcizesi	49
3.2. İsrailoğullarına Gönderilen Mûcizeler	50
3.2.1. Hz. Musa'nın Mûcizeleri	50
3.2.2. Hz. İsâ'nın Mûcizeleri	57
3.3. Hz. Muhammed'in Mûcizeleri	63
3.3.1. Mûcize Talepleri ve Allah'ın Cevabı	64
3.3.2. İstendiği Her Zaman Mûcize Gönderilmemesi	66
3.3.3. Hz. Muhammed'e Verilen Akli Mûcizeler	67
3.3.4. Hz. Muhammed'e Verilen Hissi Mûcizeler	72
3.3.5. Yahudiler'in Hz. Muhammed'i Tanıması	76
3.4. Diğer Peygamberlerin Mûcizeleri	76
3.5. Mûcize Sihir İlişkisi	77
3.6. Mûcizenin Peygamberliğe Delil Oluşu	78
3.7. Mâtürîdî'ye Göre Keramet	79
SONUÇ	81
KAYNAKÇA	91
ÖZGEÇMİŞ	98

KISALTMALAR

b.	: Bin (oğlu)
Bkz/bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
H.	: Hicrî
Hız.	: Hazreti
Mtb	: Matbaası
Nşr.	: Neşreden
(r.a)	: Radiyallâhu Anh (Allah ondan razı olsun)
(s.a.v)	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
ö.	: Ölümü, vefat tarihi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
v.dğr	: Ve diğerleri
yay.	: Yayınları
yy.	: Yüzyıl

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	X	Doktora	
Tezin Başlığı: Mûcize Kavramı Ve İmam Mâtürîdî'nin Konuya Yaklaşımı			
Tezin Yazarı: İbrahim BAKIR		Danışman: Prof. Dr. Ramazan BİÇER	
Kabul Tarihi: 25.08.2020		Sayfa Sayısı: v+98	
Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri		Bilim Dalı: Kelam	
Bu tez çalışmasının amacı, <i>mûcize kavramını açıklamak, İmam Mâtürîdî'nin mûcizeye yaklaşımını</i> tespit ve tahlil etmektir. Mâtürîdî'nin görüşleri <i>Kitâbü't-Tevhîd</i> ve <i>Te'vîlâtü'l-Kur'an</i> isimli eserleri çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmada genel anlamda <i>istikra</i> (tümevarım) yöntemi kullanılmakla birlikte, "<i>Kitâbü't-Tevhîd</i>" ve "<i>Te'vîlâtü'l-Kur'an</i>" isimli eserlerde yer alan, araştırmayla ilgisi bulunan materyalin tespiti için belge tarama yönteminden de yararlanılmıştır. Araştırmanın seyri içerisinde tasnif, tespit, tahkik, tahlil, tenkit, tetkik ve tercih yöntemleri de kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de bizzat mûcize kelimesi geçmemesine karşın, onun yerine geçen kelimelerin varlığı söz konusudur. Mâtürîdî'nin eserleri olan <i>Kitâbü't-Tevhîd</i> ve <i>Te'vîlâtü'l-Kur'an</i>'da mûcizeyi derinlemesine incelemiştir. Mûcize konuları çalışmanın 2. ve 3. Bölümünde tahlil edilmiştir. Değerlendirme sonuçlarına göre Mâtürîdî, mûcizeleri aktarırken âyetlere bağlı kalmış, özellikle sahih bulduğu hadislerin dışına çıkmamıştır. Mûcize olmasa da peygamberlerin kendilerine inanılacak özelliklerinden tanınıp, onlara inanılabileceğini belirten Mâtürîdî, peygamberlerin ahlakında ve yaşantısındaki özelliklerini gören akıl sahiplerinin mûcizelere gerek kalmadan iman edebilecekleri sonucuna varmıştır. Allah'ın rahmetinin eseri olarak hikmetine binaen mûcize gönderdiğini belirtmektedir. Mûcizelerin başta peygamberin kendisi için çok önemli olduğunu belirten Mâtürîdî, psikolojik anlamda peygamberleri ciddi manada destekleyen bir yapısı olduğunu belirtir. İman edenlerin imanını artırmakta, küfürde inat edenlerin de azabı hak etmelerini sağlamaktadır. Birçok peygamberin mûcizesini aktaran Mâtürîdî, Hz. Musa'nın Kur'an'da en fazla bahsedilen peygamber olduğunu ve mûcizelerinin hissî mûcize kâbilinden olup Fir'avun ve İsrailoğullarına ayrı ayrı mûcizeler gösterdiğini belirtmektedir. Hz. İsa'nın hissî mûcizelerinin doğumundan semâya yükselişine kadar devam ettiğini bildiren Mâtürîdî, Hz. İsa'nın âhir zamanda geleceğini belirtir. Hz. Muhammed'in mûcizelerinin hem aklî hem de hissî mûcizeler olduğunu belirten Mâtürîdî, Kur'an'ın en parlak mûcize olduğunu ve asırlardır eskimeden devam ettiğini, kıyamete kadar devam edeceğini belirtir.			
Anahtar Kelimeler: Mâtürîdî, Hissî Mûcize, Hz. Muhammed			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐
Title of Thesis: Miracle and The Approach Of al-Mâtürîdî Towards Miracle			
Author of Thesis: İbrahim BAKIR		Supervisor: Prof. Dr. Ramazan BİÇER	
Accepted Date: 25.08.2020		Number of Pages: v+98	
Department: Basic Islamic Sciences		Subfield: Theology	
This study aims to explain the concept of miracle, and determine and analyse Imam Mâtürîdî's approach to this concept. It examines al-Mâtürîdî views through its works, namely <i>Kitāb al-Tawhd</i> and <i>Ta'wīlāt al-Qur'ān</i>. Although this study relies extensively on induction method (<i>istiqrā</i>), it also uses the document screening method in order to determine the material relevant for the research in the aforementioned works. Additionally, throughout the research, the methods like classification, determination, analysis, critique, verification and preference are used. Although the word miracle does not appear in al-Qur'ān al-Karīm, a number of corresponding words is mentioned. al- Mâtürîdî conducts a profound examination of the concept of miracle in its works, i.e. <i>Kitab al-Tawhid</i> and <i>Ta'wilat al-Quran</i>. The matters on miracle are analysed in the second and third chapter of this study. According to the result of the analyses, Mâtürîdî attaches importance to miracles and he accepts miracles of prophets. When reporting about miracles, he remained committed to the verses of the Qur'an and did not go beyond the hadiths that he found authentic in particular. Mâtürîdî comes to the conclusion that even if there had not been miracles; prophets would have been recognised thanks to their particular characteristics in their deeds and <i>akhlaq</i> and believed by those who use their reason. He states that the God (Allah) sent miracles as a sign of his mercy (<i>rahmah</i>) and wisdom (<i>hikmah</i>). Mâtürîdî maintains that miracles are particularly significant for prophets themselves as they impressively support the psychology of prophets. It increases the faith of believers, while enabling those who persist in disbelieving deserve the punishment. Having reported the miracles of several prophets, Mâtürîdî provides that Moses (pbuh) is the most mentioned prophet in the Qur'an and his miracles were "sensory evidences" in nature, which he performed to both Pharaoh and Israelites. "Sensory evidences" of Jesus (pbuh), Mâtürîdî proceeds, lasted from his birth to his ascension to heavens. He will appear at the end of time. As for the Prophet Muhammad (saw), Mâtürîdî expounds that his miracles have been both sensible and sensory in nature, as the Qur'an being the greatest evidence which has been an ongoing miracle for ages and will remain to be so until the Hour (The Day of Judgement)			
Keywords: Al-Mâtürîdî, Sensory Evidence, Muhammed			

GİRİŞ

Dinler tarihi incelendiğinde dinlerin insanlık tarihiyle aynı zamanda başladığı görülmektedir. Her dinin bir inanç dünyası, ritüeli ve manevi boyutu mevcuttur. Allah'ın göndermiş olduğu ilahi dinlerde bu hafızanın peygamberlerin eliyle oluşturulduğu görülmektedir.

Kendilerine vahiy geldiğini iddia eden insanların peygamber olduğuna kanaat getirmek için belli şartlara ihtiyaç vardır. Zira her iddia delili ile kaimdir. Peygamberlik gibi büyük bir müessesenin de delilleri alelade şeyler değil, akıllara durgunluk verecek seviyede olağanüstülüklerdir. İslam kelâmında bu delillerin en önde geleni harikulade bir iş olan mûcizedir.

İnsanlığın ilk dönemlerinden bugüne kadar bütün dinlerde olduğu gibi İslam dininde de hârikulâde durumlar dikkat çekmiştir. İslam düşünce sisteminde nübüvvetin ispatında hârikulâde durumların başında gelen mûcizenin büyük bir önemi vardır. Kelâm âlimleri, peygamberliğin ispatında (isbât-ı nübüvve) mûcizeyi detaylı bir şekilde incelemiş, diğer hârikulâde durumlardan farkını ortaya koymuştur.

Tezin Konusu

Peygamberlik mefhumunu doğru anlayabilmek; peygamberlerin Allah ile kurdukları bağlantı ve ilişkiyi görebilmek için ve bu ilişkinin keyfiyeti hakkında yeterli bilgiye sahip olabilmek için son derece gerekli bir durumdur. Allah peygamberlere kutlu bir görev vermiş,¹ bu görev esnasında karşılaşacakları problemlerde de onları yalnız bırakmayarak maddi manevi desteklemiştir. Mûcize bu desteğin zirve noktasını temsil etmektedir. Bu sebepten dolayı mûcizeler büyük bir önem arz etmektedir. Bu tezimizde mûcizelerin genel özelliklerinin açıklanması, diğer hârikulâde durumlardan farkının ortaya koyulması, Kur'an-ı Kerim'de geçtiği şekilde mûcizeyi doğru bir şekilde açıklanması hedeflenmektedir.

İmam Mâtürîdî, ilim dünyasına büyük etkisi olan sayılı âlimlerdendir. Onun metodunu kullanarak, açtığı yoldan ilerleyerek yüzlerce âlim yetişmiş, önemli eserler telif etmişlerdir. Yaşadığı dönemden günümüze kadar özellikle Türklerin yaşadığı topraklarda

¹ Kehf, 18/110.

etkisi daha fazla olmuştur.² Problemlerin çözümünde akla ve istidlâle önem veren Mâtürîdî'nin birçok görüşü bilimsel çalışmalara konu olmuştur. Mâtürîdî'nin ilgilendiği konulardan birisi de mûcizedir. Mâtürîdî'nin mûcize ile alakalı görüşlerinin ele alındığı bir tez bulunmamaktadır. Mâtürîdî'nin eserlerinde geçen bazı peygamberin mûcizesi, mûcizeye bakışını bize göstermesi açısından bu tezin konusu olmuştur. Bu çalışmada mûcize göstermiş olan her peygamberin mûcizelerinin detaylı bir şekilde ele alınması gibi bir amaç güdülmemiştir

Tezin Önemi

Peygamberlik müessesesini ispat etmesi açısından önem arz eden mûcize kavramı ve ilişkili kavramlar bu tezin kapsamında yer almaktadır. Ancak her konuda olduğu gibi mûcize konusunda da âlimler aynı şeyleri düşünmemiş ve farklı birçok yorum ortaya çıkmıştır. Bu tezimizin mûcize ile ilgili bölümlerinde islam âlimlerinin çoğunluğun kabul ettiği bilgiler esas alınmıştır.

Tezimizin birinci bölümünde bölümde Mâtürîdî hakkında bilgi verilmiştir. Onun hakkında birçok eserler yazılmış ve kâfi miktarda yorum yapılmış olduğundan bu bölüm çok uzatılmamış, yaşadığı döneme genel bir bakış atılıp hocalarına ve öğrencilerine değinilmiştir. Daha sonra eserleri hakkında bilgi vermeye geçilmiş, Mâtürîdî'nin ilmî şahsiyeti ile ilgili bilgi verildikten sonra bu bölüm sona ermiştir.

İkinci mûcize kavramını ve bu kavramın kapsamı hakkında bilgi verilmiştir. Mûcizenin diğer hârikulâde olaylarla karışmaması adına temel özellikleri üzerinde durulduktan sonra, Kur'an ve hadislerde mûcize kavramına rastlanılmadığı için kutsal kitabımızda bunun yerine kullanılan kavramlar incelenmiştir. Hadislerde de mûcize kavramı hemen hemen aynı lafızlarla ifade edildiği için Ku'an'da geçen ifadeleri açıklamakla yetinilmiştir. Mûcize ile karışmaması için onun dışındaki harikulâde olaylara da temas edilmiş, mûcizelerin sebep ve gayeleri aktarıldıktan sonra mûcize çeşitleri açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde İmâm Mâtürîdî'nin mûcize tanımı ve değerlendirme şekli ele alınmıştır. Peygamberlerin mûcize ile olan münasebeti ve mûcizenin peygamberliği ispat (isbât-ı nübüvve) açısından önemine değinilmiştir. Mûcize ile Allah'ın varlığını ispat arasındaki

² Şükrü Özen, "Mâtürîdî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/148.

bağlantı açıklandıktan sonra Hz. İbrahim'in ve Hz. Sâlih'in mûcizevî olayları üzerinde durulmuştur. Daha sonra İsrailoğullarına gönderilen mûcizelere geçerek Hz. Üzeyr'in, Hz. Musa'nın ve Hz. İsmâ'il'in mûcizelerine temas edilmiş bu peygamberlerin elinde zuhur eden mûcizeler incelenerek İmam Mâtürîdî'nin meseleye bakışı aktarılmaya çalışılmıştır. Daha sonra Hz. Muhammed'in mûcizelerine değinilmiş ve ona verilen en önemli mûcize olan Kur'an'ın öneminden ve diğer mûcizelerinden bahsedilmiştir. Müşriklerin mûcize taleplerine Allah'ın verdiği cevapları ve Mâtürîdî'nin bu konudaki bakış açısı aktarıldıktan sonra onun Hz. Muhammed'in Kur'an dışındaki mûcizelerine nasıl baktığı aktarılmaya çalışılarak tez neticelendirilmiştir.

Tezin Amacı

Bu tezimizde *Kitabu't-Tevhid* ve *Te'vilâtü'l-Kur'an* eserlerinden hareketle Mâtürîdî'nin mûcizeye bakışı ve peygamberlere verilen mûcizeleri nasıl ele aldığı genel olarak açıklanarak değerlendirilmiştir. Bütün peygamberlerin değil, özellikle mûcizelerine daha fazla yer verilen peygamberlerin mûcizeleri çerçevesinde ele alınmıştır. Bu incelemede amaç, peygamberler hakkında bilgi vermekten ziyâde İmam Mâtürîdî'nin mûcizelere bakış açısını görmek ve ortaya koyduğu mûcize algısını gözler önüne sermektir.

Tezin Yöntemi

Her bilim dalında olduğu gibi şüphesiz kelâm alanındaki çalışmalarda da izlenilmesi gereken bazı yöntem ve teknikler bulunmaktadır. Tez çalışması kapsamında, özellikle İmam Mâtürîdî üzerine yoğunlaşma, mümkün oldukça ilk ve temel kaynaklara müracaat etme ve nakledilmiş olandan makule gidiş gibi tekniklere uygun hareket edilmiştir.

Araştırma yaparken belli şahıslar ve eserleri üzerinde yoğunlaşarak fikirlerini ortaya koymak önemlidir. Bu çalışmada İmam Mâtürîdî'nin *Kitâbu't-Tevhid* ve *Te'vilâtü'l-Kur'an* adlı eserleri başta olmak üzere, Bâkillânî'nin *Kitâbu'l-Beyân* adlı eseri çalışmamızda yararlandığımız eserlerden bazılarıdır. Bunun yanı sıra Mâtürîdî adına yapılmış güncel çalışmalardan da yararlanılmıştır. Osman Karadeniz'in *İlim ve Din Açısından Mûcize* isimli eser ve Halil İbrahim Bulut'un *Nübüvvetin İspatında Mûcize* isimli eser güncel çalışmalardan bazılarıdır.

Araştırmada mûcize kavramı, ilişkili olduğu konular ve Mâtürîdî'nin mûcizeye bakışı aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmayı yaparken bilimsel esaslara uygun şekilde hareket edilmiş ve tarafsızlık ilkesi göz önünde bulundurulmuştur.

Bununla birlikte konuyla ilgili mümkün oldukça klasik kaynaklar temin edilmeye çalışılmış, Türkiye'de yüksek lisans ve doktora düzeyinde yapılmış olan çalışmalardan ve ilgili ulusal makalelerden yararlanılmıştır.

Çalışmamızın hazırlanmasında şekil olarak Sakarya Üniversitesi SBE'nün Tez Yazım Kılavuzu esas alınmıştır.

BÖLÜM 1: MÂTÜRÎDÎ’NİN HAYATI, ESERLERİ VE İLMÎ ŞAHSİYETİ

1.1. Hayatı

Mâtürîdî, Semerkand’ın Maturîd köyünde dünyaya gelmiştir. Doğduğu köye nisbetle Mâtürîdî künyesiyle anılmaktadır. Tam adı “Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî el-Hanefî” olarak geçmektedir. Doğum tarihi ile ilgili bibliyografik eserlerde net bir bilgiye rastlanmamakla birlikte bazı tahminler yapılmıştır. Hocası Rey kadısı Muhammed b. Mukatil er-Râzi’nin 248(862) tarihinde vefat ettiği göz önüne alınarak hicri 3. yüzyılın başlarında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir.³ Mâtürîdî, bid’at ehli ile yaptığı münazaralar sebebi ile Alemü’l-hüdâ (Hidayet meşalesi), İmâmü’l-hüdâ (Hidayet imamı), İmamü’l-mütekellimîn (kelamcılarının lideri), Mûsâhhihu akâidi’l-müslimîn (Müslümanların akaidini tashih eden), Reîsü Ehli’s-sünne (Ehl-i sünnetin lideri) gibi lakaplarla anıldığı bilinmektedir.⁴

Mâtürîdî’nin hayatı, yaşadığı çevre, fikirleri, öğrencileri ve kitapları hakkında en eski kaynak Ebü’l-Muîn en-Nesefî’nin (ö.508/1115) *Tebşiratü’l-edille* isimli eseridir. Daha sonra yazılmış olan eserlerde Mâtürîdî’den özetle bahsedildiği ve yeni bir bilgi verilmediği göze çarpmaktadır. Günümüzde yapılan çalışmalar da kaynak olarak çoğunlukla bu eserleri aldığından Mâtürîdî ile ilgili farklı bilgiler ihtivâ etmemektedir.⁵

Sem’anî (ö. 562/1166) ve Zebîdî, (ö.1205/1791) Mâtürîdî’nin Arap kökenli olduğunu iddia etmişlerdir. Bu iddialarını *Kitâbü’t-Tevhîd*’in kenarına yazılmış bir nota dayandırmaktadırlar. Bu dipnotta bulunan ve Mâtürîdî’ye ait olduğunu düşündükleri “el-Ensârî” nisbesinden yola çıkan bu müellifler, onun Arap olduğunu ve soyunun Ebû Eyyüb el-Ensârî’ye dayandığını iddia etmişlerdir. Ancak böyle bir iddiayı temellendirecek yeterli delil mevcut değildir.⁶ “el-Ensârî” nisbesinden yola çıkarak onun soyunun Ebû Eyyüb el-Ensârî’ye dayandırılmasının mümkün olamayacağını belirten Bekir Topaloğlu

³ Bekir Topaloğlu, “Mâtürîdî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003) 28:158.

⁴ Ebü’l-Adl Zeynüddîn Kasım İbn Kutluboğa, *Tâcü’t-terâcim*, (Dmeşk: Darü’l-kalem, 1992), 59; Bekir Topaloğlu, *Kitâbü’t-Tevhîd Açıklamalı Tercüme* (İstanbul: İsam yay. 2017), 21.

⁵ Özen, “Mâtürîdî”, 28:147.

⁶ Ahmet Ak, *Maturîdî Kaynaklarda Maturîdî ve Maturîdîlik* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006) 35.

(ö. 2016) takdir ve şeref ifadelerinde de bu nisbenin kullanıldığını belirtmektedir.⁷ Ayrıca Mâtürîdî'nin kullandığı dilin Arapça gramer kurallarına tam uymaması, cümleleri daha çok Türkçe'nin kurallarına göre kurması, kendisine intisab edenlerin birçoğunun da Türk olması sebebiyle Türk olması daha uygun gözükmemektedir.⁸

Mâtürîdî'nin 333/944'te vefat etmiş olabileceğine dair bilgi genel kabul görmüştür.⁹ Tahminen 100 sene civarı yaşadığı düşünülen Mâtürîdî, Semerkand taraflarında kalan Çakerdize kabristanlığında medfun bulunmaktadır.¹⁰

1.2. Mâtürîdî'nin Yaşadığı Döneme ve Bölgeye Genel Bir Bakış

Mâtürîdî'nin (ö. 333/944) doğup büyüdüğü yer olan Mâverâunnehir,¹¹ tarih boyunca farklı kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yapmış, ilmi faaliyetler açısından merkezi konumda yer almış bir bölgedir. Mâtürîdî'nin doğduğu yüzyılda da bu özelliğini korumuş olan bu ilim şehri; medreseleri, hocaları ve talebeleriyle İslam kültür mirasına çok büyük katkılar sağlamıştır. Bu özellikleri sebebiyle de kent, Mâtürîdî'nin birçok ilim adamıyla bir araya gelmesine vesile olmuştur.¹²

Mâtürîdî, Abbâsî hilafetinin sürdüğü yıllarda doğmuş ve büyümüştür. Yaşadığı coğrafyaya, Sâmanîler devleti hâkim olmuştur. Devletin ileri gelenleri İslamî ilimlerin kendi ülkelerinde gelişmesi için ulemâya birçok fırsat sunmuştur.¹³

⁷ Sem'ani, Ebu Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansur, *el-Ensâb*, nşr. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimi el-Yemani, (Beyrut 1980), 498; Zebîdî, Ebu'l-Feyz Muhammed b. Muhammed Murtaza, *İthâfî's-sâde*, (Beyrut, Daru ihyâi't-turâsî'l-Arabi, ts.) 2:5; Bekir Topaloğlu, *Kitâbü't-Tevhîd Açıklamalı Tercüme*, (İstanbul: İlsâm Yay. 2017), 23.

⁸ Sönmez Kutlu, "Bilinmeyen Yönleriyle Türk Bilgini İmam Mâtürîdî", *Dini Araştırmalar Dergisi*, (Ocak-Nisan 2003) 5:15

⁹ İbn Kutluboğa, *Tâcî 't-Terâcim*, 59.

¹⁰ Özen, "Mâtürîdî", 28:146.

¹¹ Orta Asya bölgesine Romalılar, Grekler ve Araplar tarafından (Ceyhun) nehrin ötesi/doğusu anlamına gelen bu tabir kullanılmıştır. (Osman Gazi Özgüdenli, "Mâverâunnehir", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yay, Ankara 2003, 27:177)

¹² Recep Önal, "Mâtürîdî'nin Hayatı, Eserleri ve Kelam İlmindeki Yeri", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 3/13 (2013), 329.

¹³ Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed İbn Hâllikân, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân*, nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, (Kahire: 1948), 4:245

1.3. Hocaları ve Talebeleri

Mâtürîdî, Ebû Nasr el-İyazi (?) ile hem hocası olarak hem de arkadaşı olarak birlikte zaman geçirmişlerdir. Beraber Ebû Bekir Ahmed el-Cüzcanî'nin (III/IX. yüzyıl) öğrencileri olmuşlardır. Bu zât, Ebû Süleyman Musa b. Süleyman el-Cüzcanî'nin (ö.200/816) öğrencisidir. Süleyman el-Cüzcanî de Ebû Yusuf'un (ö.182/798) ve Hasan eş-Şeybani'nin (ö.189/805) talebeliğini yapmıştır. Bu iki âlimin de Ebû Hanîfe'nin talebeleri olduğu malumdur.¹⁴

Mâtürîdî'nin hayatının ilk yıllarında Semerkand şehrinde Ebû Hanîfe'nin itikadî çizgisini takip eden “Daru'l-Cüzcâniyye” isimli bir medresede eğitim-öğretim görürken, bu medresede kıymetli âlimlerle bir araya gelmiştir.¹⁵ Ebû Süleyman el-Cüzcânî (ö. 200/815), Muhammed b. Mukâtil er-Râzî, (ö. 248/862), Ebû Nasr Ahmed b. Abbas b. Hüseyin el-İyâzî (ö. 260/874), Nusayr b. Yahya el-Belhî (ö. 269/881), Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Recâ el-Cüzcânî (ö. 285/898) gibi Hanefi ekolüne mensup önemli âlimlerden ya bizzat ders almış, ya da onların talebelerinden dersler almıştır.¹⁶

Mâtürîdî, Daru'l-Cüzcâniyye medresesinde eğitim aldıktan sonra belirli bir saygınlığa erişmiştir. Bu medresede ilmî faaliyetlerine devam etmiş, birçok ilim adamını bizzat yetiştirmiş ya da yetişmelerine katkı sağlamıştır. Ebû'l-Kâsım es-Semerkandî (ö. 342/954), Ebû'l-Hasan er-Rüstüfeğnî (ö. 345/956), Ebû Ahmed el-İyâzî. (ö. IV/X.) meşhur olan talebelerinden bazılarıdır. Ebû'l-Yüsr el-Pezdevî (ö. 493/1100), Ebû'l-Muîn en-Nesefî (ö. 508/1115), Ömer en-Nesefî (ö. 537/1142), Sirâceddîn el-Üşî (ö. 575/1179), Nureddin es-Sabûnî (ö. 580/1184), Ebû'l-Berekât en-Nesefî (ö. 710/1310) ve İbnü'l-Hümmam es-Sivâsî (ö. 861/1457) ve Bekir Topaloğlu (ö. 2016) gibi âlimler onun yöntemini takip etmiş ve geliştirmişlerdir.¹⁷ Mâtürîdî'nin itikadî görüşleri Mâverâunnehir'de kabul görerek Türkistan, Buhara, Anadolu ve diğer coğrafyalara yayılmıştır. Müslümanlar, onun görüşlerini benimseyerek onu itikatta önderleri konumuna yükseltmişlerdir.¹⁸

¹⁴ Beyâzîzâde, Ahmed Efendi, *İşârâtü'l-merâm min ibârâtî'l-imâm*, nşr. Yusuf Abdürrezzâk, (Karaçi, 2004), 23

¹⁵ Fethullah Huleyf, “Ebû Mansur Mâtürîdî Hayatı ve Eserleri”, çev. Mustafa Öz, *Diyanet Aylık Dergisi*, 13:317, (1974), 5.

¹⁶ Önal, “Mâtürîdî'nin Hayatı, Eserleri ve Kelam İlmindeki Yeri”, 329; Beyâzîzâde, Ahmed Efendi, *İşârâtü'l-merâm*, 23.

¹⁷ M. Saim Yeprem, *İrade Hürriyeti ve İmam Mâtürîdî*, (İstanbul: MUİF Vakfı Yay. 1997), 257.

¹⁸ Önal, “Mâtürîdî'nin Hayatı, Eserleri ve Kelam İlmindeki Yeri”, 331.

1.4. Eserleri

Mâtürîdî'ye ait olduğu tespit edilen 14 eseri vardır.¹⁹ Bunlar arasında “*Kitabu't-Tevhid*” ve “*Te'vilâtü'l-Kur'an*” onun günümüze ulaşan eserleridir. Kelamî görüşlerini aktardığı *Kitâbu't-Tevhîd*, akaid meselelerini sistematik bir şekilde ele alan ilk eser olma özelliğini taşımaktadır. Sünni kelama yön vermek noktasında çok önemli bir konumda bulunan bu kitap, dönemindeki İslam karşıtı akımlara veya İslam içerisinde Ehl-i sünnet'in dışında kalan akımlara cevaplar vermesi bakımından önem arz etmektedir.²⁰ Mâtürîdî, *Kitabu't-Tevhid* isimli eseri ile sünni kelamına öncülük yaparken *Te'vilâtü'l-Kur'an* isimli tefsiri ile de dirâyetini ortaya koymaktadır. Bu tefsir, *Kitabu't-Tevhid* gibi bizzat Mâtürîdî'nin kaleminden çıkmamış, Mâtürîdî dersi anlatırken öğrencileri tarafından kaleme alınmıştır. Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*'da Kur'an-ı Kerim'i, ayet, sahih hadis, dil bilgisi kaideleri ve aklî istidlâllerle tefsir etmiştir.²¹

Mâtürîdî'ye nispet edilmekle birlikte günümüze ulaşmayan eserlerin isimleri şöyledir:

1. *Me'âhizüş-şerâi' (Me'âhizüş-şerâi fî usûli'l-fık)*
2. *Ed-Dürer fî usûli'd-dîn (Kitâbü'l-Usûl Fî Usûli'd-Dîn)*
3. *Risâle fî mâ lâ yecûzu'l-vakfu aleyhi fî'l-kur'an*
4. *Kitâbü reddi evâili'l-edille li'l-ka'bî*
5. *Reddü tehzîbi'l-cedel li'l-ka'bî (er-red alâ tehzîbi'l-kâ'bî fî'l-cedel)*
6. *Beyânü vehmi'l-Mu'tezile (Beyânü evhâmi'l-Mu'tezile)*
7. *Reddü vaîdi'l-fussâk li'l-kâ'bî (reddü kitâbi'l-kâ'bî fî vaîdi'l-fussâk)*
8. *Reddü'l-usûli'l-hamse li-ebî ömer el-bâhilî*
9. *Reddü kitâbi'l-imâme li-ba'zi'r-revâfiz (Reddü'l- imâme li-ba'zi'r-revâfiz)*
10. *Er-Red ala'l-karâmita (Er-Red alâ usûli'l - karâmita)*

¹⁹ Bekir Topaloğlu, “Te'vilâtü'l- Kur'an” *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 41:32.

²⁰ Bekir Topaloğlu, “Kitâbu't-Tevhîd” *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları 2002), 26:117-119.

²¹ Topaloğlu, “Te'vilâtü'l- Kur'an” 41:32.

11. Kitâbu'l-Cedel

12. Şerhu'l-câmi 'i's-sagîr.²²

1.5. Mâtürîdî'nin İlmi Şahsiyeti

Kelâm ve tefsir alanında önemli iki eseri günümüze kadar gelmiş olan Mâtürîdî, temel İslamî ilimlerin birçoğunda şüphesiz ki yüksek bir mevkiye sahiptir. Kelam ilmine yaptığı eşsiz katkılar sayesinde bu ilimde otorite kabul edilmektedir.²³

Mâtürîdî'nin dünyaya geldiği dönemde Mu'tezile Mu'tezile, Kaderiyye, Cebriyye, Cehmiyye ve Selefiyye gibi çeşitli İslam mezheplerinin varlığı bilinmektedir.²⁴ Mu'tezile bu dönemde aklı merkeze alıp nassı akla göre yorumlama gibi bir fikrî altyapı ile hareket etmeye başlamış, buna tepki olarak da Selefiyye ekolü tam ters kutupta durarak naklin bulunduğu her alanda aklın hükmünün sonlanacağını bildirmiştir.²⁵

Selef âlimlerin nakilciliği ile Mû'tezile'nin akılcılığı arasındaki orta yolu bulma girişimleri Hicri III.yy da âlimleri ciddi manada tefekküre zorlamıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için ortaya çıkan kişilerin başında Mâtürîdî ve Ebû'l Hasen el-Eş'arî (ö. 324/935-36) gelmektedir.²⁶ İki âlimin ortak özelliği, nakli ve aklı gerektiği kadar önemsemeleri, ikisi arasında tercih yapmaktansa, aklın kabul ettiği ve naklin de onayından geçen bir sistem kurma yoluna gitmeleridir. İki âlimin de ön plana çıkmasına karşın, Eş'arî daha fazla şöhret bulmuştur. Mâtürîdî'nin ise biraz ihmal edildiği vurgulanmaktadır.²⁷ Bu ihmalin başlıca müessirlerinden olarak; yaşadığı yerlerin İslamiyetin doğduğu ana merkezlerle uzaklığı, kendisini ileriye taşıyacak, fikirlerini farklı seviyelere ulaştıracak ve onun üzerine çıkacak seviyede çok fazla Mâtürîdî kelamcısı yetişmemesi gösterilmektedir. Bunların yanında Arap tarihçilerinin Mâtürîdî'yi –sırf Türk olması sebebiyle- kasıtlı olarak eserlerinde zikretmediği de bazı araştırmacılar tarafından dillendirilmektedir. İlim merkezi olan Bağdat'a uzaklığı, Mu'tezile'ye yakın görülmesi veya akla önem vermesi, Eş'ârîliğin Nizamiye Medreseleriyle resmi bir

²² Önal, “Mâtürîdî'nin Hayatı, Eserleri ve Kelam İlmindeki Yeri”, 336.

²³ Zebîdî, *İthâfu's-sâde*, 2:5.

²⁴ Emin Ahmet, *Fecru'l-islam*, trc: Ahmed Serdaroğlu, (Ankara: Kılıç yay. 1976), 408.

²⁵ Önal, “Mâtürîdî'nin Hayatı, Eserleri ve Kelam İlmindeki Yeri”, 340.

²⁶ Muhammed Ebû Zehrâ, *Târihu'l-mezâbihi'l-islâmiyye*, (Kahire ts.) 151.

²⁷ Şükrü Özen, “Yeterince Tanınmayan Bir İmam: Mâtürîdî” *Marife Dergisi*, 5:3, (2005), 411; Ahmed Emîn b. İbrâhîm et-Tabbâh, *Zuhrü'l-İslâm*, (Kahire: 1952), 4:95.

hüviyet kazanmasına karşın, Mâtürîdîliğin böyle bir nimete sahip olamaması da önemli etkenler olarak görülmüştür. Mâtürîdîliğin sadece Türk coğrafyasında güçlü bir şekilde etkisinin görülmesi ve Arapların yaşadığı topraklara yeteri kadar ulaşamamış olması ve eserlerindeki dil problemleri²⁸ gibi sebepler de Mâtürîdî'nin ihmal edilme sebepleri arasında sayılmaktadır.²⁹

Sönmez Kutlu, Mâtürîdî'nin ihmal edilmesinin sebeplerinin yukarıda sayılanlarla sınırlı olmadığını, onun Ehl-i sünnet-sünnet vurgusunu Ebü'l- Hasan Eş'ârî (ö. 324/935-36) veya İbn Küllâb (ö. 240/854) kadar sık yapmamasının da bu konuda etkili olduğunu söyler. Mâtürîdî'nin Ebu Hanîfe'nin (ö. 150/767) yolundan giderek, övülen ircâ “الإرجاء الم محمود” fikrini benimsediğini belirtir. Bu sebepten dolayı makâlât kitaplarında Mâtürîdî, Ebû Hanîfe'nin yolu üzerine giden birisi olarak gösterilmiş ve üzerinde gerektiği kadar durulmamıştır.³⁰

Mâtürîdî'nin yaşadığı muhit, Ebû Hanîfe'nin itikada dair olan metnlerinin sıkça okunduğu bir bölge olduğu bilinmektedir. Ehl-i sünnet akidesinin ilk metinleri kabul edilen bu eserler Semerkand ve Horasan gibi beldelerde sık sık okunmuştur.³¹ Mâtürîdî de Ebû Hanîfe'nin *Akaid* risalelerini okumuş, tetkik etmiş ve yeniden yorumlama faaliyetine girişmiştir. Bu girişimler neticesinde inanç esaslarının temelini bu metinlerden alarak aklî ve naklî delillerle güçlendirmiş ve onları bir bütünlük halinde eserlerine yansıtmıştır. Bu sebeple kendisine Ebû Hanîfe ekolünün ilk mütekellimi denilmiştir.³²

İmam Ebu Hanîfe'nin yolu üzere olan ve Mâtürîdî'ye nisbetle kurulan Mâtürîdîyye mezhebi, İslam dünyasındaki Müslümanların birçoğunun bağlı olduğu bir ekoldür. Mâtürîdî bu sebeple birçok öğrencinin doğrudan veya dolaylı olarak hocası olmuştur.³³

Günümüzde Mâtürîdîlik Müslümanların birçoğu tarafından benimsenmektedir. Afganistan, Pakistan, Hindistan, Malezya, Doğu Türkistan, Endonezya, Kafkaslar ve

²⁸ Özen, “Mâtürîdî” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 147

²⁹ Ali Duman, “İmam Mâtürîdî, Hayatı, Eserleri ve İslam Düşüncesindeki Yeri” *Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 4:1 (2009), 123; Mahmut Nebatî, *Mâtürîdîlik'te Kur'an ve Sünnet'in Belirleyiciliği: Bilgi, Mucize Ve Kabir Azabı Örnekleri*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 2.

³⁰ Kutlu, “Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle İmam Mâtürîdî”, 25.

³¹ Huleyf, “Ebû Mansur Mâtürîdî Hayatı ve Eserleri”, 18

³² Beyâzizîzâde, *İşâretü'l-merâm*, 23; Tâşkoprüzâde, *Tabakâtu'l-fukahâ*, (Musul, tsz), 56.

³³ Topaloğlu, *Kitabu't Tevhîd Tercümesi*, Önsöz, 16.

Rusya, Mâtürîdîliğin yaygın olduğu ülkelerdendir.³⁴ Hatta bir kaynakta, Sünni müslümanların yüzde 53'lük diliminin Mâtürîdî olduğu ifade edilmektedir.³⁵

Mâtürîdî üzerine yapılmış yeterince ilmî çalışma olduğu için bu bölüm daha fazla uzatılmayarak bu kadarla iktifa edilmiştir.³⁶

³⁴ Abdulgaffar Aslan, “Kelam İlminin Gelişimine Türklerin Katkısı: Ebû'l-Muîn Neseî Örneği”, *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyet'e Katkıları Sempozyumu*, ed. İ. Hakkı Göksoy, (Isparta 2007), 490.

³⁵ Muhammed Eroğlu, *Ebû Mansur Mâtürîdî ve Te'vilâtü'l-Kur'an*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Basılmamış Yüksek İslâm Enstitüsü Öğretim Üyeliği Tezi 1971), 20

³⁶ Detaylı bilgi için Bkz: Ahmet Ak, “Mâtürîdî ve Mâturidîlik ile İlgili Türkçe Akademik Çalışmaların Değerlendirmesi”, *Journal of Islamic Research*, 29/2, (2018) 380-98.

BÖLÜM 2: MÛCİZE

2.1 Mûcizenin Tanım ve Kapsamı

Mûcize, "herhangi bir şeye güç ve takat yetirememek, geri kalmak" manasına gelen "acz" kökünden türemiş bir kelimedir. Örfî olarak bir şeyleri yapmanın tersi anlamında, "kudret" kelimesinin tersi olarak anlam kazanmıştır.³⁷ Mûcizede asıl aciz bırakan kişi mûcize elinde zuhur eden peygamber değil, onu yaratan Allah'tır.³⁸ Kur'anı Kerim'de bizzat mûcize kelimesi geçmemektedir. Hadis-i şeriflerde de doğrudan "mûcize" ifadesine rastlanılmamıştır.³⁹ Mûcize olarak kullandığımız kelimenin karşılığı olarak Kur'an-ı Kerim'de el-âyât,⁴⁰ el-beyyine⁴¹, el-sultan⁴², el-hak,⁴³ el-furkan⁴⁴ kelimeleri kullanılmıştır.

Teftazânî *Şerhu'l-Akâid* isimli eserinde mûcizeyi " *ظهور امر خارق للعادة قصد به اظهار صدق* " *من ادعى انه رسول من الله تعالى* Peygamberliğini iddia eden bir kişinin elinde onun peygamberliğinin doğruluğunu tasdik için harikulade (olağanüstü) herhangi bir işin ortaya çıkması"⁴⁵ şeklinde tanımlamaktadır. Bir başka tanım ise, "Peygamberlik iddiasının doğruluğunu ispat etmek için peygamberin elinde ortaya çıkan, Allah tarafından yaratılan ve tabiat kanunlarına aykırı olan, bir benzerini başkasının getirmeye aciz kaldığı olaydır".⁴⁶ Bu iki tanım kıyaslandığında, ikinci tanımın daha geniş bir anlam ifade ettiğini görmekteyiz.

Mâtürîdî'ye göre ise, peygamberlik iddiasında bulunan kişinin, sözlerinin sıdkına delil olarak, peygamberliğini diğer insanlara duyurduğu sırada, beşerî gücün üstünde ve tabiat

³⁷ İmâmü'l-Harameyn Abdullah b. Yûsuf el-Cüveynî, *Kitâbu'l-irşâd ilâ kavâidi'l-edilleti fî usûli'l-'itikâd*, thk. Ahmed Abdurrahîm es-Sâyih (Kâhire: Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 2009), 245; Ragıb el-İsfehânî, *Müfredâtü'l-Elfâzi'l-Kurân*, (Dmeşk: Daru'l-Kalem 2009), 547.

³⁸ Cüveynî, *Kitâbu'l-irşâd*, 246.

³⁹ Halil İbrahim Bulut, "Mûcize" *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul, TDV Yayınları, 2005) 30:350-352.

⁴⁰ A'raf, 7/106-108, Hud, 11/ 96, Kasas, 28/31-32.

⁴¹ A'raf, 7/73.

⁴² Kasas, 28/32, Nisa, 4/153 Hud, 11/96.

⁴³ Yunus, 10/ 76.

⁴⁴ Bakara, 2/ 53.

⁴⁵ Taftâzânî, Sa'deddîn, *Şerhu'l-akaid*, trc. Talha Hakan Alp (İstanbul: Rihle Kitap Yay. 2011), 265

⁴⁶ Taftâzânî Sa'deddîn, *Şerhu'l-makâsîd*, (Kum, 1409-1989), 2:175

kurallarına aykırı olarak ortaya koyduğu aklî, hissî veya haberî delillere mûcize denilmektedir.⁴⁷

Mu'tezile'nin son dönem âlimleri, mûcize konusunda Ehl-i sünnet'e yakın bir çizgide bulunmuş ve mûcizeleri Allah'ın izni ile ortaya çıkan durumlar olarak görmüşlerdir.⁴⁸

Mûcizenin ne tür bir bilgi ifade ettiği tartışılmıştır. Mûcizenin gerekli şartları taşıması hâlinde peygamberin doğruluğunu kanıtlaması bazı kelâmcılara göre zorunlu bilgi ifade etmektedir.⁴⁹ Kelâmcıların çoğu ise mûcizenin bilgi değerinin istidlâlî bilgi olduğunu kabul eder. Zorunlu bilgi ifade ettiğini belirtenler de bu sonuca istidlâl ile ulaşmışlardır. Buna göre çoğunluğun ifadesi daha doğru durmaktadır.⁵⁰

Mûcize, peygamberlerin ellerinde ortaya çıkan, kendisine benzeyen konularda uzmanların gücünü aşan bir durumdur. Benzerini yapmak ya da öğrenmekle vâkıf olmak mümkün değildir. Peygamberler mûcizeleri kendi uğraşlarıyla veya başkasından öğrenme yoluyla elde etmiş değildirler. Mûcizeler mahza Allah'ın lûtfu olarak verilmiştir.⁵¹

Her olağanüstü gözüken durumun mûcize olarak adlandırılması düşünülemez. Mûcize, belli şartlara bağlı bir durumdur. Bu şartlar sonraki başlıklarda müstakil olarak inceleneceğinden burada detaylarına girilmeyecektir.

Ehl-i sünnet âlimleri arasında, selim akıl sahiplerinin mûcizeye gerek kalmadan peygamberin ahlakından söz, fiil ve güzel hasletlerinden onu tanıyacağı hususunda söz birliği vardır. Peygamberlerin mûcize göstermeleri Allah'ın bir lûtfu ve insanlara ikramıdır. İmam Mâtürîdî Hz. Muhammed'in mûcizelerini aktarırken onların realite olduğunu, Allah'ın hasımlarını susturması için peygamberlerine verdiği bir armağan olduğunu ifade eder. Bunun yanında her peygamberin mûcize göstermesi bile

⁴⁷ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhîd*, trc: Bekir Topaloğlu, (İstanbul: İsâm Yay. 2017), 393; Bâkıllânî, *el-Beyân 'ani'l-fark beyne'l-mu'cizât ve'l keramât*, thk. Richard McCarthy, (Beyrut:1958), 8-11; Nesefî, Ebû'l-Muîn, *Tebîrâtü'l-edille fî'l-kelâm*, nşr: Claude Salame, (Dmaşk:1990), 1:469, 1:473.

⁴⁸ Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l usûli'l-hamse*, nşr: Abdülkerîm Osman, (Kahire: 1988), 568.

⁴⁹ Bâkıllani, *Kitâbü'l-beyân*, 569; Osman Aydın, "Mu'tezilî Düşüncede Nübüvvet Meselesi ve Hz. Muhammed." *İslâmî İlimler Dergisi*, 1/1, (2006), 13.

⁴⁹ Ebu Bekir Muhammed İbn Füre, *Mücerredü mâkâlâtî's-şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, thk. Daniel Gimaret (Beyrut: Daru'l-Meşrik, 1987) 177; Yunus Eraslan, "İlham Bağlamında Eş'arî Kelâm Okulunun Tasavvufî İlişkisi," *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2/ 2019), 6:11, 690.

⁵⁰ Bulut, "Mûcize," 353.

⁵¹ Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhîd*, 401

kavimlerini ikna edecek birçok üstün vasıflarla yaratılmış olduğunu bildirir.⁵² Hz. Muhammed'in risâletini anlatırken ahlakını, faziletini sîretini ön planda tutar.⁵³ Mu'tezîle ise peygamberin ahlaklı olmasının ve doğru sözlü olmasının önemli olduğunu belirttikten sonra bunların tek başına yeterli olmayacağını, peygamberin mûcize ile teyit edilmesi gerektiğinin zorunlu olduğunu belirtir.⁵⁴

Mûcize harikulade bir durumdur. Harikulâde, "hârik" ve "âdet" kelimelerinin birleşmesi ile oluşmuş bir kelimedir. Sözlükte "delmek, yırtmak; aşmak" anlamlarına gelen h-r-k kelimesinden ism-i fâil olan "hârik" ile "alışılmış olan şey" manasındaki âdet kelimelerinden oluşmuştur. "Herkes tarafından alışılmış ve normal kabul edilmiş olan şeylerin üstünde, olağan üstü" manalarına gelmektedir.⁵⁵ Tabiatı Allah'ın koyduğu kurallar (sünnetullah) geçerlidir. Bu konuda önemli nokta bu kuralların Allah tarafından koyulmuş olduklarıdır ve kudreti ile dilediğinde bunları değiştirebileceğidir. Allah'ın fiilleri her zaman aynı şekilde yaratması, onları hiçbir zaman değiştirmeyeceği anlamına gelmemektedir. Bu meselede filozoflar ile kelamcılar arasında bir hilaf söz konusudur. Filozoflar sünnetullahın hiçbir surette değişmeyeceğini savunurken kelamcılar fizik kurallarının Allah'ın dilediği takdirde değişebileceğini kabul etmektedirler.⁵⁶ Bu anlattıklarımızdan filozofların mûcizeyi reddettiği manası çıkmamalıdır. Nitekim Hocazâde Muslihuddin Efendi (ö. 893/1488) birkaç filozof hariç onların mûcizeyi inkâr ettiklerine dair cümlelere rastlamadığını belirtmektedir.⁵⁷

Peygamber kendi istediği zamanda istediği şekilde mûcize yaratmaya muktedir değildir. Mûcize bütün yaratılmışları aşan, melek, cin, insan güçlerinin hepsinin üzerinde bir olaydır. Yaratıcısı olarak da bir tek faili vardır; o da Allah'tır.⁵⁸

⁵² Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhîd*, 187-188.

⁵³ Kemal Işık, *Maturîdî'nin Kelam Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı*, (Ankara: Fütüvvet Yayınları, 1980) 120.

⁵⁴ Ebü'l-Hasen Kâdî'l-kudât Abdülcebbâr b. Ahmed b. Abdilcebbâr Hemedânî Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l usûli'l-hamse*, nşr: Abdulkerim Osman, (Kahire: 1988) 568; Halil İbrahim Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mûcize* (Ankara: Araştırma Yayınları 2006) 51.

⁵⁵ Mehmet Said Özalvarlı, "Hârikulâde", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınevi, 1997), 16:181.

⁵⁶ Özalvarlı, "Hârikulâde" 16:181; İlhan Kutluer, "Determinizm" *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınevi, 1994), 9:217.

⁵⁷ Karadeniz, *İlim ve Din Açısından Mûcize* 142.

⁵⁸ Bâkıllani, *Kitâbü'l-beyân*, 8.

İbâdiyye ve Kerrâmiyye fırkaları peygamberliğin ispatında mûcizeye ihtiyaç olmadığını savunmaktadırlar.⁵⁹ Kerramiyye fırkası peygamberlik ile ilgili görüşlerini ibâdiyye fırkasından almıştır.⁶⁰ Onlara göre bir peygamber nübüvvetini ilan ettiği zaman diğer insanların ona iman etmesi ve bir delil beklemeden boyun eğmesi beklenir.⁶¹ Bu iddia iyice tetkik edildiği zaman delillerinin yetersiz olduğu görülür ve tarihte de ihtiyaç halinde peygamberlerin mûcize göstermeleri onların doğru söylediklerinin en önemli nişânesi olagelmıştır.

2.2. Mûcizenin Temel Özellikleri

Nübüvvet kurumunun insanlık açısından önemi, hayatidir. Gaybtan haber getirdiğini beyan eden bir kişinin doğruluğu alelâde bir olay gibi kolayca tasdik edilmemiştir. Çünkü insanoğlu beş duyu organı ile elde ettiği bilgileri kabul etmeye daha yatkınken, gayba taalluk eden şeyleri görmeden kabul etmesi pek kolay olmamaktadır. Gayb âlemine dair haberleri kabul edebilmek için insanoğlu çoğu zaman olağanüstü şeyler görmek istemiş, bazen görse bile gördüğü harikuladeler onu tatmin etmemiş veya iman etmek istememiş ve neticede iman etmemiştir.

Mûcize, harikulade bir durumdur. Bazı insanlar, el çabukluğu, büyü, hokkabazlık gibi harikulâde olmayan ancak insanların öyle zannettikleri şeyler ile mûcizeyi birbirine karıştırmışlardır. Bir peygamber kendilerine hak ile geldiğinde onu sihirbazlıkla nitelemişler, büyücülükle itham etmişlerdir. Sihir kelimesi sözlükte “bir şeyi olduğundan daha farklı bir surette göstermek, karşı tarafı aldatmak, onu oyalamak; herhangi birisinin ilgisini çekmek, gönlünü bir tarafa meyl ettirmek” anlamlarına gelir.⁶² Ancak mûcize olgusu asla sihire benzememektedir. Bir büyücü, el çabukluğu ile diğer insanların yapamadığı şeyleri yapıp bununla kendisine dayanak sağlayarak kendisinin bir peygamber veya ilahî bir görevle gönderilmiş bir kişi olduğunu iddia edebilir. Bu sebeplerden dolayı olağanüstü değerlendirilen hadiselerin mûcize olup olmadığını anlayabilmek için, bazı şartlar vardır. Konuyla ilgili eserleri incelediğimizde şartlar

⁵⁹ Neseî, *Tebsıratu'l-edille*, 1:468; Sabunî, *el-Bidâye*, 46.

⁶⁰ Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mûcize*. 115.

⁶¹ Bağdâdî, *el-Fark beyne'l-fırak*, 222.

⁶² İlyas Çelebi, “Sihir” *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul, TDV Yayınları, 2009), 37:171.

üzerinde tam bir ittifak olmamasına karşın, mûcize ile ilgili temelde bulunması gereken bazı özellikler zikredilmiştir. Bu şartları şöyle özetleyebiliriz:

2.2.1. Allah'ın Fiili Olması

Mûcizeleri yaratanın kim olduğunun doğru olarak bilinmesi büyük önem arz etmektedir. Çünkü muhatap kitle mûcizeyi peygamberlere atfettiği zaman onları büyücülükle veya sihirbazlıkla itham etmişlerdir. Muhatap kitle mûcizenin yaratıcısının Allah olduğunu idrak edebilse, imanın önünde bir engel kalmayacaktır.⁶³ Mûcizelere mantıksal perspektiften bakılarak incelendiğinde, sıradan kimseler tarafından yapılabilen işlere benzemediği görülecektir. Elinde mûcize zuhur etmiş olan zatın da bu mûcizeyi kendi nefesine atfetmemiş olması, bununla maddi bir çıkar beklememesi, bu işi kendisine menfaat unsuru haline getirmemesi sıdkına delil olmaktadır. Şu durumda bu kişiye inanmak ve onu tasdik etmek insan mantığına da uygundur. "*Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber mûcize getiremez.*"⁶⁴ Ayet-i kerimesi bizlere mûcizelerin insan eseri olamayacağını, kaynağının tamamen ilahi olduğunu göstermektedir. Bazı âyetlerde mûcizeler peygamberlerin şahsına aitmiş gibi gözüküyor olsa da⁶⁵ gerçek fail her zaman Cenabı Hak'tır. Çünkü mûcizelerin gerçekleşmesinde Allah dışında hiçbir kimsenin doğrudan müdahalesi söz konusu değildir.⁶⁶

Mûcizede en önemli gâye, nübüvvetin temellendirilmesi ve Allah'ın peygamberini desteklediğini bildirmesidir. Bu desteklemenin keyfiyeti tartışılmıştır. Allah'ın desteği ya sözlü ya da fiili olmalıdır. Allah'ın bizzat konuşarak peygamberini doğrulaması imtihana aykırı olacağından onu fiilleriyle desteklediği müşahade edilmiştir. Geçmiş peygamberler incelendiğinde, sözlü tasdik yerine çoğunlukla fiili tasdikin geçerli olduğunu görmekteyiz.⁶⁷

Mûcize fiil olabilirken terklerden fiil yerini tutan bir şey⁶⁸ de olabilir. Bunu bir misalle şöyle açıklayabiliriz: Peygamber kendi mûcizesinin elini başının üzerine koyduğunda hasımların bunu yapamaması (terk) olduğunu söylese, gerçekten de peygamber elini

⁶³ Cürânî, Seyyid Şerif, *Şerhu'-mevâkıf*, trc. Ömer Türker (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay. 2005) 3:399, 400, 401; Âmidî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Sâlim, *Ebkâru'l-efkâr fi usûlu'd-din*, thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî, (Beyrut, Daru'l-kutubi'l-ilmiyye, 2002) 4:17

⁶⁴ Ra'd 13/38; el-Mü'min 40/78.

⁶⁵ Bakara, 2/49

⁶⁶ Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mûcize*, 22; Cüveynî, *Kitabü'l-irşâd*, 246.

⁶⁷ Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mûcize*, 21.

⁶⁸ Normalde yapılan bir fiilin olağanüstü bir şekilde yapılamaması, zorunlu olarak terk edilmesi.

başına koyduğunda hasımları koymaya güç yetiremese, bu da mûcize kapsamına girmektedir. Normal şartlarda müşrikler bu eylemi yapabilecekken, Allah eylem gücünü o anlık almış ve fiili yapmalarını engellemiştir.⁶⁹ Bu durum bir fiili yapabilecekken terk etmeye mecbur bırakmaktır ve bilfiil mûcize yerine geçmektedir.

Mûcizenin kaynağının ilahi olmayıp peygamberin şahsına ait olduğunu iddia edenler de vardır. Daha çok İslam felsefecileri bu konuda görüş belirtmektedir. Araştırmacıların kanaatine göre İbn-i Sînâ'nın (ö. 428/1037) sistemine göre, peygamberde eşyanın özüne etki edebilme kabiliyeti mevcuttur. Peygamber bu tesir gücü ile maddeye tesir eder ve onu olduğu suretten farklı bir şekilde gösterebilir. Bu da onun mûcizesi olur.⁷⁰ Gazzâlî, hissî mûcizelerden ölümlerin diriltilmesi, asanın ejderhaya dönüşmesi gibi mûcizelerin bu şekilde açıklanmayacağını bildirir. Gazzâlî'ye göre neden-sonuç arasındaki ilişki ontolojik açıdan zorunlu değildir. Alışkanlıklar insanlara sanki hep öyle olması gerekiyormuş hissiyatını uyandırır. Ateşle yanmak ilaç içmekle iyileşmek veya su içmekle suya kanmak gibi neden-sonuç ilişkileri bizim alışmamız sonucu o şekilde görülmektedir. Allah her defasında böyle yaratmaktadır. Ancak dilediği takdirde bu fiilleri değiştirebilme gücüne de sahiptir.⁷¹

2.2.2. Harikulade Olması

Harikulade, sözlükte “mu'tad olarak alışlagelmiş şeyleri aşan, delen şey; olağanüstü” gibi manalara gelmektedir.⁷² Bir insanın herkesin yapabileceği bir fiili yapıp bunu mûcizesi olarak aktarması abesle iştigal olur ve tasdik edilmesi söz konusu bile olmaz. Çünkü bu kişi eğer peygamberlik iddiasında bulunuyorsa, muhakkak insanları ikna edebilecek delillere sahip olmalıdır.⁷³ Güneşin her sabah doğması veya her baharda ağaçların yeşermesi, çiçeklerin açması gibi olağan şeyler nübüvvet iddiasına bir delil olamaz. Sıradan insanlar hatta yalancı peygamberler bile bu hususta peygamberlik iddia eden kimse ile eşit konumdadır.⁷⁴

⁶⁹ Cürânî, *Şerhu'-mevâkıf*, 3:399; Âmidî, *Ebkâru'l-Efkâr*, 4:17

⁷⁰ Metin Pay, "İslam Düşüncesinde Bazı Mûcize Telakkileri", *Dini AraştırmalarDergisi*, 18/47, (Temmuz - Aralık 2015), 159.

⁷¹ Gazzali, *Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed*, *Filozofların Tutarsızlığı*, çev. Mahmut Kaya- Hüseyin Sarıoğlu, (İstanbul: Klasik Yayınları. 2005), 166.

⁷² el-İsfahânî, *Müfredât*, 336.

⁷³ Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mûcize*, 25.

⁷⁴ Cürânî, *Şerhu'-mevâkıf*, 3:400; Cüveynî, *Kitabü'l-irşâd*, 247.

2.2.3. Bir Benzerinin Meydana Getirilememesi

Gerçekleşen mûcizenin bir benzerini sıradan insanlar da getirdiği takdirde mûcize ve peygamberlik iddiası batıl olacaktır. Çünkü mûcizenin olmazsa olmaz şartı, hasmın bunu getirmeye güç yetirememesidir.

2.2.4. Peygamberlik İddiasına Muvafık Olması

Mûcizeler, Allah'ın peygamberlerini destekleyici bir fiili olduğundan, peygamberleri yalanlayan veya iddialarının aksine zuhur eden durumlar, doğruluğuna değil, yalancılığına delil olur.⁷⁵ Örneğin bir kişi peygamberliğini iddia etse ve mûcize olarak bir ölü dirilteceğini söylese sonra da dağı kaldırmak gibi o konuyla alakasız bir mûcize gösterse, bu onun doğruluğuna delil olamaz.⁷⁶ Câhız (ö. 255/868) şöyle bir örnek verir:

“Şiddetli bir göz ağrısına tutulmuş kişi doktora gitse ve doktor onu birtakım ilaçlar ile tedavi ettikten sonra tedavinin nübüvvet mûcizesi olduğunu söyleyip inanmasını beklese o kişiye inanılmaz, yalanlanması gerekir. Ancak başka bir kişi hiçbir tedavi uygulamadan ve müdahale etmeden, "*Allahım! Peygamberlik iddiamda doğru isem şu hastanın gözlerini iyileştir*" diyerek dua etse ve duası kabul edilip kişi iyileşecek olsa bu durum o kişinin peygamberliğine delil teşkil eder ve inanılması gerekir.” Peygamber olduğunu iddia eden kimse tek gözü kör olan birisini iyileştireceğini söylese ve diğer gözü de kör etse bu durum o kişinin yalancı olduğunu gösterir. Burada da tabiatüstü bir durum vardır ancak bu peygamberlik iddiasındaki kişinin iddia ettiği mûcizenin tersi bir durum olarak gerçekleşmiştir.

Başka bir örnek ise şöyledir: Bir kişi aklından bir kaside geçirse, aynı kasideyi peygamberlik iddiasındaki kişi harfî harfine söylese onu vahiyden başka bir yolla elde edemeyeceği malum olduğundan bu durum peygamberlik iddiasını doğrulamış olur.⁷⁷

2.2.5 Tehaddi (Meydan Okuma) İle Meydana Gelmesi

Mûcize konusunda tehaddî şartı da ekseriyetle gerekli görülmüştür. “H-d-y” kökünden türemiş olan tehaddi kelimesi, bir kişiyi herhangi bir işte geçmek, onunla rekabet etmek ve onu yenmek gibi manalara gelir. Terim anlamı olarak, bir konuda bir kişinin aczini ortaya koymak ve onu mağlup etmek amaçlı meydan okumadır.⁷⁸ Kelam ilminde tehaddî denildiğinde “getirmiş olduğu mûcizelerin bir benzerini diğer insanların da getirmesi

⁷⁵ Bâkıllani, *Kitâbü'l-beyân*, 46-47-48.

⁷⁶ Cürcânî, *Şerhu'-mevâkıf*, 3:400.

⁷⁷ Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mûcize*, 32.

⁷⁸ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî İbn-i Manzur, *Lisanu'l-arab*, (Beyrut 1988), 14:168.

hususunda peygamberlerin meydan okuması” anlaşılmaktadır.⁷⁹ Bâkıllânî, (ö. 403/1013) tehattîyi mûcizenin olmazsa olmaz şartlarından birisi olarak saymış, tehattî olmayan hiçbir harikulâdenin mûcize olamayacağını söylemiştir.⁸⁰ Cüveynî (ö. 478/1085) de tehattîyi gerekli görmüş, susan ve hiçbir mûcize talebinde bulunmayan kimseyi örnek göstererek bu kişiden olağanüstü haller sâdır olsa da bu fiillere mûcize denilemeyeceğini belirtmiştir.⁸¹ Peygamberlerin birçok mûcizelerinin tehattî olmadan gerçekleştiğini, hatta Hz. Peygamber’in Kur’ân dışındaki hemen hemen bütün mûcizelerinin tehattî olmadan zuhur ettiğini iddia edenler de mevcuttur.⁸²

2.2.6. Peygamberi Yalanlamaması

Peygamberin mûcizesinin kendi iddiasını yalanlamaması, bilakis tasdik etmesi gerekmektedir. Mesela peygamberlik iddiasında bulunan kişi, "*benim iddiam şu kelerin konuşmasıdır*" dese ve o keler de dile gelip "*sen yalancı peygambersin*" dese bu kelerin konuşmuş olması iddia eden kimsenin peygamberliğin sıdkına delil olmaz.⁸³ Peygamberlik iddiasında bulunan kimse bir ölüyü dirilteceğini vadetse ve gerçekleştirse ancak dirilen ölü müddeinin peygamber olmadığını söylese ne olacaktır? Bu konuda Cürcânî (ö. 816/1413), ölünün dirilmesi ile mûcizenin gerçekleşeceğini, ancak diriltlen kişinin kendisini diriltenin peygamber olduğunu reddetmesinin kendi itikadı ile alakalı bir durum olduğunu, müddeînin iddiasını yalanlamaya yetmeyeceğini söyler. Çünkü iddia sahibi ölüyü dirilteceğini vaat etmiş ve vaadi gerçekleştirmiştir. Dirilen kimsenin inkârının ise kendi hür tercihi olduğunu belirtmiştir.⁸⁴

2.2.7. Nübüvvet İddiası Anında Gelmesi

Peygamber, "*İddiam öncelerde yapmış olduğum şu olağanüstü şeydir*" diyerek geçmişe atıfta bulunsa bu geçerli değildir. Yapmış olduğu şeyin büyüklüğüne bakılmaksızın o

⁷⁹ Muhammed b. Hasan, İbn Akil Mûsa, *İ'cazu'l-kur'âni'l-kerîm beyne'l-imam es-Suyûtî ve'l-'ulemâ*, (Cidde: Dâru'l-Endülüs hadra, 1997), 34.

⁸⁰ Bâkıllani, *Kitâbü'l-beyân*, 94.

⁸¹ Cüveynî, *Kitâbü'l-irşâd*, 250.

⁸² Mehmet Salmazzem, "Tehaddî Âyetlerinin Nüzûl Kronolojisine Dair Farklı Bir Yaklaşım" *Ekev Akademi Dergisi*, 19:64, (2015), 117; İbn Akil Mûsa, *İ'cazu'l-Kur'ân*, 35.

⁸³ Cürcânî, *Şerhu'-mevâkıf*, 3:402.

⁸⁴ Cürcânî, *Şerhu'-mevâkıf*, 3:402

kişiden tekrar bu işi yapması istenir. Eğer aciz kalırsa iddiasında sadık olmadığına hükmedilir.⁸⁵

2.3. Kur'an-ı Kerim'de Mûcize Yerine Kullanılan Kavramlar

Kur'an-ı Kerim'de "mûcize" ve "icaz" kelimeleri geçmemektedir. Her ne kadar "a-c-z" kökünden gelen başka kelimeler mevcutsa da bunlar terimsel bir anlam kazanmış olan ve tarihsel süreçte kullanageldiğimiz "mûcize" kavramı ile örtüşmemektedir.⁸⁶ Kur'an-ı Kerim'de yer alan aşağıdaki kavramlar mûcize anlamında geçmektedir.

2.3.1. Ayet

Sözlük anlamı olarak, "apaçık alamet", "bir şeyin varlığını ispat eden delil" gibi anlamlarda kullanılmaktadır.⁸⁷ Kur'an-ı Kerim'de bu kavram birden fazla manaya gelecek şekilde kullanılmıştır. Mûcize, nişan, işaret, ibret gibi anlamlara da gelen ayet kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de 382 kez geçmektedir.⁸⁸ Bazen zikredilen anlamları yansıtırken bazen de kıyamet alametleri, Kur'an'ın bölümleri gibi farklı anlamlarda da kullanılmıştır.⁸⁹

Allah, peygamberlerine vermiş olduğu mûcizeleri belirtmek için çoğu kez "ayet" kelimesini kullanmıştır. İnkârcıların mûcize taleplerinde ve bu taleplere verdiği cevaplarda da bu kelimeyi kullandığı görülmektedir. *"Bilgiden yoksun olanlar, 'Allah bizimle konuşmalı veya bize bir mûcizeli işaret (âyet) gelmeli değil miydi?' dediler. Bunun gibi onlardan öncekiler de onların dediklerinin benzerini demişlerdi. Kalpleri hep birbirine benziyor! Biz, gerçeği kabul edenlere ayetleri açıkladık."*⁹⁰ Buradaki "ayet" kelimesiyle "delil" manası kastedilmiştir. Kur'an-ı Kerim'deki kullanımlarına baktığımızda "âyet" kelimesinin Allah'ın varlığının delili olarak kullanımı da göze çarpmaktadır.

"Kuşkusuz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün değişmesinde, insanlara fayda veren yüklerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökten indirerek onunla ölü haldeki toprağa can verdiği ve orada her çeşit canlının yetişmesini sağladığı yağmurda, rüzgârları ve gökle yer arasında emre hazır

⁸⁵Cürcânî, Şerhu'-mevâkıf, 3:402

⁸⁶Bulut, Nübüvvetin İspatında Mûcize, 53.

⁸⁷İsfehânî, Müfredât, 112.

⁸⁸Bulut, Nübüvvetin İspatında Mûcize, 54; el-İsfehânî, Müfredât, 112; Ayrıca bkz. Abdurrahman Çetin, "Âyet" TDV İslam Ansiklopedisi, (İstanbul, TDV Yayınları, 1991) 4:242.

⁸⁹Çetin, "Âyet", 4:242.

⁹⁰Bakara 2/118

bekleyen bulutları evirip çevirip yönlendirmesinde aklını işleten bir topluluk için elbette nice deliller(âyât) vardır."⁹¹

Bu ayette zikredilen hususlarla muhatap kitlenin iman edebilmesi ancak derin bir tefekkür neticesinde gerçekleşebilir. Allah bizlerin tefekkür etmemizi geliştirmek için böyle örnekleri vermekte ve insanları tefekküre yönlendirmektedir.

2.3.2. Beyyine

Beyyine, "ayrılmak", "uzaklaşmak ve ayırmak", "uzaklaştırmak" anlamındaki "b-y-n" veya "açık seçik olmak, açık seçik hale getirmek" anlamındaki "beyân" kökünden sıfat olup "apaçık delil, hüccet, kesin belge" demektir.⁹² Kendisi gayet net ve aşikâr olan bir davayı yalın bir şekilde ispat eden, yani kendisi açık, gayrını açıklayıcı vasıfta olan bir delildir. İddia sahibinin iddiasını sağlam bir şekilde ortaya koyduğu için peygamberlerin mûcizelerine de beyyine denilmiştir.⁹³

Kur'an-ı Kerim'de beyyine kelimesi 20 defa geçmektedir. Akli ve nakli delil, tarihi olaylar, nübüvvet müessesesi, açık belge, Efendimiz veya Hz.Salih'in (a.s.) deve mûcizesi gibi anlamlara gelmektedir. Çoğulu olan "*beyyinât*" kelimesi ise elli iki yerde geçmektedir..⁹⁴

Kur'an-ı Kerim'de daha çok hissi mûcizeler ile ilgili yerlerde "el-beyyinât" kelimesinin kullanıldığı ve özellikle Hz. Musa'nın mûcizelerinde el-beyyinât kelimesinin tercih edildiği dikkat çekicidir.⁹⁵ Ona verilen dokuz mûcizeye "el-âyâtul-beyyinât"⁹⁶ (apaçık deliller) denilmesi, asa ve parıltılı el mûcizeleriyle karşılaşan sihirbazların bu mûcizeleri "*açık beyyineler*"⁹⁷ olarak nitelendirmeleri de göze çarpmaktadır.

⁹¹ Bakara, 2/164

⁹² Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sıhâh Tâcu'l-luga*, (Kahire: 1956), 2084; Bekir Topaloğlu, "*Beyyine*" *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul, TDV Yayınları,1992) 6:96.

⁹³ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (İstanbul: Fazilet Neşriyat,2015) 1:405.

⁹⁴ Muhammed Fuâd Abdülbâkî, "b-y-n", *el-Mu'cemü'l-müfehres*, nşr: Muhammed Nedim, (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1945).142-143.

⁹⁵ Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mûcize*, 61-62.

⁹⁶ İsrâ 17/101.

⁹⁷ Taha 20/72.

2.3.3. Burhan

Burhan, "berraklaştırmak, anlaşılır hale getirmek, bir şeyi delil getirerek ispat etmek" anlamlarına gelen "b-r-h" veya "b-r-h-n" köklerinden türeyen bir kelimedir. "Doğruluğu devamlı olan; gizliliği, kapalılığı bulunmayan durum" anlamlarına gelir.⁹⁸

Kur'an-ı Kerim'de sekiz yerde geçmektedir. "Doğru ile yanlış birbirinden kesin olarak ayıran delil" manasında kullanılır.⁹⁹ Hz. Musa ile ilgili bir ayette tensiye (ikil) olarak kullanılmış, el ve âsâ mucizeleri kastedilmiştir.¹⁰⁰ Yahudi ve Hristiyanlardan da iddialarında sadık iseler kesin delil (burhan) getirmeleri talep edilerek, onlara meydan okunmuştur. Onların bu hususta hiçbir burhanlarının olmadığı dile getirilmiş,¹⁰¹ Hz. Yusuf kıssasında da Hz. Yusuf'un ahlaksız teklifi reddederken, Allah'ın burhanını gördüğü ve bu şekilde Allah'ın onu desteklediği anlatılır.¹⁰²

2.3.4. Sultan

Sözlük manası olarak üstün kılmak, kudretli kılmak ve bela etmek gibi manalara gelen "s-l-t" kelimesinin ismi fe'lân kalıbından gelen "sultan" kelimesi, "güç ve yetki sahibi olma", "hâkimiyet kurma" gibi manalara gelmektedir. Bir diğer kullanımda ise "*delil*", "*burhan*", "*mûcize*" gibi bir anlamlara gelir.¹⁰³ Mucizeye bakan tarafla sultan, inanmamaya azmetmiş kimseleri hakikati neredeyse kabule zorlayıcı güce sahip olan delil, güç manasına gelir.¹⁰⁴

Sultan kelimesi Kur'an-ı Kerim'de 37 yerde geçerken genelde kesin delil ve hüccet manasına kullanılmıştır.¹⁰⁵ Şeytanın insanlara karşı zorlayıcı bir gücü olmadığı anlatılırken,¹⁰⁶ Hz. Musa'ya verilen mucizelerde sultan kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.¹⁰⁷

⁹⁸ İbnü'l-Esîr, *Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser*, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî ve Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, (Kahire: el-Mektebetu'l-İslâmiyye, 1963), 1:112

⁹⁹ Muhammed Fuâd Abdülbâkî, "burhan", *el-Mu'cemü'l-müfehres*, (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2001) 287.

¹⁰⁰ Kasas, 28/32.

¹⁰¹ Bakara 2/111.

¹⁰² Yusuf, 12/24.

¹⁰³ İsfahânî, *el-Müfredât*, 238.

¹⁰⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Endülüsî el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed İbrahim Hıfnâvî, Mahmud Hâmid Osman, (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1426/2005), 4:233

¹⁰⁵ Nisa, 4/153, Hud, 11/96, es-Sâffat, 37/156, Mu'min 40/35

¹⁰⁶ Hicr 15/42

¹⁰⁷ Mü'min, 40/23

2.3.5. Kur'an'da Mûcize Yerine Kullanılan Diğer Kavramlar

Kur'an-ı Kerim'de, yukarıda kullanılan kavramlardan başka diğer bazı kelimelerin de mûcize yerine kullanıldığı görülmektedir.¹⁰⁸ "el-hak" ve "el-furkan" bunlara örnek verilebilir. Ancak bu lafızların mûcizeden farklı manalara geldiğini dile getiren müfessirler de vardır.¹⁰⁹ Bu bakımdan bunlara benzer lafızların yerine "ayet", "beyyine", "burhan" ve "sultan" kelimeleri gibi kesin olarak mûcize manasına gelen kavramlar açıklanmakla yetinilmiştir.

2.4. Mûcize ile Diğer Harikulâde Olaylar Arasındaki Farklar

Harikulade olaylar genellikle altı bölüme ayrılmaktadır.¹¹⁰ Bu olaylar Allah'a inanan kulların elinde gerçekleşen ve inkârcıların elinde gerçekleşen olarak da sınıflandırılabilir.¹¹¹ Müminlerin elinde zuhur edenler; "Mûcize-İrhas-Keramet-Maûnet"; Kâfirlerin elinde zuhur edenler; "İstidrac-İhanet" olarak zikredilebilir.

2.4.1 İrhas

İrhas sözlükte "r-h-s" kökünden olup, "kurmak, tesbit etmek" manalarına gelmektedir.¹¹² Terim anlamı olarak, peygamberlerin peygamberlik öncesi dönemlerinde kendilerinden sâdır olan olağanüstü durumlar için kullanılır. Ehl-i sünnet'e göre irhâs kendisinde zuhur eden kimse için, ileride peygamber olacağına delalet etmektedir.¹¹³ Hz. İsmâ'nın doğumundan hemen sonra konuşması,¹¹⁴ Efendimiz'i gölge oluşturmak için takip eden bulut, irhâsâtan bazılarıdır. Evliyalardan da mûcize sadır olmadığı gibi irhas da sadır olmaz. Onlardaki harikulade olaylar "keramet" olarak isimlendirilir.

Mu'tezile, irhâsı ileride peygamber olacak kişiye bağlamaz, o dönemde yaşayan başka bir peygamberin mûcizesi olarak görür. Mesela Efendimizin bir bulut tarafından gölgelenmesi hadisesini irhâs olarak görmez. Bu tür harikulade işlerin subûtu netlik

¹⁰⁸ Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mûcize*, 38-43.

¹⁰⁹ Bilal Atik, *Kur'ana ve Sünnete Göre Nübüvvet Bağlamında Değişmeyen Sünnetullah Olarak Mûcize Olgusu* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2018) 27-32.

¹¹⁰ Teftezânî, *Şerhu'l-makâsıd*, 2:149-150; Osman Karadeniz, *İlim ve Din Açısından Mûcize*, İstanbul: İFAV Yay. 2018, 59.

¹¹¹ Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Râzî, *Mefatihü'l-gayb*, Ankara: Akçağ Yay. 1988, 5:682-683

¹¹² İbn-i Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, 8:44.

¹¹³ Osman Karadeniz, *İlim ve Din Açısından Mûcize*, 60

¹¹⁴ Meryem, 19/30-33

kazansa bile onları Hâlid b. Sinân el-Absî (IV veya VI. yüzyıl) ¹¹⁵ gibi o zamanda yaşamış büyük âlim ve hakîm kişilerden sadır olan harikulade şeyler olarak kabul edilmesini gerekli görmektedir. Bunun yanı sıra bizim isimlerini bilmediğimiz ancak o devirde yaşayan başka kavimlere gönderilmiş peygamberlerin de olabileceğini ve bu durumların da onların mûcizeleri olabileceğini beyan etmektedir.¹¹⁶

Kadî Abdulcebbar'ın aktardığından anlaşıldığına göre Mu'tezile, İrhas kavramını kabul etmemek için farklı peygamberler aramış, ya da Efendimizden önce yaşamış Halid b. Sinan gibi kişilerle kendini temellendirmeye gayret etmiştir. Hz. İsa'nın beşikte konuşması hadisesini ise irhâs olarak değil; mûcize olarak değerlendirmiştir. Bu durumu açıklayan ilgili ayet-i kerime'de "(İsâ dile gelip) dedi ki; Ben hakikat Allah'ın kuluyum. O, bana kitap verdi. Beni peygamber yaptı"¹¹⁷ geçmesini kendilerine bir delil olarak kabul edip bu olayın peygamberlik iddiasına bitişik olarak gönderildiği için mûcize olduğunu dile getirmişlerdir.¹¹⁸

Mu'tezile'nin bu iddialarına karşın Ehl-i sünnet, irhâsın varlığını kabul etmiş, mûcizeden farklarını da belirtmiştir. Peygamberlik öncesi gelmesinin yanında, İrhasta tehatti (meydan okuma) da yoktur. Bu sebeplerden dolayı Ehl-i sünnet peygamberlik öncesi sadır olan harikuladeleri "irhâs" olarak isimlendirmeyi doğru bulmuşlardır.¹¹⁹

2.4.2. Keramet

Keramet, mahiyet itibariyle mûcizeye benzer niteliktedir. O da insanların güç yetiremeyeceği bazı olayların Allah'a yakın kişiler tarafından meydana getirilmesidir. Ancak peygamber, peygamberliğini ispat etmek için mûcize göstererek meydan okurken veli ise, veliliğini ispat etme gibi bir çabadan uzak olmasının yanında kimseye de meydan okumaz. Keramet zuhur ederse Allah'ın lûtfu olarak görür. Keramet'in de yaratıcısı

¹¹⁵ İslamiyetten önce yaşamış olan büyük bir hakîmdir. Peygamber olduğuna dair rivayetler de bulunmaktadır. (bkz: Ahmet Önkâl, "Hâlid b. Sinân" *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15:288.)

¹¹⁶ Osman Karadeniz, *İlim ve Din Açısından Mûcize*, 61; Ebü'l-Hasen Kâdî'l-Kudât Abdülcebbar b. Ahmed b. Abdilcebbar Hemedânî, *el-Muğnî fî ebvâbi't-tevhîd ve'l-'adl*, (Kahire: 1961), 15:215-216, 16:188, 235, 423.

¹¹⁷ Meryem 19/30.

¹¹⁸ Kâdî Abdulcebbar, *Şerhu'l-usûl'l-hamse*, 570.

¹¹⁹ Osman Karadeniz, *İlim ve Din Açısından Mûcize*, 62

Allah'tır.¹²⁰ Kerametteki olağanüstülikle mûcizedeki olağanüstülük bir değildir. Mûcize peygamberi tasdik için en önemli delil iken keramette ispat gayesi yoktur.

Keramet iki kısımda incelemektedir. “Keramet-i hissiye”, velilerden sadır olan olağanüstü durumlardır. “Keramet-i maneviye” ise veli kulun her anında yüce Allah ile beraber bulunma halidir. Buna tasavvufta “Hoş der dem”¹²¹ de denir. Bu, keramet-i hissiyeden daha efdaldır.¹²²

Ehl-i sünnet, kerametın naklen sabit ve aklen de caiz olduğu hususunda ittifak etmiştir. İmam Eş’ari, hadis ve sünnet ehli olan salih müminlerin bu konuda hiçbir şüpheye düşmeden kerameti kabul edeceklerini dile getirir.¹²³ Mu‘tezile ’nin çoğunluğu ve Cehmiyye kerameti inkâr etmiştir.¹²⁴ Şia’ya göre ise, kerametler sadece on iki imama nispet edilmiştir.¹²⁵

Kerametın ispatına gelince, Ehl-i sünnet’e göre Kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Kur’an-ı Kerim’de Belkıs’ın arşının taşınması, Hz. Meryem’in geçirdiği olağanüstü durumlar, Ashâb-ı Kehf’in uykusu vb. işler kerametın kapsamında değerlendirilmiştir.¹²⁶ Hadislerde anlatılan kerametler ise sayılamayacak kadar çoktur. Kerameti reddeden kimseler te’vil yoluna giderlerse tekfir edilmezler. Ancak zorlama tevillerle ayetleri değişik manalara çekmek, Kur’an’a uygun bir yöntem değildir. Allah’ın peygamberleri mûcizelerle desteklediğini kabul edebilen bir insan, veli bir kulun da Allah’ın değişik türden yardımlarına mazhar olabilme durumunu kabul edebilmesi gerekmektedir. Allah, kendisine inanan kulları hesap etmedikleri yerlerden rızıklandırabileceğini dile getirmektedir.¹²⁷ Bu türden olan harikalar, Allah’ın kudretine nispet edildikten sonra ve nakillerde de buna delillerin varlığı görüldükten sonra toplu olarak keramet hadisesini

¹²⁰ Süleyman Uludağ, "Keramet," *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları 2002), 25:265,268,

¹²¹ Nakşibendiliğin On bir esası olarak bilinen meşhur kaidelerden bir tanesi. Gafletten kurtulup her an Allah ile beraberliği anlatan bir esastır. (H. Kamil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Ensar yay. 2014, 258.

¹²² Osman Karadeniz, *İlim ve Din Açısından Mûcize*, 62.

¹²³ Ebü'l-Hasan el-Eş’ari, *Makalatü'l-islâmiyyin ve ihtilafü'l-musallin*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Kahire: Mektebetü'n-nehda'l-Mısriyye, 1950). 1:349.

¹²⁴ Ebü'l-Muîn Meymûn b. Muhammed b. Muhammed b. Mu‘temid Nesefî, *Tebsiratu'l-edille*, 2:775: Cüveynî, *el-İrşâd*, 316.

¹²⁵ Ebû Mansûr Abdülkâhir b. Tâhir b. Muhammed et-Temîmî el-Bağdâdî, *el-Fark beyne'l-fırak*, (Beyrut:1977), 344.

¹²⁶ Osman Karadeniz, *İlim ve Din Açısından Mûcize*, 63.

¹²⁷ Talak, 65/3

inkâr etmek, Allah'ın kudretini de sorgulamaya girer ki bu da naklen de aklen de mümkün değildir.¹²⁸

Kerâmet fiilinin fâili de tıpkı mûcizede olduğu gibi Allah'tır. Onun hediyesi ve ikramıdır. Kerâmete mazhar olan zat ise kendisine keramet verildiğini bazen bilir bazen hiç bilmeyebilir.¹²⁹ Kerameti ortaya çıkarmak çokça dillendirmek tasavvufta uygun görülmemiş ve keramete değil istikamete dikkat çekilmiştir.¹³⁰

Kerametın mûcize ile karışmayacağı mûcizenin nübüvvet iddiasıyla beraber geldiği halbuki velinin bunu iddia ettiği an kafir olacağı bildirilmiştir. Veliler peygambere bağlılığını ikrar etmektedir ve her bir kerameti bağlı bulunduğu peygamberinin bir mûcizesi sayılmaktadır.¹³¹

2.4.3. Maûnet

Muaûnet, "yardım" manasına gelen "a-v-n" kökünden türemiş bir kelimedir.¹³² Terim olarak, Allah'ın bir mümine yardım ettiği hârikulâde durumlardır. Maûnet, maddî ve mânevî olarak kulun Rabbi tarafından belalardan koruması şeklinde olabileceği gibi hem dünyada hem ahirette alanda ona çok güzel nimetler vermesi şeklinde de olabilir.¹³³

2.4.4. İstidrâc

Sözlükte "merdiven, yol" anlamlarına gelir. "d-r-c" kelimesinden türeyen istidrâc kelimesi ise, bir kimseyi yavaş yavaş, adım adım, yaklaştırmak,¹³⁴ kişiyi kendi kurduğu tuzağa yaklaştıırıp düşürmek anlamlarına gelmektedir.¹³⁵ Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın Ayetlerini yalanlayan kimselerle ilgili, "Ayetlerimizi yalanlayanları hiç bilmedikleri yerden adım adım yıkıma götürürüz" ¹³⁶ buyrulmaktadır. Bu ayetin peşi sıra gelen "imla (mühlet verme)" ve "keyd" (tuzak kurma) ifadeleri bu kelimeyi açıklar mahiyettedir.

¹²⁸ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 5:687.

¹²⁹ Abdulvahap Yıldız, "Keramet ve İstidrâc." *Harran Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14/21, Ocak-Haziran 2009, 49.

¹³⁰ Yüksel Göztepe, Hamit Demir, "İmam Rabbânî'nin Sûfilere Yönelttiği Bazı Tenkidler", *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, , 6/2, (2018), 305.

¹³¹ Nureddin es-Sabuni, *el-Bidâye fi usûli'd-din*, tkh. Bekir Topaloğlu, İfav yay. İstanbul 2015, 55.

¹³² Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî İbn-i Manzur, *Lisânu'l-Arab*, (Beyrut, 1955), 13:299.

¹³³ M. Said Özavırlı, "Hârikulâde" *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yay. 1997, 16:182.

¹³⁴ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Ma'rifet Yayınları, 1995), 275.

¹³⁵ İsmail Durmuş, "İstidrâc" *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yay, 2001), 23:328-329.

¹³⁶ Araf 7/182.

Terim anlamı olarak ise, ilahlık iddia eden kişinin elinde, isteklerine uygun bir mahiyette ortaya çıkan bir harikulade haldir.¹³⁷ Başka bir tanımda ise, Allah'ı tüm sıfatlarıyla birlikte gerektiği gibi tanımayan, ibadetlerinde birçok kusuru bulunan, günahlardan sakınmayıp nefsânî lezzetlere yönelen kişilerde görülen harikulade hallerdir.¹³⁸ İstidrac sahibi olan kimse, kendisine verilmiş olan nimetleri, yükselmeyi ve menfaatleri kendi lehine zanneder. Bunun gerçekte kendisi için uçuruma sürüklenmek olduğunu farkedemez.¹³⁹

Allah'ın kendisine isyan eden bazı kimselerin isteklerini yerine getirmesinin, bazı hikmetleri vardır. Bu kimselerin ahiret azaplarını daha fazla arttırmak için kendilerini doğru yolda hissetmelerini sağlamaktadır. Yoksa istidrac onların doğru yolda olduklarını beyan değildir. Nitekim şeytanın özgürce insanları idlâli, Firavun'un dünya hayatında sayısız nimetlere mazhar olması, onlara bir lutuf değildir. Aksine ahiret hayatına vardıklarında büyük bir azap ile karşılaşacaklardır.¹⁴⁰ İslam âlimleri peygamberlik iddiasında bulunan yalancı kimselerin elinde iddiasını güçlendirecek şekilde bir mûcizenin gerçekleşmesini ittifakla reddederler. Çünkü Allah, mûcizeyi hasımlarına da verse insanların onları tasdikten başka bir yolu kalmaz. Allah, yalancıları muhakkak ortaya koyacaktır. Bu da ya elinde hiçbir mûcize yaratmamakla ya da iddia ettiğinin tam aksi istikâmette bir harikulâde yaratmakla meydana gelmektedir. Bu şekilde peygamberlik iddiasında bulunan yalancı ile hakiki peygamber arasındaki fark ortaya çıkar.¹⁴¹

Melek, şeytan, kâhin veya sihirbaz her kim olursa olsun peygamberlik iddiasında bulunursa, Allah onu bir mûcize izhârından men eder.¹⁴² İnsan kılığına girip bir şeytanın bu işi yaptığı da hiçbir surette vaki değildir. Bir sihirbaz veya kâhin peygamberlik iddiası ile ortaya çıksa, Allah onları ya bu sihri ya da kehaneti unutturarak men eder veya

¹³⁷ Osman Karadeniz, *İlim ve Din Açısından Mûcize*, 68.

¹³⁸ Ebû Nasr Serrâc, *el-Luma' İslam Tasavvufu*, çev. Hasan Kamil Yılmaz, (İstanbul: Erkam Yayınları, 1996), 526.

¹³⁹ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, çev. Bekir Topaloğlu, (İstanbul: Ensar Yay. 2015), 6:139.

¹⁴⁰ Abdulvahap Yıldız, "Kerâmet ve İstidrac," 56.

¹⁴¹ Cüveynî, *el-İrşâd*, 327; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî, *el-İktisâd fi'l-İtikad*, nşr. İbrahim Agâh Çubukoğlu-Hüseyin Atay, (Ankara: 1962), 201.

¹⁴² Bâkîllani, *Kitâbü'l-beyân*, 105.

unutturmadan etkisini ortadan kaldırarak men eder. Sonuçta kehanet de sihir de asla mûcize ile karışmazlar.¹⁴³

2.4.5. İhanet

Harikulade emirlerin sonuncusu da ihanettir. Bid'at ehli bir kişinin elinde iddiasına muhalif olarak ortaya çıkan bir iştir. Buna '*Hizlan*' da denir.¹⁴⁴ Örneğin bir kişi peygamberliğini iddiasında bulursa ve mûcize olarak bir ölü dirilteceğini söylese sonra da dağı kaldırmak gibi o konuyla alakasız bir mûcize gösterse, bu onun doğruluğuna delil olamaz.¹⁴⁵

2.5. Mûcizenin Sebep ve Gayeleri

Kâinata sebepsiz ve amaçsız hiçbir şey yaratılmamıştır. Peygamberlerin en önemli delili olan mûcizenin de elbette birçok gayesi mevcuttur. Bunların belki hepsine de muttali olmak mümkün değildir. Burada maksat bu hikmet ve gayeleri araştırıp tespite çalışmaktır. İncelendiğinde mûcizelerin gayesini üç ana başlıkta toplamak mümkündür.¹⁴⁶

İlki: Allah mûcizelerle yarattığı bütün varlıkları istediğinde kendisine boyun eğdirebileceğini göstermektedir. İrade ve kudretinin sınırsız olduğunu, insanların ümitlerinin kesildiği noktada hiç ummadıkları yerden onları rızıklandırıp, içinde bulundukları dertten kurtarabileceğini bildirmiş olur. Böylece "*Her dilediğini mutlaka yapandır*."¹⁴⁷ Ayetindeki manaya muvafık bir yaratıcı olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁴⁸

İkincisi: Delil, iddianın melzumudur. *Mecelle*'de, "Tevehhüme itibar yoktur" maddesi de bunu açıklar. Yani bir iddianın delili yoksa reddedilir. Peygamberlik gibi büyük bir müessesenin de delilinin ve şahidinin de aynı azamet ve büyüklüğü taşıması elzemdir. Mûcize ile peygamberin davasının doğruluğu kanıtlanmış olmaktadır. Bir peygamberin iddiası mûcizeyle desteklendiğinde "kulum benim hakkımda doğruyu söylemektedir"

¹⁴³ Bâkullani, *Kitâbü'l-beyân*, 95.

¹⁴⁴ M. Said Özalvarlı, "Hârikulâde" *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yay. 1997), 16:182.

¹⁴⁵ Cürçânî, *Şerhu'-mevâkıf*, 3:400.

¹⁴⁶ Osman Karadeniz, *İlim ve Din Açısından Mûcize*, 170.

¹⁴⁷ Buruc 85/16

¹⁴⁸ Ebü'l-Feth Tâcüddîn (Lisânüddîn) Muhammed b. Abdilkerîm b. Ahmed eş-Şehristânî, *Nihayetü'l-İkdâm*, (Kahire: Mektebetü's-Sekafeti'd-Diniyye, 2009), 422.

şeklinde ilahi hitap duyulmuş gibidir.¹⁴⁹ Üçüncüsü: Mûcize insanın katı bir determinizmden oluşmuş algı dünyasını değiştirmekte, Allah'ın kudreti ile her şeyin değişebileceğini göstermektedir. Hayatın katı bir kurallar ve yasalar manzumesinden ibaret olmadığını, Allah'ın dilemesiyle nice olmazların olacağını ortaya koymaktadır.

Ancak mûcizenin en temel gayesi nübüvvetin tasdik edilmesidir. Nitekim bir kişi nübüvvet iddiasında bulunduğu zaman hiçbir surette bir mûcize getirememişse muhatapların iman etmek gibi bir mesuliyeti yoktur.¹⁵⁰

2.5.1. Peygamberi Güçlendirmesi

Mûcizenin ilk muhatapları şüphesiz peygamberlerdir. Peygamberlik kendilerine verilirken bir mûcize görmek isteyip istemedikleri, onların mûcizeye ihtiyacı olup olmadığı önemlidir. Bu konuda bir hadis rivayetinde şunlar aktarılır: Efendimizin Mekke'li müşriklerin yaptıkları kötülükler ve hadsizlikler sebebiyle hüznü olduğu bir zaman Hz. Cebrail yanına gelmiş ve "Ya Rasulallah, size bir ayet (mûcize) göstermemi ister misiniz" buyurmuştur. Efendimiz de kabul etmiş ve bu sırada vadideki bir ağaca doğru bakmıştır. Bunun üzerine Hz. Cebrâil, "Ya Rasulallah haydi! o ağacı çağırın" deyip seslenmiş ve Efendimiz ağacı çağırmıştır. Bunun akabinde ağaç yürüyerek Efendimizin yanına gelmiş ve Cebrail "ağacın dönmesini iste ya Rasulallah" deyince de öyle yapmış ve ağaç da eski yerine dönmüştür. Bunun üzerine Efendimiz "hasbî (bu bana yeter)" buyurmuştur.¹⁵¹ Efendimizin "hasbî" demesi bu hususta önemlidir. Mâverîdî bu hadisten de hareketle, peygamberlerin davalarının hak olduğunu bildirmek için mûcize getirmelerinin gerekliliği gibi, meleklerin de peygamberlere vahiy getirdikten sonra mûcize ile bunu kanıtlamalarının gerekli olduğunu bildirir. Buradaki "hasbî" ifadesi de "bu ağacın gelmesi Allah'tan getirdiğin şeylerin hak olduğunu hususunda bana yeterlidir" diyerek izah etmektedir.¹⁵² Kadı Abdulcebbâr da bir peygamberin ilk defa peygamberlik

¹⁴⁹ Şehristânî, *Nihayetü'l-ikdâm*, 422.

¹⁵⁰ Cüveynî, *Kitabü'l-irşâd*, 265.

¹⁵¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn-i Mâce, *es-Sünen*, Dâru İhyâi't-türâsî'l-arabiyye, thk. M. Fuad Abdülbâkî, (Beyrut, tsz.) 3:113.

¹⁵² Osman Karadeniz, *İlim ve Din Açısından Mûcize*, 172; Detaylı bilgi için bkz. Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverîdî, *A'lâmu'n-nübüvve*, (Beyrut: Daru'n-Nefâis, 1994), 23.

alacağı zaman mûcizevi bir tarzda ilahi hitaba muhatap kılınması ya da mûcizenin o hitaba bağlı olmasının gerekli olduğundan bahsetmektedir.¹⁵³

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, peygamberlerin ilk peygamberlik anı kendileri için de bir sürpriz mahiyetindedir. Kendi nefislerindeki şüpheleri izale etmek için bazı işaret ve mûcizelere ihtiyaç duyabilirler. Efendimize ilk vahiy indiği zamanki ruh halini hatırlayacak olursak, korkmuş, titremiş, başından geçen olayı Hz. Hatice'ye (r.a) anlatmış ve "Ben kâhin olmaktan korkuyorum" diye telaşlanmıştır.¹⁵⁴

2.5.2. İnananlara Yardım ve Lütuf Olması

Mûcize, müminler için büyük bir ikramdır. İmanlarının nurunda ziyadeleşmeye vesile olur. Müminlerin peygamberine ait mûcizeyi gördükçe imanları pekişmiş, şeytanın imanlarında açmak istediği delik ve surlara karşı güzel bir koruma olmuştur. Nitekim her insan bir değildir. Bazı insanlar mûcizeye de gerek kalmadan iman edebilirken, bazı insanlar da olağanüstü bir durum beklemekte ve ondan sonra ikna olmaktadır. Mûcize gösterdiği halde ısrarla kendisinden başka hususlarda da inayet ve yardım görmek için defalarca mûcize istenen peygamberler de olmuştur. Hz. İsa bunlardan biridir. Kur'an-ı Kerim'de anlatıldığı üzere Havariler kendisine inandıkları halde gökten bir sofrayı getirip getiremeyeceğini sormuş ve bunun için ısrarcı olmuşlardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim bu hususu şöyle anlatmaktadır: Havariler Hz. İsa'dan Allah'ın onlar için bir sofrayı indirmesini istemişlerdir. Hz. İsa onları Allah'a karşı saygılı olmaya davet etmiş, Havariler ise o sofranın nimetlerinden yiyip kalplerinin tatmin olmasını talep etmişlerdir. Bu sofrayı Hz. İsa'nın onlara getirdiğinden kesin bir surette emin olacaklarını beyan etmişlerdir. Bunun üzerine Hz. İsa Allah'a yalvarmış, öncekiler ve sonrakiler için bir bayram olacak ve Allah'tan kendilerine işaret olacak bir sofrayı istemiştir. Allah ise bu sofrayı indirdiğinde inkâr edenleri çok büyük bir azaba çarptıracağını beyan etmiştir.¹⁵⁵ Nitekim kendilerine bu sofranın gelip gelmediği hususunda bir ittifak yoktur. Ancak bu talepleri onların imân ettikleri halde harikulâde bir iş görmek istediklerinin delilidir. Bununla imanlarının pekişeceğini belirtmişlerdir.

¹⁵³ Kadi Abdulcebbar, *el-Muğnî*, 15:164.

¹⁵⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib Hâşimî el-Basrî İbn-i Sad, *Tabakâtü'l-kübrâ*, (İstanbul: Siyer Yay. 2015), 1:194-195.

¹⁵⁵ Bkz: Mâide 5/112-115.

Hız. İbrahim'in (a.s.) ölümlerın diriltılmeslne talep etmesi de imanlın pekişmesine örnek gösterilebilir. Allah'tan ölümleri nasıl dirilttiğini sormuştur. Allah ona bir şüphesi mi olduğunu sormuş, İbrahim ise şüphesi olmadığını ancak kalbinin tam kanaat getirmesi için böyle bir talepte bulunduğunu belirtmiştir.¹⁵⁶ O inanmış bir peygamber iken imanlının pekişmesi için bu dünya şartlarında olağanüstü bir durumu talep etmiştir. Allah onun bu talebini meşru görmüş ve ona ölümleri diriltmenin bir şeklini göstermiştir.

2.5.3. Hidayete Ulaşabilecek Kimselere Etkisi

İslamî tebliğde en önemli muhatap kitle Ebû Leheb gibi küfrü perçinleşmiş şahıslar değildir. Tebliğin ve hatta mûcizelerin en belirgin muhatapları hidayete ulaşma potansiyeli taşıyan kişilerdir. Çünkü iman etmiş kimseler mûcize görmese de imanlarında bir eksilme olmayacaktır. İnatçı zümre de mûcize görse de inat edip sihir, göz boyaması gibi iftiralar atarak iman etmeyecektir. Ancak kalplerinde iyi niyet bulunup, hidayet kendilerine ulaşmamış, ya da kararsız kalmış ve gerçeği görebilmek için maddi ve elle tutulur bir delil arayan insanlar mûcize sebebiyle iman etmişlerdir. Hız. Musa'nın hayatında bu üç zümreyi de görebilmekteyiz. Kendisine inananlar mevcuttur. Bunlar İsrailoğularıdır. Firavun inatçı kafirliği simgeler ve sihirbazlar hak kendilerine tam belli olduğunda canları pahasına iman etmiş kimseleri temsil etmektedir.¹⁵⁷

Hız. Muhammed'in en büyük mûcizesi olan Kur'an-ı Kerim'in hidayete ulaştırmada çok büyük bir tesiri olduğu Mekkeli müşriklerin tavırlarından anlaşılmaktadır. Kur'an'da bu durum şu şekilde aktarılmaktadır: *"İnkâr edenler dediler ki: Bu Kur'an'ı dinlemeyin. Baskın çıkmak için o okunurken yaygara koparın"*.¹⁵⁸ Bu ayetler gösteriyor ki, müşrikler hem kendileri etkilenmekte hem de diğer insanların etkileneceklerini düşünmekte, bu sebepten Kur'an'ı duymak istememektedirler. Kur'an'ı Kerim'in bu şekildeki mûcizeliği, müşriklerin fiilleri ile ortaya çıkmaktadır.

Mûcizelerin zorlayıcı ve insanları zorlama yoluyla iman ettirici bir yönü bulunmamaktadır. Mûcizeler insanların iç dünyalarında inanmasını sağlar, imanı itiraf kararı kişinin kendisine kalmıştır.¹⁵⁹ En nihayetinde de hidayet Allah'ın elindedir. Bunu

¹⁵⁶ Bakara, 2/260.

¹⁵⁷ Taha, 20/70-71

¹⁵⁸ Fussilet, 41/26.

¹⁵⁹ Halil İbrahim Bulut, "Mûcizelerin Muhatapları Üzerindeki Etkileri" *Usul, İslam Araştırmaları Dergisi*, 9:(2008) 153-172.

şu ayet-i kerime'den anlayabiliyoruz: "Eğer kendilerine (başka) bir mûcize gelirse, mutlaka ona inanacaklarına dair en güçlü yeminleriyle Allah'a yemin ettiler. De ki: "mûcizeler ancak Allah katındadır. O mûcizeler geldiği vakit de inanmayacaklarını siz ne bileceksiniz?"¹⁶⁰

Mâtürîdî, "Biz istesek onlara gökten bir mûcize indiririz de derhal ona boyun eğler." ¹⁶¹ ayetini dile getirirken şöyle söyler: "Mu'tezile 'ye göre bu ayetteki dileme, zorlama ve tahakküm altına alma manalarına gelir. Bize göre ise iman ve ihtiyar meşietidir. Yani Mu'tezile Allah'ın zorla iman ettireceğini savunurken biz Allah kula iman kapısı açar kul kendi ihtiyarıyla girer demektiriz." ¹⁶² Mûcizenin hiç kimseyi zorlamayacağını ve tahakkümü altına almayacağını belirten Mâtürîdî, bazı ayetleri ¹⁶³ delil getirerek, müşriklerin büyük mûcizeler görseler dahi iman etmeyeceklerini, bu durumun da icbârı ortadan kaldıran bir durum olduğunu söyler. ¹⁶⁴

2.5.4. İnanmayanlara Etkisi

İnsanlık tarihinden itibaren iman ve küfür var olagelmıştır. Kimi zaman küfrün galip olduğu zannedilse de iman her zaman galip gelmiş ve inananların daha güzel bir hayat sürebilmelerine olanak sağlamıştır. Allah peygamberleri aracılığıyla insanlara tebliğde bulunmuş, kimi iman etmiş kimi de etmemiştir. Peygamberler doğruluk ve samimiyet ile insanları dine çağırırken hiçbir maddi beklenti içinde olmamışlardır. Bir kısım insanlar iman ederken, diğerleri mûcize talebinde bulunmuştur. Bu taleplerin gerçekleşmesi sonucunda iman edeceklerini taahhüt eden bazı kâfirler ¹⁶⁵ ise istedikleri olduğu zaman imandan kaçmayı tercih etmişlerdir. ¹⁶⁶ İman etmek istemeyip işi mugalâta seviyesine getiren kimselerle ilgili En'âm 6/111 de Allah, melekleri indirse, bunun yanında ölümler konuşsa, hatta her şey toplanıp karşılıklarına geçirilse Allah'ın dilediği kimseler dışında hiçbirinin iman etmeyeceği belirtilir. Bu ayetlerdeki "Allah istemesi" vurgusu, Allah'ın

¹⁶⁰ En'am 6/109.

¹⁶¹ Şuara, 26/4.

¹⁶² Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 10:324.

¹⁶³ En'am, 6/111, En'am, 6/23, el-Mucadele, 58/18.

¹⁶⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 10:325.

¹⁶⁵ Bakara 2/118.

¹⁶⁶ En'am, 6/111.

zorlaması, onları hidayete icbar etmesi ile alakalı bir durumdur.¹⁶⁷ İcbar etmesi de âdetullahı uygun bir durum değildir.

Müşrikler mûcizeleri gördükçe iman etmesi gerekirken çoğu zaman küfürde ileri gitmişlerdir.¹⁶⁸ Bazen sihirbazlıkla itham etmişler,¹⁶⁹ bazen de sürekli mûcize talep ederek peygamber ile adeta dalga geçmişlerdir.¹⁷⁰

Bazı müellifler bu tür mûcizelere “helâk mûcizesi” diyerek farklı bir kategori geliştirseler de ¹⁷¹ helak hadiselerinin mûcizeler kategorisinde değerlendirilmesini yanlış bulanlar da vardır. ¹⁷² Bu tür hadiselerin olağanüstü taraflarının olması, iman eden kulların imanlarını pekiştirmesi gibi saiklerden dolayı mûcize olarak görülmesi akla daha uygun gelmektedir. Ancak helak edilen kimseler için değil geride kalanlar için işlevsel bir vazifesi de vardır. *“De ki: “Yeryüzünde dolaşın da suçluların sonunun nasıl olduğuna bir bakın.”*¹⁷³

Netice olarak Allah'a isyan eden, peygamberlerine zulmeden hatta öldürmeye yeltenen, mûcizeleri de elinin tersiyle iten laftan anlamaz kimseleri Cenab-ı Hak hikmetine binaen yerle bir etmiştir.

2.5.5. Mûcizelerin Diğer Sebepleri

Mûcizelerin yukarıdaki gayelerinden başka birçok gayesi olması muhtemeldir. Mûcizeler peygamberlerin doğruluğunu ispat etmesinin yanında Allah'ın varlığına da çok güçlü bir delil olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁷⁴ Allah, mûcizeler ile dilediği zaman en olmaz denilen şeyleri yaparak, tabiat güçlerini kendisine boyun eğdirerek kudretini insanların müşahedelerine sunmuştur.¹⁷⁵

¹⁶⁷ Şuara, 26/4.

¹⁶⁸ Bilal Atik, *Kur'ana Göre Nübüvvet Bağlamında Değişmeyen Sünnetullah Olarak Mûcize Olgusu*, 110

¹⁶⁹ Şuara, 26/34-35; Taha 20/71 Ayın yarılması mûcizesinde de benzer bir durum söz konusudur. bkz: Kamer, 54/2

¹⁷⁰ Bakara, 2/55; Nisa, 4/153.

¹⁷¹ Şibli Numani, *Asr-ı Saadet*, (İstanbul: Eser Neşriyat, 1977), 2 :362-364.

¹⁷² İsrail Balci, *Hiz. Peygamber ve Mûcize*, (Ankara: Ankara Okulu Yay. 2013), 20.

¹⁷³ Neml, 27/69.

¹⁷⁴ Bilal Atik, *Kur'ana Göre Nübüvvet Bağlamında Değişmeyen Sünnetullah Olarak Mûcize Olgusu*, 2018 112; Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhîd*, 404-408.

¹⁷⁵ Ebü'l-Feth Taceddin Muhammed b. Abdülkerîm eş-Şehristânî, *Nihayetü'l-ikdâm fî ilmi'l-keîlâm*, (Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2004),413-414.

Bir diğ er gaye de insanların terakki etmeleri için hedef göstermek olduğu söylenmiştir.¹⁷⁶ Bu noktada bir parantez açmak gerekmektedir. Mûcizelerin bu şekilde insan eliyle yeniden yapılabilmesi farklı, onların o dönemde peygamberleri teyit etmesi farklı şeylerdir. Falan peygamberin mûcizesine benzer bir keşif yapıldı, artık bir mûcize de biz gösterdik denilemez. Nasıl ki bir kimse peygamberlik delili olarak bir mûcize gösteriyorum diyerek k r bir insanı ameliyat ile iyileştirse ve “bu benim m cizem” dese reddedilir, bu husus da buna benzemektedir. Bir gün teknoloji o kadar ilerlese ve birçok mûcize bilimsel olarak ortaya konulsa bile bu hiçbir zaman mûcize göstermeğe eşdeğer tutulamayacaktır. Bu gibi durumlarla mûcizenin en büyük farkı, mûcizeler maddi sebeplere ihtiyaç duyulmadan peygamberlerden zuhur eden şeylerken teknoloji ile elde edilen şeyler maddi sebeplerin birer sonucu olacaktır.”¹⁷⁷

2.6. Mûcize  eşitleri

Mûcize kavramı hicri 3. yüzyılda ortaya çıkmış ve daha sonra tasnif edilmiş bir terimdir. Konuyla ilgili kaynaklara bakıldığında birçok farklı tasnif mevcuttur. Buradaki temel farklılık, mûcizeye nereden yaklaşıldığı ile alakalı bir durumdur. Genel olarak yapılan tasnife bakıldığında, “hissi mûcize”, “akli mûcize” olmak üzere iki başlık altında toplandığı görülmektedir.¹⁷⁸ Bununla beraber bazı âlimler, gayb  haberleri de değerlendirmek için “Haberleri mûcizeler” adı altında incelemiştir. Bunun neticesinde üçlü bir tasnif yapmışlardır.¹⁷⁹ Diğer taraftan “Hidayet, nusret, helak ve ikram mûcizeleri gibi farklı sınıflandırma yapan  limlerimiz de mevcuttur.”¹⁸⁰

2.6.1. Akli Mûcize

Aklî mûcizeler, muhatap kitlenin akıllarına hitap eden, onların tefekkür sonucunda gerçekleri kavramalarını sağlayan ve bu şekilde onları hidayete ulaştıran en güçlü delillerdir.¹⁸¹ Peygamberlerin söz ve davranışları, hayata bakış açıları, üstün ve tam olan ahlakları, tutarlı davranışları, samimi tutumları, getirdikleri vahyin her idrak seviyesine

¹⁷⁶ Bediüzzaman Said Nursî, *Sözler*, İstanbul: Envar Yay. 1995, 254.

¹⁷⁷ Bilal Atik, Kur’ana Göre Nübüvvet Bağlamında Değişmeyen Sünnetullah Olarak Mûcize Olgusu”, 100.

¹⁷⁸ Bilal Atik, Kur’ana Göre Nübüvvet Bağlamında Değişmeyen Sünnetullah Olarak Mûcize Olgusu”, 78

¹⁷⁹ Eb  Muhammed Nûruddîn Ahmed b. Mahmûd b. Eb  Bekr es-Sâbûnî, *el-Bidâye f  usûli’ d-dîn*, İstanbul: İFAV yay. 2015, 91.

¹⁸⁰ Bkz: şibl , *Asr-ı Saadet*, 2:359-366

¹⁸¹ Bulut, Halil İbrahim, *Nübüvvetin İspatında Mûcize*, 38-39.

hitap etmesi, temiz bir sülaleden gelmeleri, fizyolojik açıdan insanların kabahatli bulacağı bir kusurlarının bulunmaması gibi özellikler, aklî mûcizelere örnek olarak verilebilir.

Her Peygamber gibi Hz. Muhammed de Allah tarafından teyit edilmiş ve desteklenmiştir. Efendimize verilmiş en önemli ve en büyük mûcize Kur'an-ı Kerim'dir.¹⁸² Kur'an-ı Kerim'in mûcizeliğinden ilk söz eden kimsenin Câhız (ö. 256/869) olduğu kabul edilmektedir.¹⁸³ Kur'an Hz. Muhammed'in diğer mûcizelerinden farklı bir mahiyettedir. Hissi mûcizeler zaman ve mekân mefhumuna takılmakta, o mekânı paylaşmayan insanlar için duyduğu bir olay seviyesine inmekte ve kendisinden sonraki gelen herkese tam olarak etki edememektedir. Ancak Kur'an-ı Kerim, Efendimizden sonraki tüm zaman ve mekânlarda nübüvvetini ispat eden en önemli mûcize olmaya devam etmektedir ve edecektir.

Kur'an-ı Kerim insanların akıllarını muhatap almaktadır. Akıl ise hislerden daha ön plandadır. Kur'an'da muhataplar "*Bundan ibret almanız?*"¹⁸⁴ *Akletmez misiniz?*"¹⁸⁵ *Biz akledesiniz diyerek bu Kur'anı kolaylaştırdık.*"¹⁸⁶ gibi ifadelerle hep akletme fiiline yönlendirilmektedir. Daha önce de geçtiği gibi tehdî (meydan okuma) ile müşrikleri aciz bırakmış, bir ayetinin bile benzerini kimsenin getiremeyeceğini ortaya koymuştur.¹⁸⁷

Allah, müşriklere meydan okurken onları 4 safhada muhatap almıştır. Birincisinde Hz. Musa'ya (a.s) ve Hz. İsa'ya (a.s) indirilenden daha doğru bir kitap indirmeleri istenmiştir. Müşrikler bundan aciz kalmışlar ve güç yetirememişlerdir.¹⁸⁸ İkinci safhada onlardan görünüşte daha kolay olan bir şey istenmiş ve onlardan Kur'an'a benzeyen 10 sure getirmeleri talep edilmiştir!"¹⁸⁹ İnkâr edenler bu çağrıya da olumlu cevap verememişlerdir. Üçüncü aşamada talep daha da kolaylaşarak onlardan bir sure indirmeleri istenmiştir.¹⁹⁰ Müşrikler bir surede indirmeye güç yetiremeyince Kur'an'a benzer herhangi bir söz söylemeleri talep edilmiştir."¹⁹¹ Kur'an'ın bu çağrısı da cevapsız

¹⁸² Karadeniz, Osman, *İlim ve Din Açısından Mûcize*, 192; Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mûcize* 40, 169; Bulut, Halil İbrahim, "*Mûcize*" *Dia İslam Ansiklopedisi* 30:365; Neseî, *Tebşiratu'l-edille*, 1:492-535.

¹⁸³ Karadeniz, *İlim ve Din Açısından Mûcize*, 192.

¹⁸⁴ Müminun, 23/85; Hud, 11/24.

¹⁸⁵ Saffat, 37/138; el-Enbiya, 21/67.

¹⁸⁶ Kamer, 54/17,22,32,40.

¹⁸⁷ Detaylı bilgi için bkz: Osman Karadeniz, *İlim ve Din Açısından Mûcize*, 194-197.

¹⁸⁸ Kasas, 28/49

¹⁸⁹ Hud, 11/13.

¹⁹⁰ Yunus, 10/38.

¹⁹¹ Bakara, 2/23.

kalmış ve cevap niteliğinde bir sure getirebilen olmamıştır. Son tehdîf ayeti, Medine döneminde inen Bakara suresindedir. Ve ondaki tehdîf, müşriklerle birlikte Ehl-i Kitâb'a da yapılır. Daha önce yapamadıkları gibi ileride de yapamayacakları ifade edilmiştir.¹⁹² Tehaddî ayetleri bizlere göstermiştir ki, Kur'an'a meydan okumak ve onu bu şekilde iptal etmek fırsatı eline geçmişken hiçbir müşrik bunda başarılı olamamıştır. Eğer güç yetirebilselerdi bunu yapar ve savaşmak zorunda kalmazlardı.

Hiz. Muhammed'in Kur'an-ı Kerim mûcizesine tanık olan insanlardan birçoğu hemen iman etmiştir. Buna en bariz örnek Hiz. Ömer'in iman etmesi olarak gösterilebilir. Hiz. Ömer'in iman edişii ile ilgili iki rivayetin bulunduğu bilinmektedir. Birinci rivayette Hiz. Ömer'in, Efendimizi çok ileri gittiğı, kavmini böldüğü gerekçesiyle öldürmeye yeltendiğı bildirilir. Tam yola koyulmuş giderken karşılaştığı Nuaym b. Abdullah'ın (ö. 13/634) sözüyle kardeşini öldürmeye yönelmiş, onun Kur'an ayetlerini okuduğunu gördüğünde, dinlediklerinden etkilenmiş ve iman etmiştir. İkinci rivayette ise, bir gece içki içmek için dışarı çıktığında meyhane bulamayıp Kâbe'yi tavafa karar vermiş, bu sırada Efendimizi dinlemeye başlamıştır. Burada Hiz. Muhammed'i dinlerken ondan etkilenerek iman etmiştir.¹⁹³ İki rivayetin de ortak mesajı Hiz. Ömer'in Kur'an-ı Kerim'i dinlediğinde onun etkisi altında kalıp Müslüman olduğudur. İnsanların bugün de Kur'an-ı Kerim'den etkilenerek İslamiyet'e girdiğı çok kez müşahade edilmektedir. Bazı kimseler de iman etmese bile, onun etkisinden bigâne kalamamıştır. Bu etkiyi yaşayanların bir kısmı etkili bir şair sözü olarak nitelendirmiş, bazı kimseler de Efendimizin uydurduğunu veya başkasından öğrendiğini iddia etmişlerdir.¹⁹⁴ Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle belirtilmektedir: *"İnkâr edenler, Bu Kur'an, onun uydurduğı, birilerinin de bu konuda kendisine yardım ettiğı bir düzmecedir ibarettir dediler; böylece onlar açık bir haksızlık ve iftirada bulunmuş oldular. Yine dediler ki: "Bunlar, onun başkalarına yazdırdığı, sabah akşam kendisine okunan eskilerin masallarıdır!"*¹⁹⁵ Bu ve benzeri birçok ayette Allah, kâfirlerin Kur'an-ı Kerime karşı karalama kampanyalarına cevap vermektedir.¹⁹⁶

¹⁹² Mehmet Emin Kurt, "Mâtürîdî Tefsirinde İcazu'l-Kuran", (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), 2019, 13.

¹⁹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned* nşr. Şu'ayb el-Arnaûd v.dğr. (Beyrut: 1995), 1:17.

¹⁹⁴ Furkan, 25/4; Hud, 11/13; Nahl, 16/103; Sebe, 34/8.

¹⁹⁵ Furkan, 25/4-5.

¹⁹⁶ Nahl, 16/103; Yunus, 10/38; Nahl, 16/103; Sebe, 34/8; Hakka, 69/47; Tur, 52/33.

Kelamî eserlerde geçen, hissî mûcizelerin hâricindeki bütün delil ve alametler genelde aklî mûcizeler olarak isimlendirilir.¹⁹⁷ Bu mûcizelerin bir diğeri adı da *manevi mûcizeler*dir. Bugün ise bilgi mûcizesi olarak isimlendirilir.¹⁹⁸ Bu tür mûcizeler akılla idrak edilip algılandığı için belli bir döneme hitap eden mûcizelerden ayrılır. Hissi mûcizeler o âna hitap eden mûcizelerdir ama aklî mûcizeler yüzyıllar da geçse gelen her insanın aklına hitap eder.¹⁹⁹ Peygamberler kâinattaki düzen ve intizama dikkat çekmişlerdir. Onlar düşünme ve tefekkür sonucunda bu kâinatı yaratan, her an ihtiyaçları karşılayan, yaşamın sürmesi için gerekli olan bütün şartları en ince ayrıntısına kadar düşünmüş olan bir ilâhın var olduğunu anlayabileceğimizi dile getirmişler, bu yaratıcının her şeyi bildiğini ve insanların da bu yaratıcı tarafından var edildiklerini dile getirirler.²⁰⁰

İsrailoğullarına verilen mûcizelerin hissî mûcize olduğunu belirten Suyûtî, onların düşünme yetilerinin ve basiretlerinin kâmil seviyede olmadığını, onları iknâ etmenin yalnızca maddi mûcizeler göstermekle mümkün olduğunu dile getirir. Oysa Efendimize verilmiş en büyük mûcize olan Kur'an-ı Kerim, aklî bir mûcizedir. Bunun sebebi ise İslamiyet'in daha bilinçli ve gelişmiş bir muhatap kitlesini hedef alması sebebiyledir. Efendimize her dönemdeki basiret sahibi insanların anlayabilmesi ve itaat edebilmesi için kıyamete kadar geçerliliğini koruyacak olan aklî bir mûcize verilmiştir.²⁰¹

2.6.2. Hissi Mûcize

Bu tür mûcizeler, insanların duyularına hitap eden, tabiat kanunlarının normal akışının dışında gerçekleşen mûcizelerdir.²⁰² Bunlara *kevnî mûcizeler* de denir.²⁰³ Allah'ın kudretinin bir vechesini gösteren bu mûcizeler, iman eden kulların inançlarını pekiştirirken kâfirlerin de bir kısmının imân etmesine vesile olmuştur. Hissi mûcizeleri de gördüğü halde iman etmeyen kimselerin ise küfrünü pekiştirmesi açısından önem arz etmektedir. Hissî mûcizeler doğrudan peygamberin yaşadığı dönemdeki insanlara hitap

¹⁹⁷ Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mûcize*, 39

¹⁹⁸ Yavuz, Yusuf Şevki; Topaloğlu, Bekir; Çelebi, İlyas, *İslam'da İnanç Esasları*, (İstanbul: Çamlıca Yay. 2019), 176-180.

¹⁹⁹ Abdülkerim Hatip, *el-İ'câz fî dirâseti's-sâbikîn*, (Beyrut: Dâru'l-fikri'l-arabî, 1974), 89-90.

²⁰⁰ Yavuz, Yusuf Şevki; Topaloğlu, Bekir; Çelebi, İlyas, *İslam'da İnanç Esasları* 178.

²⁰¹ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed Hudayrî es-Süyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'an*, (Dmeşk: Dâru İbn-i Kesîr, 1996), 2:101

²⁰² Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât* 128-129.

²⁰³ Karadeniz, İlim ve Din açısından Mûcize, 46; Bulut, Halil İbrahim, *Nübüvvetin İspatında Mûcize*, 35.

eder. Zaman ve mekân ile sınırlı mûcizelerdir.²⁰⁴ Delil olması açısından sadece o zamanı ilgilendirse de iman eden kullara Allah'ın kudretini göstermesi ve ibret olması açısından kendisinden sonraki insanlara olan etkisi yadsınamaz.

Kur'an-ı Kerim bizlere birçok peygamberin hissi mûcizelerinden bahsetmiştir. Bunların tabiatüstü olduğunu vurgulamış, hiçbir kapalılık emaresi bulunmadan ortaya koymuştur. Hz. Sâlih'in kayadan çıkan deve mûcizesi,²⁰⁵ Hz. Musa'nın âsâsının yılanı dönüşmesi,²⁰⁶ beyaz el (yed-i beyzâ) mûcizesi,²⁰⁷ Ateşin Hz. İbrahim'i yakmaması,²⁰⁸ Hz. İsrâ'nın kuş şekline soktuğu kuşların canlanıp uçuşması, ölüleri diriltmesi, doğuştan alaca hastalarını ve körleri iyileştirmesi,²⁰⁹ gökten mûcizevi bir sofrayı indirmesi²¹⁰ gibi hadiseler hissi mûcizelere örnek verilebilir. Bunların yanında Nuh'un kavminin sular altında kalarak helâk edilmeleri,²¹¹ Semud kavminin,²¹² Âd kavminin²¹³, Medyen halkının sâiha (gürültü) ile helak edilmeleri²¹⁴; livata fiili ile meşhur olmuş Lût kavminin şiddetli depremler ile cezalandırılması,²¹⁵ Firavun ve avanesinin denizde boğulmaları²¹⁶ gibi mûcizeler de helakla alakalı hissi mûcizelere örnek olarak verilebilir.

19. ve 20. yüzyıllarda Batı'daki ilmî gelişmeler deney ve gözlemi mutlak kabul etmiş, pozitivizm ve determinizm anlayışları son derece revaç bulmuştur.²¹⁷ Bu durumdan İslam dünyası da nasibini almış ve araştırmacılar farklı yaklaşımlar geliştirmeye başlamışlardır. Bu dönemde ilk olarak Seyid Ahmet Han'ın (1817-1898) mûcizeye karşı farklı bir yaklaşım geliştirdiği görülmektedir. Seyid Ahmet Han, bütün peygamberlerin mûcizelerini te'vile girişmiştir.²¹⁸ Daha sonra Hüseyin Heykel (ö. 1956), Muhammed Abduh (ö. 1905) ve talebesi Reşit Rıza (ö. 1935), hissi mûcizelerin tevili hususunda çaba

²⁰⁴ Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz, *Hüccetü'n-nübüvve*, nşr: Abdusselam M. Harun), (Resâil'u Câhiz İçinde), (Kâhire, 1964), 3:278.

²⁰⁵ A'raf 7/73.

²⁰⁶ A'raf 7-107.

²⁰⁷ A'raf 7/108.

²⁰⁸ Bakara 2/60; el-Enbiya 21/69

²⁰⁹ Al-i İmrân 3/49, Mâide 5/110.

²¹⁰ Mâide 5/112-115

²¹¹ A'raf, 7/59,-64; Enbiyâ, 21/76-77; Saffat, 37/75-76.

²¹² A'raf, 7/78, Fussilet, 41/17-18; Kaf 50/12; Necm, 53/51.

²¹³ A'raf, 7/72; Hud, 11/59-60; Ankebût, 29/38; Ahkâf, 46/24-26.

²¹⁴ A'raf, 7/85; Furkan, 25/38; Şuara 26/189-191.

²¹⁵ A'raf, 7/80-84; Hicr 15/61-66; Neml 27/56-58.

²¹⁶ Bakara, 2/50; Araf, 7/136-137; Yunus, 10/90; İsrâ, 17/103-104.

²¹⁷ Detaylı bilgi için bkz: Kutluer, İlhan, "Determinizm" *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9:215-220.

²¹⁸ Said Özervarlı, *Kelamda Yenilik Hareketleri*, (İstanbul: İlsâm Yay. 2019), 119.

sarf etmişlerdir.²¹⁹ Onları takip eden Muhammed Esed'in tefsirinde mûcize ayetlerini tevil etme çabası götüğü görülebilmektedir.²²⁰ Mesela Hz. Musa'nın asası ile denizi yarma olayını med-cezir olarak değerlendirmiştir.²²¹ Muhammed Esed, çoğunlukla Peygamberlere ikram edilen mûcizeleri, teşbih, mecaz, sembol gibi açıklamalarla ve mûcizeliklerine hiçbir vurgu yapmadan sıradan hadiseler olarak aktarmaya çalışmıştır. Bununla beraber özellikle Hz. Musa ve kavmi ile ilgili konularda harikuladelerin mûcize olduğunu ifade etmiş, ancak bu anlatımların Kur'an'da bulunuş maksadının herkes tarafından algılanabilir bir mesajı taşımak olduğunu belirterek gerek mûcizeler gerekse kavimlerin helaki gibi olağanüstü olayları sıradan hadiseler ile açıklamaya çalışmıştır.²²²

Pozitivizmin revaçta olduğu bu çağda bu cenahın mûcizeye bakış açısına bir örnek olarak Reşit Rıza'nın şu ifadelerine yer verilebilir:

*Eğer Kuran'da Hz. İsa ve Hz. Musa'yı teyit eden mûcizeler zikretmemiş olsaydı, belki Avrupalı özgür düşünürlerin İslam'a yönelmeleri ve hidayet bulmaları daha çok ve hızlı olabilirdi. Zira İslam'ın temelleri akıl, ilim ve beşer fıtratına uygunluk; bireylerin ruhlarını arındırma ve toplumsal yararın ilerlemesini sağlamak üzerine kuruludur.*²²³

2.6.2.1 Efendimiz ve Hissi Mûcize

Peygamberlerin bazısına hissi mûcize verildiği Kur'an-ı Kerim'in bildirmesi ile sabit bir olgudur.²²⁴ Efendimiz ile ilgili olan bazı ayetlerde ise hissi mûcize talepleri reddedilmiş,²²⁵ müşrikler kendilerine verilmiş en bariz mûcize olan Kur'an-ı Kerim'e yönlendirilmiştir.²²⁶

Mûcize taleplerinin reddedildiği ayetlerde müşriklerin mûcize talepleri incelendiğinde amacın hakikati ortaya koymak olmadığı, mugalata yapmak olduğu anlaşılmaktadır. Efendimizden istenilen mûcizeler incelendiğinde, Mekke ovasının tarıma elverişli hale getirilmesi,²²⁷ Kendisine ait hurma bahçelerinin olup ortasından ırmak akması,²²⁸

²¹⁹ Atik, 2018. 260.

²²⁰ Esed, *Kuran Mesajı*, 749,750,1087.

²²¹ Esed, *Kur'an Mesajı*, 747,748

²²² Özgel, İshak, "Kur'an'daki Olağanüstü Olayları Yorumlaması Ekseninde Muhammed Esed'in "Âyet" Kelimesi Çevirisi Üzerine", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007, 19:170.

²²³ Reşit Rıza, *Muhammedî Vahiy*, (Ankara: Fecr Yay. 1991), 51.

²²⁴ Araf, 7/138, Nisa, 4/171.

²²⁵ İsrâ, 17/59; En'am, 6/7.

²²⁶ Ankebût, 29/51.

²²⁷ İsrâ, 17/90.

²²⁸ İsrâ 17/91.

altından bir ev inşa etmesi veya hazinelerinin olması,²²⁹ önceki peygamberlere verilenlerin bir misli²³⁰ veya azabın bir an önce gönderilmesi²³¹ gibi talepleri olmuştur. Bunun da ötesinde Allah'ı ve melekleri de kefil olarak getirmesini istemişlerdir.²³² Alay etme seviyelerini bir üst kademeye çıkartıp, Efendimizin göğe yükselmesini, buna delil olarak oradan bir kitap getirmesini, Kur'an-ı Kerim'i değiştirmesini dahi talep etmişlerdir.²³³ Efendimize verilen peygamberliğin kendilerine de verilmesini istemeleri²³⁴ onların amaçlarının üzüm yemek değil bağcıyı dövmek olduğunu bâriz bir surette ortaya koymaktadır. Efendimizin bu talepler karşısında bir mûcize göstermesi söz konusu olmamış, bu talepleri üzüntü ile karşılayarak kendisinin beşer ve rasûl olduğunu dile getirmiştir.²³⁵ Bu talepler göz önüne alındığında Efendimizin bu talepler doğrultusunda hareket etmemesi, hissi mûcize verilmediğine bir delildir demek sağlıklı bir karar olmasa gerektir. Çünkü bu talepleri karşılamak, uluhiyyete dahi zarar verebilecek bir boyuttadır ve hasım taleplerin gerçekleşme isteğinde değil, alay etmektedir. Kaldı ki bu taleplerinden bir kısmının gerçekleşmesinde dahî iman etmeyecekleri bildirilmiştir: *“Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar, yine de Herhalde gözlerimiz perdelendi, hatta bize büyü yapılmış olmalı! derler.”*²³⁶

Kur'an-ı Kerim'de ve Hadis-i Şeriflerde Hz. Muhammed'e dair anlatılan bazı olaylar hissî mûcize kapsamında değerlendirilmiştir. Bunlara örnek olarak ayın ikiye yarılması, Meleklerin savaş esnasındaki yardımları ve miraç hadisesi verilebilir. Bazı araştırmacılar ise bu olayların hissî mûcize kapsamında değerlendirilemeyeceğini bildirmişlerdir.²³⁷

Hz. Muhammed'in hissî mûcizelerinden olan ayın ikiye yarılması, Ehl-i sünnet âlimlerinin birçoğunun kabulüne göre “Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı. Onlar bir mûcize görürlerse ondan yüz çevirirler ve bu, devam ede gelen bir sihirdir”²³⁸ âyeti ile sabittir.²³⁹

²²⁹ Hud, 11/12.

²³⁰ Kasas, 28/48.

²³¹ En'am, 6/57/58.

²³² Bakara, 2/118.

²³³ Yunus, 10/15.

²³⁴ En'am, 6/124.

²³⁵ İsrâ, 17/93.

²³⁶ Hicr, 15/14.

²³⁷ Adil Bebek, “Kelam Literatürü Işığında Mûcize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissi Mûcizelerin Değerlendirilmesi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18, (2000), 121-148.

²³⁸ Kamer, 54/1.

²³⁹ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, Beyrut: Müessesetü't-tarîhi'l-'Arabî, 2002, 4:176; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Camîu'l beyân an te'vîl-i ây-i'l-kur'an*, Kahire: Daru'l-Hadîs, 2010, 13:84.

Bu ayetin ittifak ile Mekke'de nazil olduğu belirtilmiştir.²⁴⁰ Tefsirlerde sebep-i nüzül olarak Mekkeli müşriklerin Efendimizden ayı ikiye yarmasını talepleri üzerine gerçekleşen bir hadise olduğu rivayet edilmektedir.²⁴¹ Elmalılı Hamdi Yazır, ayın yarılmasını Hz. Peygamberin en parlak mûcizelerinden birisi olarak vasıflandırmış ve ashab-ı kiram, tabiîn ve sonraki bütün müfessirlerin bu mûcizeyi ittifakla haber verdiklerini dile getirmektedir. Sahabe-i kiramdan birçok kişinin ismini saydıktan sonra Buhârî'deki olayla ilgili rivayetleri aktarmaya geçer.²⁴² Zemahşerî (ö. 538/1144), Fahreddin Razi (ö.606/1210), Kurtubî (ö. 671/1273), Beyzâvî (ö. 685/1286), Kâsımî (1866-1914), Mevdûdî (1903-1979) gibi kişiler de bu görüşü savunmuştur.²⁴³ Bazı araştırmacılar ise ayette geçen mazi sigasının (geçmiş zaman ifadesinin) aslında müzari (gelecek zaman) takdirinde olduğunu belirtmiş, kıyamete yakın vuku bulacağını dile getirmiştir.²⁴⁴ İlk dönemden Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) ve Atâ b. Ebî Rebâh'ın (ö. 114/732) da bu görüşte olduğunu dile getirilmiştir.²⁴⁵ Reşit Rıza, (1865-1935)²⁴⁶ Mehmet Azimli,²⁴⁷ Muhammed Esed, Süleyman Ateş²⁴⁸ ve İlyas Çelebi gibi çağdaş müellifler, Efendimiz'e ay yarılması olarak bir hissi mûcize verilmediğini savunmuşlardır. Sebep olarak olayı rivayet eden sahabe adedini yeterli bulmamaları vb. sebeplerden dolayı vukuunu kabul etmemekte ve kıyamete doğru gerçekleşeceğini savunmaktadırlar.²⁴⁹ Muhammed Esed bu olayın optik bir yanılgı olduğunu dile getirerek te'vil yoluna gitmektedir. Ayrıca ona göre o akşam ay da tutulmuştur.²⁵⁰

Taberî bu konudaki hadisleri bir araya getirmiş, onların birbirlerinin sıhhatini arttırdığını belirtmiştir.²⁵¹ İbn-i Kesir, Beyhakî gibi hadis âlimleri bu durumu bir mûcize olarak aktarmıştır.²⁵² Kelamcılar incelendiğinde, Mâtürîdî (ö. 333/944), Gazzâlî (ö.505/1111),

²⁴⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7:171-172.

²⁴¹ Fahreddin Razi, *Mefatihul-gayb*, 29:28; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4617-4632.

²⁴² Detaylı Bilgi için bkz: Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4617-4632.

²⁴³ Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mûcize* 207-208.

²⁴⁴ Bebek, "Kelam Literatürü Işığında Mûcize ve Hz. Muhammed' e Nisbet Edilen Hissi Mûcizelerin Değerlendirilmesi" 131.

²⁴⁵ Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mûcize*, 208.

²⁴⁶ bkz. İlyas Çelebi, *İtikadi Açından Uzak Ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1996), 155.

²⁴⁷ Mehmet Azimli, "Şakku'l-Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller," *Hikmet Yurdu Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2/3 (2009), 102

²⁴⁸ Süleyman Ateş, *Çağdaş Kur'an Tefsiri*, (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, tsz.), 9:150.

²⁴⁹ Çelebi, İlyas, "İnşikâku'l-kamer", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul. TDV Yayınları, 2000, 22:343,345.

²⁵⁰ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, 1087.

²⁵¹ Taberî, *Camiu'l beyân an te'vil-i ây-i'l-kur'an*, 13:111-116.

²⁵² Beyhakî, *Delâilu'n-nübüvve*, 2:262.

Fahrüddin Razi (ö.606/1210), Taftazânî (ö. 792/1390), Cürcânî (ö. 816/1413) gibi âlimler bu durumu mûcize olarak kabul etmiş, eserlerinde aktarmıştır.²⁵³ Abdulkâhir Bağdâdî (ö. 429/1037-38),²⁵⁴ Nebhânî (1849-1932),²⁵⁵ Kemaleddin Beyâzî (ö. 1030/1621),²⁵⁶ Abdullatif Harputî (1842-1916),²⁵⁷ Mustafa Sabrî (1869-1954)²⁵⁸ ve Ömer Nasuhî (1883-1971)²⁵⁹ gibi âlimler ise bu mûcizenin Ehl-i sünnet âlimlerince ittifakla kabul edildiğini zikretmişlerdir.²⁶⁰ Meleklerin yardımı konusuna baktığımızda, Efendimiz ve mü'minlerin açıkça melekler tarafından desteklendiği beyan edilmektedir.²⁶¹ Âl-i İmran suresine baktığımızda ise üç bin ve beş bin rakamları verilerek inananların meleklerle desteklendiği vurgulanmıştır.²⁶²

Miraç mûcizesini incelediğimizde²⁶³, İsra Suresinin ilk ayeti bize Hz. Muhammed'in Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya bir gecede yürütülmesini anlatmakta ve bunun belli ayetleri göstermek için yapıldığını bildirmektedir. Bu kadar uzun bir mesafenin bir gecede kat edilmesi büyük bir olaydır. İşin bu kısmının ayet ile sabit olması sebebiyle inkâr eden kimse bu ayeti inkâr etmiş olur.

Yukarıda incelenen üç olay da Efendimizin Kur'an-ı Kerim'de geçen hissi mûcizelerine birer örnektir. Her peygamberden birtakım olağanüstü olayların zuhur etmesi Allah için kolaydır. Bu şekilde insanlara kudretini göstermek istemiş ve bunu Kur'an'a da ekleyerek bildirmiştir. Hadislerde de birçok mûcizenin yer aldığı görülmektedir.²⁶⁴ Bu mûcizelerden birkaç tanesini zikredek olursak, Hz. Muhammed'in doğumundan önce Farşlıların bin yıldır yanan ateşlerinin sönmesi, Kısra'nın saraylarının sütunlarının yerle bir olması, Sâve gölünün bir bölümünün kuruması ve Kâbe'deki putlar yüzüstü düşmesi örnek gösterilebilir.²⁶⁵ Nübüvvetten sonraki mûcizelerine örnek olarak şunlar verilebilir:

²⁵³ Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mûcize*, 226.

²⁵⁴ Bağdâdî, *el-Fark beyne'l-fırak*, 343-344.

²⁵⁵ Kâdî Ebü'l-Mehâsin Yûsuf b. İsmâîl b. Yûsuf eş-Şâfiî Nebhânî, *Huccetullahi ale'l âlemin fi mûcizât-i seyyidi'l mürselin*, (İstanbul: Hakikat Kitabevi), 1974, 395.

²⁵⁶ Beyazîzâde Ahmed Efendi, *İşâratu'l-meram*, 312-313.

²⁵⁷ Abdullatif Harputî, *Tenkîhu'l-kelam*, (Elazığ: DİB yay. 2000), 293.

²⁵⁸ Mustafa Sabri Efendi, *Mevkîfu'l-akl ve'l-ilm*, (Beyrut: Daru İhyai't-Turâsi'l-Arabi 1981), 4:170.

²⁵⁹ Ömer Nâsuhî Bilmen, *Muvazzah İlm-i kelim*, (İstanbul: Ravza Yay 2013), 211-213.

²⁶⁰ Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mûcize*, 228.

²⁶¹ Enfâl, 8/9-10.

²⁶² Al-i İmrân, 3/122-126.

²⁶³ İsra, 17/1.

²⁶⁴ Karadeniz, *İlim ve Din Açısından Mûcize*, 216-220.

²⁶⁵ Kâdî İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz, *eş-Şifâ fi ta'rîfi hukûki'l-Mustafa*, (İstanbul: Halil Efendi mtb.), 1:305

kütükten seslerin gelmesi,²⁶⁶ ağaçların ve çevresindeki dağların kendisini selamlaması,²⁶⁷ mübarek parmaklarından su çıkması,²⁶⁸ hastaların şifaya kavuşması...²⁶⁹ Bu gibi mûcizelerin tehattî şartı barındırmaması ve mütevâtir seviyede sabit olmaları sebebiyle bazı müminlerin gönlünde bir karşılığı bulunan birer hârikulâde olsalar da bazı âlimler tarafından mûcize kapsamında değerlendirilmemiş, lütuf ve işaret kabilinden kabul edilmiştir.²⁷⁰

Nesihle hissi mûcize arasında bir bağ olduğunu belirten Mâtürîdî, Bakara Suresi'ndeki *“Biz bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak, mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah her şeye kadirdir.”*²⁷¹ ayeti ile ilgili bir yorumu gündeme getirir ve neshin mahiyetini anlattıktan sonra bir yorum olarak da bir peygamberin kendisinden önceki gelen diğer peygamberin hissi mûcizelerini neshedip daha güçlü bir mûcize getirmesinin mümkün olabileceğini dile getirmektedir.²⁷²

Daha önce de geçtiği üzere "el-ayet" kavramı mûcizeler için de kullanılan bir terimdir. Burada da *"bir ayeti neshettiğimizde daha iyisini getiririz"*²⁷³ demek, bir ayetin hükmünü kaldırıp, gözler önünden sildiğimizde kendisini benimsetmekte ya daha hayırlısını ya da mislini getiririz demektir. Bunun da yapılmasındaki maksat, inanan kulların imtihan edilmesidir ve hikmetten beri değildir.²⁷⁴ Ebü'l-Muin en-Nesefî (ö.505-1115) Mâtürîdî'nin *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'ına yaptığı şerhte bu olayı ele alırken Allah'ın farklı tecelliler göstermesinin doğal olduğunu, bu farklılık ne kadar çok olursa olsun maksadın tevîdî kanıtlamak, Allah'ın birliğini insanlara değişik yollarla bildirmek olduğunu belirtir. Ona göre bütün deliller hedef gösterme açısından eşittir. Ancak bazısı daha zâhirdir, göze ve kalbe daha iyi hitap etmektedir.²⁷⁵

²⁶⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl Buhârî, “Menâkıb”, *el-Câmiu's-Sahîh*, 25.

²⁶⁷ Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, “Menâkıb”, *es-Sünen*, 5,6.

²⁶⁸ Buhârî, “Menâkıb”, 25.

²⁶⁹ Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, (İstanbul: Ocak yay. 2015), 8:297-299.

²⁷⁰ Adil Bebek, “Kelam Literatürü Işığında Mûcize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissi Mûcizelerin Değerlendirilmesi”, 148.

²⁷¹ Bakara, 2/106.

²⁷² Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* 1:228.

²⁷³ Bakara, 2/106.

²⁷⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 1:228.

²⁷⁵ Nesefî, Ebû Muîn, *Şerhu te'vîlâtü'l-Kur'ân*, çev. Bekir Topaloğlu, (İstanbul: Ensar Yay.) 1:228. (Dipnot bilgisi olarak verilmektedir.)

2.6.3. Haberi Mûcizeler

Peygamberlerin gelecekte vuku bulacak veya geçmişte vuku bulmuş olayları, Allah'ın bildirmesiyle bilip haber vermesine haberi mûcize denilir.²⁷⁶ Çoğu zaman gelecekte vaki olacak olaylar üzerine odaklanılsa da gayba dâhil olarak verilen bütün haberler haberi mûcize kapsamındadır.²⁷⁷ Peygamberlerin kendiliğinden bir şeyi bilmesinin mümkün olmadığı göz önüne alındığında, haberi mûcizelerin kaynağının vahiy olduğu görülecektir.²⁷⁸ Bazı haberi mûcizeler bizzat Kur'an-ı Kerim'in içerisinde yer almış, bazıları da vahy-i gayr-i metlûv²⁷⁹ olarak Efendimiz'e gelmiş ancak Kur'an-ı Kerim'in içerisinde yer almamıştır. Gaybî bilgilere örnek olarak Rumların İranlılara karşı savaş kazanacağını Allah tarafından bildirilmiş olması verilebilir.²⁸⁰ Rumların büyük bir savaş kaybettiği, herkesin mutlak olarak yenildiğini düşündükleri bir sırada bu ayetlerin gelmesi, Kur'an-ı Kerim'in büyüklüğünü de ortaya koymaktadır. Zira herkes artık Rumların yenileceğini düşünmekte idi.²⁸¹ Mekke-i Mükerrreme'nin fethine işaret eden ayetler²⁸² ve Bedir galibiyetini müjdeleyen ayetler²⁸³ geleceğe dair haberlere örnek gösterilebilir. Geçmişteki Peygamberlerin kıssaları, yaşanmış bazı olayların anlatılması da Kur'an-ı Kerim'in gaybdan verdiği haberlere örnektir. Hud Suresinde bu durum şöyle açıklanmaktadır: *(Ey Muhammed!) Bütün bunlar sana vahyettiğimiz bilinmedik haberlerdendir ki bundan önce onları ne sen biliyordun, ne de kavmin. O hâlde sabret. Ve unutma ki, gelecek, mutlaka, Allah'a karşı sorumluluk bilinciyle yaşayanlardan yana olacaktır!*²⁸⁴

²⁷⁶ Halil İbrahim Bulut, "Mûcize" *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2005, 30:351.

²⁷⁷ Bkz: İlyas Çelebi, *İslam İnancında Gayb Problemi*, (İstanbul: İFAV Yay. 1996), 103-109.

²⁷⁸ Cin, 72/26,27.

²⁷⁹ Peygamber Efendimiz'e Kur'an dışında da gelmiş vahiy bulunduğu birçok âlim tarafından kabul edilmektedir. Efendimizin geçmişten ve gelecekte haber verdiği ancak Kur'an-ı Kerim'de yer almayan haberler bu nevidendir. Kur'an-ı Kerim'de Efendimiz'e hikmetin verildiğini söyler. Rasûlullah'ın dine dair yapmış olduğu konuşmalar ona doğrunun hissettirilmesi şeklindeki ilhamlar neticesindedir. (Maturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 13: 251-252.) Bu konu üzerinde tartışılmış, sünni âlimlerin birçoğuna göre Vahyi gayrı metlûv kabul edilmiştir. Mesela Kur'an-ı Kerim'de kible Kabe-i Muazzama olarak değiştirildiği Âyet ile sabittir. Ancak ondan önce Kudüs'e doğru namaz kılınma emri yazmamaktadır. (Yusuf Şevki Yavuz, "Vahiy" *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul. TDV Yayınları 2012, 42:203).

²⁸⁰ Rum, 30/1-5.

²⁸¹ Yazır, Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6:9-10.

²⁸² Fetih, 48/11; Nasr, 110/1-3.

²⁸³ Nur, 24/55.

²⁸⁴ Hud, 11/49.

Hadis-i şeriflerde de geçmiş olaylardan ve geleceğe dair birçok hadiselerden bahsedilmiştir. Burada önemli bir nokta vardır. Efendimiz gaybı bilmemektedir.²⁸⁵ O yalnızca Allah'ın ona bildirdiği kadarını bilmektedir.²⁸⁶

Bu tür haberler tek tek incelendiğinde hepsinin sıhhat şartları bir olmadığı görülür. Kisra'nın saraylarının yıkılacağı²⁸⁷ İslamiyet'in dünyada birçok yere yayılacağı,²⁸⁸ Bedir savaşından önce müşriklerin nerede öleceğini,²⁸⁹ Habeş kralının ölümünü çok uzaklardan bildirmesi,²⁹⁰ kıyamet alâmetleri ile ilgili rivayetler²⁹¹ haberi mûcizelere dâhildir. Sonuç olarak, bu kadar hadis rivayeti hükmen tevatür seviyesinde bize bildirir ki, Efendimiz gaybdan bilgiler verebilmekte, bunu kendi edindiği bir yöntemle değil Allah'ın bildirmesi ile bildirmektedir.

²⁸⁵ En'am, 6/50.

²⁸⁶ En'am, 6/50; Tahrim, 66/3.

²⁸⁷ Beyhâkî, *Delâilu'n-nübüvve*, 6:325.

²⁸⁸ Buhârî, Menâkıb, 25.

²⁸⁹ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc b. Müslim, "Cennet", el-Câmiu's-Sahîh, 76.

²⁹⁰ Buhârî, Cenâiz, 55.

²⁹¹ Detaylı Bilgi İçin bkz: Yusuf Şevki Yavuz, "Kıyamet Alametleri" *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul. TDV Yayınları, 2002), 25:522-525.

BÖLÜM 3: MÂTÜRÎDÎ'DE MÛCİZE

Çalışmanın birinci bölümünde mûcize kavramı geniş bir şekilde incelenmişti. Bu bölümde ise Mâtürîdî'nin mûcizeye yaklaşımı, Hz. Muhammed ve diğer peygamberlerin mûcizelerine bakış açısına yer verilecektir.

Mâtürîdî'ye göre, peygamberlik iddiasında bulunan kişinin, peygamberliğini insanlara duyurduğu sırada, sözlerinin sıdkına delil olarak, beşerî gücün üstünde ve tabiat kurallarına aykırı bir şekilde ortaya koyduğu aklî, hissî veya haberî delillere mûcize denilmektedir.²⁹² Ancak Mâtürîdî, genel olarak mûcizeyi 3 farklı anlamda kullanmaktadır. Birincisi en geniş anlamıyla, peygamberliğe delalet eden birçok şeyi Mûcize olarak aktarmasıdır. Örneğin Efendimizin ahlâki olgunluğu, insanlığın ona ihtiyacı olduğu bir zamanda gelmesi²⁹³ gibi. İkincisi tehaddî olmadığı halde gerçekleşen tabiatüstü olaylardır. Miraç hadisesi buna örnek olarak verilebilir.²⁹⁴ Üçüncüsü de mûcizenin tanımında yer alan bütün şartları taşıyan tabiatüstü olaylardır. Hz. Musa'nın (a.s) kendisine meydan okunduğu esnâda asasını atması ve yılanı dönüşmesi gibi.²⁹⁵

Mâtürîdî'ye göre peygamberlerin davalarını ispatlayabilmeleri için mûcizelere ihtiyaçları vardır. Bu mûcizelerin insanların akıllarına veya hislerine hitap etmesi ve muhataplar tarafından anlaşılması gerekmektedir. Mâtürîdî, Ankebût suresinde geçen "*Andolsun biz, aklını kullanacak bir kavim için o memleketten ibret alınacak apaçık bir delil bıraktık*".²⁹⁶ Ayetinin tefsirinde Yahudilere birçok mûcize verildiğini, ancak onların bu mûcizeleri inatlarından dolayı reddettiklerini anlatır. İsrailoğulları gibi Mekke müşriklerinin de inatçılık yaptıklarını bildirir.²⁹⁷ Bu sebeple de birçok kez Hz. Muhammed'den istedikleri mûcizeler kendilerine verilmemiştir.

Mâtürîdî, peygamberlerin davalarını ispat eden delilleri temelde iki kısma ayırır. İlki onların davranışlarındaki mükemmellikleridir. Bu mükemmellikten hiçbir akıl sahibi şüphe etmez. Mâtürîdî'ye göre peygamberler, çocukluklarından yaşlılıklarına kadar

²⁹² Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 393; Bâkillânî, *el-Beyân*, 8-11; Ebü'l-Muîn Neseî, *Tebîratu'l-edille*, 1:469, 473.

²⁹³ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 398.

²⁹⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 8:250.

²⁹⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 1:158.

²⁹⁶ Ankebût, 29/35.

²⁹⁷ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 11:143

muhatapların içinde bulunmuş, onlarla aynı ortamda yetişmelerine rağmen akranları ile kıyaslanamayacak kadar temiz bir surette yetişmişlerdir. Bunun yanında eğitim olarak da akranlarının ulaşamadığı bir eğitime de tabi tutulmuş değildirlere. Bu yönler dikkate alındığında, peygamberlerin şerefli bir makama getirilecek şekilde, gizli bir güç tarafından, onun özel korumasıyla ve terbiyesiyle yetiştirildikleri anlaşılmaktadır. Bu durum, Mâtürîdî'ye göre, insan tabiatının peygamberleri kabul etmesi için yeterli bir durumdur. Bu duruma şahit olduğu halde risaleti kabul etmemenin müşkülpesentlikten dolayı reddetmek olduğunu beyan eder.²⁹⁸ Peygamberlerin davalarını ispat eden delillerin ikinci ise peygamberlerin elinde zuhur eden mûcizelerdir. Mûcizeler, gönderildikleri alanda maharetli ve yetenekli kimselerin benzerini meydana getirmeye güç yetiremedikleri, peygamberlerin mahza ilâhî lütuf ile gösterdikleri tabiatüstü işlerdir. Bu işler öğrenilmek suretiyle yapılabilmeleri varsayılsa bile peygamberlerin böyle bir eğitimden geçmedikleri kavimleri tarafından bilinmektedir. Bu da onlarda zuhur eden mûcizelerin ilahi bir teyit neticesinde olduğunu ortaya koymaktadır.²⁹⁹

"Burhân" lafzının mûcizeye delaletinden bahseden Mâtürîdî, insanın yaratılışından arının bal toplamasına kadar etrafımızda dönen birçok şeyin burhan olduğunu yani Allah'ı bizlere anlatan deliller olduğunu bildirir.³⁰⁰ Etraftaki her türlü oluş, dikkatlice incelendiğinde insanoğlunun acziyetini yüzüne vurmaktadır. Fakat insan etrafındaki delillere her zaman gördüğünden ona hak ettiği değeri vermez. Ancak insanın böyle davranması bu durumların Allah'ı anlatan deliller olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. İnsanlar her zaman bir asanın yılanı dönüşüğünü görmedikleri için böyle bir olay mûcize olarak görünmektedir. Ancak bir çekirdeğin bir ağaca dönüşmesi sürekli şahit olunan sıradan olaylardandır. Oysa iki olay incelendiğinde ikisi de insanoğlunun kudretini aşan ve gücünün üzerinde bir kudretin olduğu ispat eder. İkinci durumun aciz bırakıcılığı birinci durumdan aşağı değildir.³⁰¹

Mâtürîdî, mûcizeler ile Allah'ın varlığı ve birliği (tevhid) arasında doğrudan bir bağ kurar. Mûcizelerin peygamber tarafından yaratılmamış olması ve onu Allah'ın yarattığının bilinmesi, aslında Allah'ın varlığına delil olur. Çünkü mûcizeyi ortaya

²⁹⁸ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 368.

²⁹⁹ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 369.

³⁰⁰ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 11:47

³⁰¹ Kalmahan, Erjan, *İmam Mâtürîdî'de Peygamberlik*, (Ankara: Ankara Üniv. Sos. Bil. Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003), 40.

koymak peygamberin kendi sınırlarını aşan bir durumdur. Peygamberin getirdiği mûcizeyi tasdik eden, mûcizeleri görüp de peygambere iman eden kimse doğal olarak Allah'a iman etmiş olur.³⁰²

Mâtürîdî'ye göre, hiçbir mûcizesi olmayan, tüm talepleri reddedip hiçbir surette mûcize göstermemiş olan ve peygamberlik iddiasında bulunan kişilerin tasdik edilmesi zorunlu değildir. Çünkü mûcizenin en önemli vasfı, gerçek peygamber ile yalancı peygamber arasındaki ayrımı insanlara göstermektir.³⁰³

3.1. İsrailoğulları Öncesi Bazı Peygamberlere Verilen Mûcizeler

3.1.1. Hz. İbrahim'in (a.s.) Bazı Mûcizeleri

Hz. İbrahim (a.s.) Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'te önemli bir yere sahip olan ve Hak Dini tebliğde birçok zorluğa göğüs germiş bir peygamberdir. Ülü'l-azm³⁰⁴ peygamberlerden olan bu büyük nebi, ebü'l-enbiyâ (peygamberlerin babası) olarak isimlendirilmiştir.³⁰⁵

Hz. İbrahim, Allah'ın ölüleri nasıl dirilttiğini merak etmiş ve Ondan ölüleri nasıl dirilttiğini kendisine göstermesini istemiştir. Allah İbrahim'e yoksa inanmadın mı diye sorunca o, iman ettiğini belirtmiş ancak kalbinin tam tatmin olmasını istemiştir.³⁰⁶ Mâtürîdî, Hz. İbrahim'in bu soruyla hissi bir mûcizeye sahip olmak istemiş olabileceğini bildirir. Çünkü onun mûcizelerinin sadece aklî mûcize olduğunu söyleyen Mâtürîdî, diğer peygamberlerin hem hissi hem de aklî mûcizelere sahip olduğunu, Hz. İbrahim'in de diğer peygamberler gibi hissi mûcizeye de sahip olmak istemiş olabileceğini belirtir.³⁰⁷

İbrahim (a.s.) kavmini davet etme hususunda çok gayretli bir peygamberdir. Mâtürîdî'nin tasviri ile hiçbir peygamber onun Firavun'u³⁰⁸ kadar zâlim bir yönetici ile sınanmamış, hiçbir topluluk da onun topluluğu gibi akılsız olmamıştır. Onu ateşe atmak istemişler

³⁰² Mâtürîdî, *Kitabut't-Tevhîd*, 404-408.

³⁰³ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 171.

³⁰⁴ Bu kavram sözlükte sabırlı, metanetli ve dirayetli kimse manasına gelmektedir. İslam tarihinde ise Hz. Muhammed, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. İsa, Hz. Musa ülü'l azim peygamberler olarak kabul edilmektedir.

³⁰⁵ Detaylı Bilgi İçin bkz: Ömer Faruk Harman, "İbrahim" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınevi, 2000), 21:268.

³⁰⁶ Detaylı Bilgi İçin bkz: Bakara 2/260.

³⁰⁷ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2:200.

³⁰⁸ Hz. İbrahim 'in sındığı kişi bir Firavun değildi. Ancak Mâtürîdî, bu şekilde kullanmış, onun Firavunu ifadesiyle 'onun uğraştığı kafir yönetici' demek istemiştir.

ancak ateşe serin ve selâmetli olma emri verilmiştir.³⁰⁹ Bu emrin mahiyeti hakkında iki görüşe yer veren Mâtürîdî, ateşin Hz. İbrahim için zararsız, diğerleri için zararlı olabileceğini birinci görüş olarak zikreder. Bu durumu Hz. İbrahim için verilmiş mûcizelerin en büyüğü olarak niteler. İkinci görüşe göre ise ateşe serin ve selâmetli olması ilhâm edilmiştir. Bu durumda ateşe anlama kabiliyeti de verilmesi gerektiğini belirtir. Ateşin çok fazla serinlediği ve doğu-batı halkının üç gün bu ateşin hararetinden faydalanamadıkları bazı müfessirlerce zikredilmiştir.³¹⁰

3.1.2. Hz. Salih'in Deve Mûcizesi³¹¹

Hz. Salih Semud kavmine gönderilmiş ve yalanlanmış bir peygamberdir. Kavmi ondan bir mûcize talep etmişler ve bunu getirirse iman edeceklerini söylemişlerdir. O da dişi bir deve mûcizesi ile karşlarına çıkmış ve devenin özel bir deve olduğunu onu keserlerse azabın kendilerine dokunacağını beyan etmiştir. Bu özel deve bir gün, kavmin diğer develeri bir gün su iznine sahiptir.³¹² Mâtürîdî, Hz. Salih'ten mûcize istediklerinde risaletinin doğruluğunu tasdik için Allah tarafından deve mûcizesi verildiğini belirtir. Hz. Salih'in devesinin diğer develerden daha farklı olduğunu söyler ancak bunun tam olarak nasıl bir farklılık olduğunu bilemeyeceğimizi, ayetin bu durumu tam olarak belirtmediğini dile getirir. Detayların bildirilmesinde bir hikmet olmadığını söyler. Develeri sularken bir günün bu özel deveye ayrılmasını, diğer günün de kavmin diğer develerine ayrılmasını doğrudan devenin harikulade fiziksel özelliklerine yormak istemez. Bazı kimselerin su nöbeti sebebiyle devenin bedeninin çok büyük olduğunu söylediğini dile getirir. Ancak bu duruma bir delil olmadığını, eğer öyle olsa otlakların da taksim edilmesi gerektiğini ancak otlakların taksim edilmediğini söyler. Bazı insanların devenin taşın içinden çıktığı, çok su içtiği gibi rivayetlerinin tam olarak doğruluğunun bilinemeyeceğini belirtir. Detayların bildirilmesinde bir hikmet olmadığını söyler. Eğer hikmetli bir durum olsaydı zaten bildirilmiş olması gerekeceğini belirtir.³¹³ Mâtürîdî'nin buradaki tutumu ilgi çekicidir. Ayet-i kerimleri tefsir ederken bu konudaki Ahmet b.

³⁰⁹ Enbiya, 21/68.

³¹⁰ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 9:391.

³¹¹ Hz. Salih, Semud kavmini İslama davet etmiştir. Kabul etmeyen halk kendisinden mûcize talep etmiştir. Allah onlara diğer develerden farklı bir deve göndermiş, kimsenin onu boyunduruğuna almamasını, diğer develer bir gün bu deve bir gün olacak şekilde nöbetleşe su içeceklerini belirtmiştir. bkz: Kamer, 54/29.

³¹² Araf, 7/73.

³¹³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân* 6:151; 7:222

Hanbel'in rivayeti olmak üzere diğer hadislerden faydalanmamıştır. Nitekim Ahmed bin Hanbel, Müsned isimli eserinde devenin su tüketiminin çok olduğunu yazmaktadır.³¹⁴ Bu tutum Mâtürîdî'nin mucizelere bakışında Kur'an-ı Kerim'i ön planda tuttuğunu gösterir.

3.2. İsrailoğullarına Gönderilen Mucizeler

3.2.1. Hz. Musa'nın Mucizeleri

Hz. Musa (a.s.) ülü'l-azm peygamberlerdendir. Kur'an-ı Kerim'de kıssasına en fazla yer verilen bu peygamber, hayatını büyük mücadelelerle geçirmiştir.³¹⁵

Hz. Musa'ya verilen, âsâ, yed-i beyza (elini göğsüne soktuğunda bembeyaz olarak çıkması), denizin yarılması ve taştan su fışkırması gibi mucizelerle ilgili Mâtürîdî birçok yerde bizlere bilgi vermektedir.³¹⁶

Hz. Musa'nın mucizelerini anlatırken Allah çoğu zaman "el-ayât", "el-beyyinât" lafızlarını kullanmıştır. Beyyinat lafzına açıklık getirirken Mâtürîdî, onun "misali yapılamayan mucizeler", "insan aklına adeta durgunluk veren kanıtlar" olduğunu söylemiş ve her bir mucizenin Hz. Musa'nın peygamberliğini kanıtlama niteliğinde olduğunu belirtmiştir.³¹⁷ Bütün mucizelere rağmen Firavun ve yakınlarının iman etmemiş olmaları Hz. Muhammed'e teselli maksadıyla da anlatılmaktadır. Hz. Muhammed kavmi iman etmediğinden dolayı kendisini çok üzdünden bu gibi peygamberlerin de yalanlandığı, sabretmesi gerektiği öğütlenmektedir.

Mâtürîdî, mucizelerin her toplumun en iyi olduğu alanla ilgili geldiğini söyler. Hz. Musa döneminde sihir ilminin çok üstün olduğunu, bu sebepten de asanın yılan dönüşmesi, yed-i beyzâ gibi mucizelerin verildiğini belirtir. Hz. İsa döneminde ise daha çok tıp ilminin gelişmiş olduğunu, bu sebepten de ölüleri diriltme, bazı hastaları iyileştirme mucizelerinin verildiğini söyler.³¹⁸

Hz. Musa'ya verilen mucizelerin hepsinin, hissi mucizeler olduğunu bildiren Mâtürîdî, Yahudilerin akıllarının istidlali bilgileri anlayabilecek kapasitede olmadığını belirtir.

³¹⁴ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, 3:296

³¹⁵ Ömer Faruk Harman, "Musa" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31:208.

³¹⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 1:158.

³¹⁷ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 1:206.

³¹⁸ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 5:30.

Çünkü onlar birden fazla mûcizeyi gördükleri halde *"Ey Musa! O puta tapanların tanrıları olduğu gibi sen de bize tanrı yap"*³¹⁹ demişlerdir. Bu durum onların akıl etmekten uzak bir toplum olduğunu gösterir.³²⁰ Mâtürîdî, İsrailoğullarının hayvan tabiatıyla yaratıldığını söyler. Buna İsrailoğullarının Firavun'un zulmünden kurtulduktan ve yukarıda sayılan mûcizeleri gördükten sonra Samiri'nin onları yoldan çıkarmaya muvaffak olmasını, Allah'ın kendinizi öldürün³²¹ emrine karşı çıkmamalarını delil olarak gösterir.³²²

Hz. Musa'nın kavmi birçok mûcize ile muhatap olduktan sonra Allah'ı görmek istemişlerdir. Bu istek Mâtürîdî'ye göre gerçeği öğrenmeye yönelik değil, güçlük çıkartmak niyetiyle istenmiş bir şeydir. Bunca mûcizeyi gördükten sonra böyle bir istekle gelen İsrailoğullarını yıldırım çarpmıştır.³²³ Yıldırım (sâika) yakıcı bir azap demektir. Nisa Suresi 153. Ayetindeki açıklamasında Mâtürîdî, onlara yıldırım çarpıp azaba çarptırılma sebeplerinin Allah'ı görmeyi istemek olmadığını söyler. "Eğer bu sebepten dolayı azap edilecekse Hz. Musa'ya da azap edilmeliydi" der. Azabın sebebi Hz. Musa'yı yalanlamaya devam etmeleri olduğunu belirtir.³²⁴

Hz. Musa'ya verilen bildiricin kuşu ve kudret helvasını bildirirken Mâtürîdî, Öldükten sonra (dünyada) diriltilmek, uzatılan gölge, kızartılmış kuş eti, eskimeyen ve kirlenmeyen elbiseler gibi cennette gerçekleşmesi şartıyla bize vaad edildilen bazı nimetlerin İsrailoğulları'na dünyada gösterildiğini bildirir.³²⁵

3.2.1.1. Hz. Musa'ya Verilen 9 Mûcize

Hz. Musa'ya 9 Ayet (mûcize) verilmesine³²⁶ değinen Mâtürîdî, Buradaki dokuz sayısının Allah'ın Firavuna karşı verdiği ayetlerin (mûcizelerin) sayısı olduğunu belirtir. Zira Hz.

³¹⁹ Araf, 7/138.

³²⁰ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 1:158.

³²¹ Bu emrin mahiyeti hakkında değişik görüşler mevcuttur. İmam Mâtürîdî buradaki öldürme fiilinin "kendini şiddetli şekilde çalıştırarak ibadet ederek neredeyse ölecek seviyeye kadar yorma" şeklinde anlaşılmasının daha uygun olduğunu belirtir. Ancak hakiki manada öldürme kast edilmişse de ya imtihan icabı böyle bir emirde bulunmuş olduğu, ya da yaptıkları sebebiyle cezalandırılmak üzere öldürülmeleri emredilmiştir. (Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 1:157)

³²² Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 1:158.

³²³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 1:160.

³²⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 4:106

³²⁵ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 1:161.

³²⁶ İsrâ, 17/101.

Musa'nın mûcizelerinin yirmiden fazla olduğunu söyler.³²⁷ Hz. Musa'nın asasında dört mûcize sayan Mâtürîdî, denize vurulduğunda yarılmayı, kayaya vurulduğunda su çıkartması, atıldığında büyük bir yılan dönüşmesi ve yılan şeklinde sihirbazların ip gibi sihir aletlerini yutmasıdır. Daha sonra Mâtürîdî, dokuz sayısına ulaşmak için mûcizeleri tasnif etmiştir. Âsâ ile alakalı olanları bir mûcize saymış, kıtlık ile malları eksiltmeyi bir mûcize, malları yok etmeyi de bir mûcize saymış, Araf suresinde geçen 5 mûcizeyi³²⁸ de ekleyerek sekiz rakamına ulaşmıştır. Dokuzuncu olarak da "*Mûsâ şöyle dedi: Çok iyi biliyorsun ki, bunları birer ibret olmak üzere ancak göklerin ve yerin rabbi indirdi. Ey Firavun! Ben de öyle düşünüyorum ki hakikaten senin işin bitik!*"³²⁹ ayetini delil getirmiştir. Allah "*çok iyi biliyorsun ki*" kavliyle Firavuna hitap etmiş, o bunu yalanlamamıştır. Mâtürîdî görebildiğimiz kadarıyla yed-i beyzâ (beyaz el) mûcizesini burada saymamıştır. Asa mûcizesinin içerisine dahil etmiş olması ihtimaller dahilindedir. Mâtürîdî, Hz. Musa'nın kavmine gönderilen mûcizelerden, tufan, çekirge, kan, haşerât ve kurbağaların peş peşe geldiğini bildirir. Bu gibi felaketlerle karşılaşınca Hz. Musa'ya rabbine dua etmesi için gitmişler, başlarındaki felaketten kurtulurlarsa iman edeceklerini söylemişlerdir. Neticede kurtuldukları her seferde Hz. Musa'yı büyük bir büyücü olarak gördüklerini söyleyip iman etmemişlerdir.³³⁰

Asanın yılan dönüşmesi, mûcizevi bir durumdur ve görenler gözlerine inanmamıştır. Hz. Musa'nın "yed-i beyza" dediğimiz elini cebinden çıkardığında bembeyaz kesilmesi de aynı ortamda Firavun ve avanesini dine davet için verilmiş önemli mûcizelerdendir. Cenabı hak elini cebine sokmadan da mûcize gösterilebilecekken burada bunu istemesinin hikmetine değinen Mâtürîdî, burada kudrete vurgu yaparak Hz. Musa'nın elini koynuna koyduğunu ve Allah'a tevekkül ederek mûcizeyi yaratmasını beklediğini belirtir. Yani mûcizeler Allah tarafından gönderilmektedir. Peygamberler ise bu mûcizelere mahal olmaktadır.³³¹

³²⁷ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 8:409.

³²⁸ Bu mûcizeler Araf suresinin 133. Âyetinde belirtildiğine göre tufan, çekirge, haşarat, kurbağa ve kan idi.

³²⁹ İsra, 17/102.

³³⁰ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 5:47.

³³¹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 6:25.

"Böylece sana büyük mucizelerimizden bir kısmını göstermiş olalım"³³² Ayetinde âsâ ile beyaz el mucizelerinin müfessirler tarafından kıyaslandığına dikkat çeken Mâtürîdî, bazı müfessirlerin asayı bazıları da beyaz el mucizesinin bu ayetteki büyük mucizeler kapsamında olduğunu aktardıklarını söyler. Ancak Mâtürîdî, büyük mucizeden kastın İsra Suresi 101. ayetinde geçen 9 mucize olduğunu belirtmektedir. Çünkü Hz. Musa'nın dokuzdan fazla mucizesi varsa da bu dokuz mucizenin en büyükleri olduğunu belirtir.³³³

3.2.1.2. Mucizelerin Mâhiyeti

Mâtürîdî, mucizeler ile Allah'ın yoktan (la min şey') yaratmasına delil getirmiştir. Hz. Musa'yı örnek gösteren Mâtürîdî, Hz. Musa'nın kavmi için Allah'tan su istediği esnada Allah'ın ona elindeki âsâ ile kayaya vurmasını emrettiği ve kayanın yarılarak içinden 12 gözesi olan bir pınardan su çıktığını bildiren ayeti³³⁴ yorumlarken, su fişkırması mucizesinde yoktan yaratma olayının yaşandığını bildirmektedir. Ona göre, bir insanın bir yerden başka bir yere tek başına taşıyabileceği kadar küçük bir kayadan, sayısını Allah'ın bildiği büyük bir topluluğa su çıkarması ve bu taştan her fırka için ayrı ayrı göze yaratması Allah'ın yoktan yaratmasına delil olmaktadır.³³⁵ O taşın içinde kimyasal olarak suyun oluşamayacak olması ve taşın depolayamayacak kadar küçük olması sonucunda bu görüşe varan Mâtürîdî, bu kadar küçük bir taştan suyu yaratan Allah'ın, âlemi de yoktan var etmeye gücünün yeteceğini söyler. Bu söylediklerine delil olarak ejderha ve yılanın, asanın aslî maddesinde ve aslî yapısında olmadıklarını, asadan doğup şekillenmediklerini de eklemektedir. Allah o mucizeyi orada halk etmiştir.³³⁶ Yani ejderha veya yılan ile asanın bir bağlantısı olmadığını söyler. Bu görüş önemlidir. Çünkü birçok mucizenin öncesi ve sonrası arasında bağlantı kurulmaya çalışılmaktadır. İlliyyet ve sebep-sonuç ile birbirlerine yakınlştırılmaya çalışılmakta, mucizelerin bugün bir benzerinin teknolojik gelişmeler ile yapılabileceği bildirilmektedir. Mesela, Süleyman'ın Belkıs'ın tahtını getirtmesi olayını³³⁷ ıslanma ile Hz. Musa'nın ineğin bir parçası ile vurup ölen adamı tekrar canlandırmasının³³⁸ da tedavi yöntemi ile bir ilişkisi kurulmaya çalışılmaktadır.

³³² Taha, 20/23

³³³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 9:254.

³³⁴ Detaylı Bilgi İçin bkz: Bakara, 2/60.

³³⁵ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 1:166-167.

³³⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 1:167.

³³⁷ Neml, 27/39-40

³³⁸ Bakara, 2/73-74

Ancak İmam Mâtürîdî, getirdiği bu bakış açısı ile bu tür yorumlara kapıyı kapatmış gibidir. Bu gibi yorumlar insanların ileriye yönelik araştırmalarına yön vermesi cihetinden, ufuklarını açıcı olması bağlamında yapılmasında bir problem olmayan yorumlardır. Ancak her mûcizenin maddi bir arka planını aramak makul bir yöntem değildir.

3.2.1.3. İsrailoğulları'nın Kesmesi Gereken Buzağı

Mâtürîdî, Hz. Musa'nın kavmine kesilmesi emredilen ineğin³³⁹ aslen bir mûcize olduğunu ve Yahudilerin o vasıftaki ineği bulmak için sorular sorduğunu söyler. Burada mûcize derken tabiatüstü bir durum olduğunu belirtir. Yoksa tehadî ile ortaya çıkan mûcize manası kast edilmemiştir. Yahudilerin bu ineğin vasıflarını sormakla emredilmiş ve bu vasıftaki ineği bulduklarında da sanki "işte ilk baştan beri aradığımız inek bu" demişlerdir.³⁴⁰ Mâtürîdî bu görüşü ile Yahudilerin ilk başta alelade bir ineği keserek bu imtihanı geçebilecekleri yorumunun yanlış olduğunu söyler.³⁴¹

3.2.1.4. Bakara Suresi'ne İsmi Verilen İneğin Konuşması

Hz. Musa'nın zamanında bir insan öldürme hadisesi gerçekleşmiştir. Bu olay Bakara suresinde şöyle anlatılmaktadır: Yahudîler bir kişiyi öldürmüş ve suçu birbirine atmışlardır. Allah fâili ortaya çıkarmak için sığırın bir parçası ile ölüye vurulmasını emretmiştir. Neticede asıl fâil ortaya çıkmıştır.³⁴² Bu ayetlerde geçen olayı yorumlayan Mâtürîdî, bu olayın başlı başına bir mûcize olduğunu bildirir. Bu olayın anlatılmasını da Hz. Muhammed'in bir mûcizesi olduğunu söylemektedir. Risaletin en belirgin alametlerinden birisi de gaybdan haber vermektir. Bu haberi duyan muhataplar, bu bilgilerin kendiliğinden elde edilemeyeceğini bilirler. Peygamberin bu haberi

³³⁹ Bir zaman Mûsâ kavmine, "Allah size bir inek kesmenizi emrediyor" demiş; onlar da "Bizimle alay mı ediyorsun!" demişlerdi. Mûsâ, "Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım!" dedi. "Bizim adımıza rabbine dua et de onun ne olduğunu bize açıklasın" dediler. Mûsâ dedi ki: "Allah şöyle buyuruyor: 'O, yaşlı da değil düve de değil; ikisinin arası bir inek olacak.' Haydi size emredileni yapın. "Bizim için rabbine dua et de renginin nasıl olacağını bize açıklasın" dediler. Mûsâ, "O buyuruyor ki: Rengi parlak sarı, bakanların içini açan bir inek olacak" dedi. Yine, "Bizim için rabbine dua et de onun nasıl bir şey olduğunu bize iyice açıklasın; çünkü bu sığır bize ayırt edilemez geldi; inşallah doğrusunu buluruz" dediler. Mûsâ, "Rabbim şöyle buyuruyor, dedi: O, henüz boyunduruk altına alınıp yer sürmemiş, ekin sulamamış, serbest dolaşan ve alacası bulunmayan bir inektir." "İşte şimdi doğrusunu anlattın" dediler ve ineği (bulup) kestiler, ama az daha (bunu) yapmayacaklardı. (Bakara, 2/67-71)

³⁴⁰ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 1:181.

³⁴¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 1:181.

³⁴² Bakara, 2/72-73.

başkasından almadığına da emin olduklarında bunların Allah'tan geldiğine emin olurlar. Hz. Muhammed'in gaybdan bildirdiği bu malumatı başkasından almadığı da bilinmektedir. Akla şu soru gelebilir, Hz. Peygamber eski anlatılagelen şeyleri anlatmaya devam etmiş olabilir mi? Buna Mâtürîdî şöyle cevap vermektedir: Bu durumda herkes eski bilgilere ekleme-çıkarma yapabilirlerdi. Ancak O, hak olanı bildirmektedir.³⁴³ Mâtürîdî, Hz. Musa döneminde yaşayan Yahudiler Hz. Musa'nın mûcizelerine rağmen nasıl inanmamışlarsa, Efendimiz dönemindeki Yahudilerin de Hz. Peygamberin birçok mûcizelerine rağmen inanmadıklarını bildirir. Hz. Musa bu gibi kimselerin imanlarına ümit bağlamamıştır. Hz. Muhammed'in de bu gibi insanların iman ettik demelerine bile ümit bağlamaması gerektiğini Allah'ın bildirdiğini belirtir.³⁴⁴

3.2.1.5. Tur Dağı'nın İsrailoğulları'nın Üzerine Kaldırılması

Musa'nın mûcizelerinden birisi de Tur Dağı'nı İsrailoğullarının üzerine kaldırmasıdır.³⁴⁵ Musa kavmine birçok mûcize ile gelmiş, onları Firavun'dan kurtarmış, denizi onlar için yarmış, taştan pınarlar fışkırtmış, kudret helvası ve bildiricin eti gelmesini sağlamıştır. Bütün bunlara rağmen Tevrat'a istenildiği gibi iman etmeyen İsrailoğullarının üzerine Tur Dağı'nın kaldırılıp bırakılması tehdidi sonrası ancak teslim olmuşlardır. Kendilerine bir tehdit olmadığı durumda tam iman etmemişlerdir. Bu olay ile Efendimiz'i teskin etmek hikmeti de gözetilmiştir.³⁴⁶ Hz. Peygambere her şartta iman etmenin Allah'ın elinde olduğunu gösteren birer delildir.

3.2.1.6. Hz. Musa'nın Mûcizeleri ve Sihirden Farkı

Mâtürîdî, sihrin iki çeşit olduğunu, birincisinin küfre nisbet edileceğini söyler. Karşıdaki kişiyi öldürmek, zarar vermek, bozgunculuk çıkarmak türünden olan sihirde ceza olarak had uygulanmalıdır. İkinci çeşitteki sihir ise, küfre nisbet edilmez. Tövbe ettikleri halde bu dikkate alınır. Burada Hz. Musa'nın mûcizesi sonucu tövbe eden sihirbazları örnek veren Mâtürîdî, bu kişilerin tövbesinin kabul edilmesini bir delil olarak kabul eder ve mûcizenin sihirden çok farklı olduğunu belirtir.³⁴⁷

³⁴³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 1:188.

³⁴⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 1:189.

³⁴⁵ Araf, 7/171.

³⁴⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 6:114.

³⁴⁷ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 1:221.

Hız. Musa, kavmine mûcizelerle gittiğinde, âsâ ve yed-i beyzâ (beyaz el) mûcizelerini gösterdiğinde onu, sihirbazlıkla itham etmişlerdir. Kavmin ileri gelenleri Hız. Musa'ya karşı halkı galeyana getirmek için de onun bilgin bir sihirbaz olduğunu söylemişlerdir. Ona iftira atarak sihriyle insanları diyarlarından çıkarmak isteğini yaymışlardır.³⁴⁸ Hız. Musa'ya gelen harikuladelerin mûcize olduğunu belirttikten sonra velev Hız. Musa'ya gelen şeyler sihir dahi olsaydı onun peygamberlik delillerinden birisi sayılabileceği zikredilir. Çünkü Hız. Musa'nın bu bilgileri gökten gelen bir ilim dışında öğrenmediği halkı tarafından bilinmektedir. Hız. Musa onlarla büyümüş, hiçbir sihirbazdan bunu öğrenmemiştir.³⁴⁹

3.2.1.7. Sâmirî'nin Olağanüstü Durumu

Samiri, Hız. Musa döneminde yaşamış birisi idi. Kavmi iman edince mecburen kavmi ile gelmişti. Ancak putperestliğin sevgisini yüreğinde taşımaktaydı. Hız. Musa Allah ile 40 gün Tur dağında görüştüğü sırada kavmini yoldan çıkarmıştır.³⁵⁰ Samiri, altından bir put yapmış ve bunun Hız. Musa'nın da ilahı olduğunu ancak Hız. Musa'nın unuttuğunu belirtmiştir.³⁵¹ Bu putu yaparken rasûlün izini avuçladığını belirtir.³⁵² Bu rasulün Hız. Cebrail olduğunu belirten Mâtürîdî, olayın detaylarıyla alakalı Kur'an'da yazandan daha fazla bir ekleme yapmanın yanlış olabileceğini bildirir. Bu konuda sahih bir hadise rastlanmadan bu konu üzerine söz söylemenin yanlış olduğunu aktarır.³⁵³ Samiri'nin bir peygamber olmadığı halde nasıl bir buzağıya et kan can verebileceğini soran Mâtürîdî, Şayet Samiri peygamberlik iddia etmiş olsaydı elinden bu gelmeyeceğini söyler. Ancak o putperestliğe çağırmıştır. Onun ilah olmadığını herkes bildiği için Allah imtihan icabı bu harikulâdeyi Samiriye vermiştir. Eğer Samiri Nübüvvet iddia etmiş olsaydı insanların kafası karışabilirdi. Bu sebeple peygamberlik iddiasında harikuladeye müsaade edilmezken ilahlık iddiasında mani olunmamıştır. Çünkü kulluk alametleri gayet açıktır.³⁵⁴

³⁴⁸ Şuara, 26/35.

³⁴⁹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 6:26.

³⁵⁰ Taha, 20/85.

³⁵¹ Taha, 20/88.

³⁵² Tâhâ, 20/96.

³⁵³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 9:303.

³⁵⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 9:294.

3.2.2. Hz. İsa'nın Mucizeleri

Mûcize denilince akla ilk gelen peygamberlerden birisi olan Hz. İsa'nın hayatı Mâtürîdî'nin değimi ile baştan sona mûcizedir.³⁵⁵ Babasız dünyaya gelmesi, beşikte konuşması daha en başta onun farklı bir insan olduğunu göstermektedir. Hz. İsa'nın mûcizelerini Mâtürîdî'nin eserlerinde geçtiği şekilde inceledik.

Hz. İsa'nın mûcizelerine uzun bir yer ayıran Mâtürîdî, Bakara Suresi'nde geçen "*Meryem oğlu İsa 'ya da açık deliller (beyyinât) ve mûcizeler verdik, Onu Ruh'u'l-Kudüs ile destekledik.*"³⁵⁶ âyet-i kerimesindeki "beyyinat" kelimesini açıklar. Bu kelimeye "kesin deliller" manası veren Mâtürîdî, kuş şeklindeki toprağı canlandırması, ölüleri diriltmesi, körü-alacalıyı iyileştirmesi ve evde biriktirilenlerden haber vermesi mûcizelerini örnek verir. Hz. İsa, insanlara çok çeşitli mûcizeler ile gelmiş bir peygamberdir. Babasız dünyaya gelmesi, beşikte konuşması ve kendisinin Allah'ın kulu olduğunu beyan etmesi hiçbir peygambere verilmemiştir.³⁵⁷ Mâtürîdî, göğe yükseltilme mûcizesini de ekleyerek, onun mûcizelerinin her birinin hissî mûcize olduğunu söyler.³⁵⁸

Hz. İsa'nın Ruh'u'l-Kudüs ile desteklediği belirtilmektedir.³⁵⁹ Rûhu'l-Kudüs'ün Cebrail olduğunu belirten Mâtürîdî, Bu desteklemenin gûnahtan uzak tutulup korunması olduğunu belirtir. Mâtürîdî, ona hiçbir şeytanın musallat olamadığını hatta yaklaşamadığını da aktarmaktadır.³⁶⁰

Hristiyanların Hz. İsa'yı ilah edinmelerinin iki sebebi olduğundan bahseden Mâtürîdî, birinci sebep olarak babasız dünyaya gelmesini, ikinci sebep olarak da elinde mûcizelerin zâhir olmasını göstermektedir.³⁶¹ Hz. İbrahim "*Benim Rabbim hayat veren ve öldüren*"³⁶² buyurmuştur. Bu sözü gören Hristiyanlar, Hz. İsa'nın da ölüleri dirilttiğini görmüşler ve onu İlah edindiklerinde Hz. İbrahim'in bu sözünü de delil getirmişlerdir. Bununla teşbih inancına vardıklarını bildiren Mâtürîdî, İsa'yı uyurken ve yiyip içerken de gördüklerini söyler. Buna binaen Allah'ı da bu şekilde düşünmüş olacaklarını söyler.³⁶³

³⁵⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2:341.

³⁵⁶ Bakara, 2/87.

³⁵⁷ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* 2:341.

³⁵⁸ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2:341.

³⁵⁹ Bakara, 2/87.

³⁶⁰ Mâtürîdî, *T/e'vîlâtü'l-Kur'ân*, 1:201.

³⁶¹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2:354.

³⁶² Bakara, 2/258.

³⁶³ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2:354.

Mûcizeleri görmenin ifrat ve tefrit boyutunu ıskalayan Yahudilik ve Hristiyanlık ya gereken değeri vermemiş ya da aşırı bir değer yükleyerek Allah'ın ulûhiyetine yakışan vasıfları peygamberlerine yüklemişlerdir. Hristiyanların gözden kaçırdıkları husus şudur ki: Hz. Îsâ o kuşlara can vermemiş, sadece çamurdan şekil vermiştir. Bunu sıradan bir mahlûk da yapabilir. Onlara can verip uçuran ise Allah'tır. Doğuştan körleri ve alaca hastalarını iyileştirmesi de tamamen böyledir. Bunların hepsi Aziz ve Hâkim olan Allah tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak risâletine alamet olması için bu gibi harikuladeleri Hz. Îsâ'nın elinde ortaya çıkarmıştır.³⁶⁴

3.2.2.1. Hz. Îsâ'nın Kelime ve Ruhullah Oluşu

K-l-m kökünden gelmekte olan “kelime”, yazı, söz ve resmin bıraktığı anlam, manasına gelmekle birlikte “yaralamak” anlamı da vardır.³⁶⁵ Kelam ilmi de ismini k-l-m kökünden almıştır. Allah'ın konuşması ifade edilirken de “kelâm sıfatı” terkibi kullanılmaktadır.³⁶⁶ Ruh kelimesi de “gitmek, geçmek; havanın rüzgârlı olması anlamlarından gelmektedir. Terim olarak “canlılarda hayatı sağlayan unsur” anlamındadır.³⁶⁷ “O mâbette durmuş namaz kılarak melekler ona şöyle seslendiler: *“Allah'ın bir kelimesini tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlih kullardan bir peygamber olarak Yahyâ'yı Allah sana müjdeliyor.”*”³⁶⁸ Âyetinde geçen “kelime” ifadesine odaklanan İmam Mâtürîdî, Hristiyanların Hz. Îsâ'yı ilâh edinirken “O Allah'tan bir kelimedir”³⁶⁹, “O Allah'tan bir ruhtur.”³⁷⁰ Âyetlerinden hareketle Hz. Îsâ'nın Allah'ın oğlu olduğunu öne sürdüklerini söylemektedir. Bu ayetteki ifadelerin kendi batıl iddialarını doğrular surette olduğunu zannetmişlerdir. Ancak bunun sadece Allah'tan Hz. Îsâ'ya bir ikram olduğunu belirten Mâtürîdî, Hristiyanların bu konuda yanlışlıklarını belirtir. Onların Hz. Îsâ'yı Allah'ın bir parçası gibi görme eğiliminden dolayı bu yanlışla düştüğünü belirten Mâtürîdî, bu inancın İslamla bağdaşmadığını belirtir.³⁷¹ Ruhullah terkininin saygınlık ve üstünlük ifade ettiğini belirten Mâtürîdî, bunun birkaç örneğinin daha olduğunu, Hz. İbrahim'e

³⁶⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2:354.

³⁶⁵ el-İsfahânî, *Müfredât*, 722.

³⁶⁶ İsmail Bulut, “Kelimetullah’ Bağlamında Mâtürîdî’nin ‘Kelime/Logos’ Anlayışı”, *Ekev Akademi Dergisi*, 20/66, (Bahar 2016), 368.

³⁶⁷ Yusuf Şevki Yavuz, “Ruh” *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınevi, 2008), 35:197.

³⁶⁸ Âli İmrân, 3/39.

³⁶⁹ Ali İmran, 3/45.

³⁷⁰ Nisa, 4/171.

³⁷¹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2:328.

“Halilullah”, Hz. Mûsâ’ya “kelimullah” denilmesinin de bu saygınlığın ifadelerinden olduğunu belirtir.³⁷²

3.2.2.2. Doğum Mûcizesi

Hz. İsâ babasız bir şekilde dünyaya gelmiştir. Bu Hz. Âdem’den sonra insanlık tarihinde eşine rastlanır bir durum değildir. İmam Mâtürîdî’ye göre onun babasız dünyaya gelmesi “Kün” emrinin neticesinde vasıtasız bir şekilde oluvermiştir.³⁷³ Hz. Meryem, Kudüs’ün doğu tarafında doğru çekildiğinde kendisine Cebrail’in geldiği, ona Hz. İsâ’yı müjdelediği bildirilmektedir.³⁷⁴ Mâtürîdî, çocuğun Hz. Meryem’in burnundan üfürüldüğü ya da yakasından üfürüldüğü gibi yorumların sağlam bir kaynağa dayanmadıkça reddedilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu konuda asıl kaynağın Kur’an olduğunu belirten Mâtürîdî, Hz. Muhammed’in de bunları Allah’tan öğrendiğini ve sağlam bir kaynaktan günümüze böyle bir haberin gelmediğini belirtir.³⁷⁵

Hz. İsâ’nın ve annesinin mûcize oluşunu belirten ayeti³⁷⁶ yorumlarken Mâtürîdî, yalnızca Hz. İsâ’nın babasız yaratılışının bir mûcize olmadığını, bütün insanların aslında mûcizevi bir şekilde yaratıldığını belirtir. Erlik suyundan hayatı başlayan insan, nutfe, alaka, mudga gibi süreçlerden geçerek insan oluncaya kadar değişik süreçlerden geçmektedir. İnsana bu şekilde can verilmesi, Hz. İsâ’ya babasız can verilmesinden daha olağan bir durum değildir. Birinci durum da ikinci durum kadar mûcizedir. Ancak Hz. İsâ’nın yaratılışı alışlagelmişin dışında olduğu için onun mûcize oluşuna vurgu yapılmıştır.³⁷⁷

3.2.2.3. Beşikte Konuşması

Hz. İsâ’nın beşikte ve yetişkinlikte konuştuğu³⁷⁸ bilinmektedir. Hz. Meryem kucağında bir çocuk ile gelince insanlar onu ayıplamışlar, Hz. Meryem ise onlarla konuşmayarak susma orucu tuttuğunu belirtmiştir.³⁷⁹ İnsanlar üzerine gelince Hz. Meryem çocuğu işaret etmiş ve Hz. İsâ beşikteyken konuşmuştur.

³⁷² Mâtürîdî, *Te’vîlâtü'l-Kur’ân*, 1:201.

³⁷³ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü'l-Kur’ân*, 2:338.

³⁷⁴ Meryem, 19/16-33.

³⁷⁵ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü'l-Kur’ân*, 9:173.

³⁷⁶ el-Mü’minun, 23/50.

³⁷⁷ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü'l-Kur’ân*, 10:48.

³⁷⁸ Âl-i İmrân, 3/46.

³⁷⁹ Meryem, 19/26.

*“Ben Allah’ın kuluyum; O, bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, o beni kutlu ve bereketli kıldı; yaşadığım sürece bana namazı, zekâtı emretti ve anneme saygılı olmayı emretti, beni zorba ve isyankâr yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve yeniden hayata döndürüleceğim gün esenlik benimle olacaktır.”*³⁸⁰

Beşikte konuşma hadisesi Mâtürîdî’ye göre hissi mûcizelerin ebedi olarak devam edecek cinsindendir. Mesela Mûsâ’ya verilmiş olan yed-i beyzâ, (beyaz el) âsâ gibi mûcizeler işleri bitince eski haline dönmektedir. Âsâ yılan olup sihirlerin hepsini yutunca tekrar âsâ haline dönmüş, beyaz el de belli bir zaman sonra tekrar normal hale dönmüştür. Ancak beşikte konuşmak devam eden hissi bir mûcize olarak Hz. Îsâ’ya has kılınmıştır.³⁸¹ Buradaki diğer bir mûcizenin Hz. Meryem’e verilmiş bir müjde olduğuna değinen Mâtürîdî, çocuğunun kühûlet (yetişkinlik) çağında konuşacağının söylenmesi Hz. Meryem’in gönlünü ferahlatmak için verilmiştir.³⁸² Daha uzun yıllar yaşayacağını bilmesi, annesinin gönlünü ferahlatmıştır.

3.2.2.4. Peygamberlik Zamanındaki Mûcizeleri

Hz. Îsâ, İsrailoğulları’na peygamber olarak gönderilmiş ve onlara çeşitli mûcizeler göstermiştir.

*“Onu İsrailoğulları’na elçi olarak gönderecek ve o şöyle diyecek: Kuşkuya yer yok, işte size rabbinizden bir mûcize ile geldim; size çamurdan kuş biçiminde bir şey yapar ona üflerim, Allah’ın izni ile derhal kuş oluverir; yine Allah’ın izniyle körü ve cüzzamlıyı iyileştirir, ölüleri diriltirim; ayrıca evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz elbette bunda sizin için bir ibret vardır.”*³⁸³

Hz. Îsâ’nın çamurdan kuş oluşturmaları mûcizesine değinen Mâtürîdî, burada kullanılan “h-l-k” (yaratma) fiilinin mecâzî manada kullanıldığını belirtir. Yaratmanın gerçek manasında sadece yoktan var etmek olduğunu belirten Mâtürîdî, bunun yalnızca Allah tarafından yapılabileceğini belirtir.³⁸⁴ Peygamberlerin mûcizelerinin alışagelmiş şeylerin dışında gerçekleştiğini belirten Mâtürîdî, anadan doğma körleri ya da alaca hastalarını iyileştirmenin de bu kategoriye girdiğini belirtir. Bunların da mûcizelere dâhil olduğunu

³⁸⁰ Meryem, 19/31-34.

³⁸¹ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü'l-Kur’ân*, 2:338.

³⁸² Mâtürîdî, *Te’vîlâtü'l-Kur’ân*, 2:339.

³⁸³ Âl-i İmrân, 3/49.

³⁸⁴ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü'l-Kur’ân*, 2:342.

söyler.³⁸⁵ “Ekmeh” kelimesine odaklanan Mâtürîdî, doğuştan kör veya gözleri mesh edilip silme çekilmiş olan kimse manalarına gelebildiğini belirtir.³⁸⁶

Burada önemli bir noktaya temas eden Mâtürîdî, mûcizeleri peygamberlerin gerçekleştirmediklerini belirtir. Mûcizeler sadece onların elinde yaratılmış gibi görünmektedir. Yaratmanın yoktan var etmek olduğunu belirtmiş olan Mâtürîdî, kulun buna güç yetiremediğini, peygamberlerin de elinde zuhur eden mûcizelerin asıl hâlik ve fâilinin Allah olduğunu belirtir.³⁸⁷

Mûcizelerin insanların güç yetiremediği hususlardan olması gerektiği malumdur.³⁸⁸ Ölüleri diriltmek, kör ve alacaları iyileştirmek bunlardandır ancak, evde biriktirdiklerini bilmek kâhin ve müneccimlerin de yapabildiği hususlardandır, bunun mûcize olmasının hikmeti nedir gibi bir soru ile karşılaşılabilirliğini belirten Mâtürîdî, müneccimlerin bu tür bilgileri yıldızlardan öğrendiklerini iddia ettiklerini söyler. Hz. Îsâ’nın bu ilimleri öğrenmek için kimseye gitmediği bilinmektedir. Mâtürîdî, bu ilimleri bilmeden bunu yapabilmesinin de bir mûcize olduğunu belirtir. Kaldı ki müneccimler veya kâhinler çoğu bilgilerinde de isabet edememektedir. Hz. Îsâ’nın kavminde birçok doktor ve basiret sahibi kişilerin bulunduğunu belirten Mâtürîdî, bu kimselerden hiçbirisinin peygamberlik gibi bir iddialarının olmadığını belirtir. Ancak bütün bu delillere rağmen kavmi ona iman etmemiştir.³⁸⁹

Hiz. Îsâ’dan gökten bir sofrâ inmesi istendiğinde *"Allah'a giden yolda benim yardımcılarımla kimlerdir"*³⁹⁰ diye sorduğunu aktaran Mâtürîdî, burada sofranın inmediği ile alakalı farklı yorumlar olduğunu belirtir. Maide Suresi 112. Ayetten 115. Ayete kadar bu olay anlatılmıştır. Havarilerin Hiz. Îsâ’dan Allah’ın gökten sofrâ indirip indiremeyeceği sorulmuş, bununla kalplerinin tasdik edilmesi talep edilmiştir. Hiz. Îsâ onları uyarılmış ancak ciddiyetlerini görünce dua etmiştir. Allah, gökten sofrâ indirdiğinde, inkâr edenlere âlemde yapmayacağı azabı yapacağını bildirmiştir. Havariler bir mûcize görmeyi talep etmişler, her ne kadar iman etmiş olsalar da imanlarının pekişmesi için böyle bir şeyi talep etmişlerdir. Bu talepleri Hiz. İbrahim’in Allah’ı görme taleplerine

³⁸⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* 2:342.

³⁸⁶ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2:344.

³⁸⁷ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2:342.

³⁸⁸ Ramazan Biçer, The value of the religious knowledge in the formation of faith, *Kader*, 8/1 (2010), 86.

³⁸⁹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2:243.

³⁹⁰ Al-i İmran, 3/52.

benzeten Mâtürîdî, Havarileri makul karşılamaktadır. Mâtürîdî, Sofranın gelip gelmediğine dair net bir açıklama yapmaktan kaçınmaktadır.³⁹¹ Mâtürîdî, Hasan-ı Basrî'den, "bizler son geleniz ve bize o sofraya ulaşmadı" dediğini aktararak sofranın gelmediğini söylediğini aktarır.³⁹² İkinci bir görüş olarak sofranın indirildiğini, ancak inkâr edenlerin azaba çarptırılmadığını belirtir. Bir kısım müellifin de "bayram olma" durumunun neshedildiğini bildirdiğini aktarır. Allah'ın "hiç kimsenin yapmadığım azabı yaparım" tehdidinin ahirette yapmasının mümkün olduğunu da belirtmiştir.³⁹³

Hiz. İsâ'nın baştan sona mûcize olduğu söylenmişti. Doğumu, beşikteki halleri gibi dünyadaki son zamanları da mûcize olan Hiz. İsâ, göğsü kaldırılmasına da şaşırarak gerekmektedir. İsâ'nın göğsü yükseltilmesi³⁹⁴ veya Allah'ın katına yükseltilmesi³⁹⁵ onun için bir şereftir. Yoksa mekânsal olarak ilâhî huzura yükselmeden bahsedilmemektedir. Bu durumda Mücessime ve Müşebbihe'ye bir kapı açılmayacağını belirten Mâtürîdî, bir şeyin Allah'a izafe edilmesinde ona tekrîm (yüceltme) anlamından başka maddi anlamlar aramak yanlış bir yol olduğunu dile getirir.³⁹⁶

Hiz. İsâ'nın göğsü yükselmesi tartışmalı bir konu durumundadır. "*Allah buyurmuştu ki: Ey İsâ! Ben seni vefat ettireceğim, seni katıma yükselteceğim, seni o inkârcılardan arındıracağım*".³⁹⁷ Bu ayetle ilgili farklı yorumların var olduğunu belirten Mâtürîdî, tapılmaya lâyık bir varlık olmadığını belirtmek için onun vefat ettirilmiş olabileceğini belirtir. Diğer yorumun bedenen düşmanlar arasından alınıp yüksek bir yere götürülmek olduğunu belirtir. Bu ayette takdim te'hir olduğunu, "katıma yükseltip daha sonra yeryüzüne inmenin ardından vefat ettireceğim" takdirinde olduğunu belirtir. Teveffî kelimesinin öldürmeden yeryüzünden alınmak anlamına da gelebildiğini belirtir.³⁹⁸

"Kesin olarak onu öldürmemişler, bilâkis Allah onu kendi katına kaldırmıştır. Allah izzet ve hikmet sahibidir. Ehl-i Kitap'tan her biri ölümünden önce ona mutlaka iman edecektir; o da kıyamet gününde onlara şahit olacaktır."³⁹⁹ âyetini yorumlayan Mâtürîdî, bu konuda

³⁹¹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 4:379.

³⁹² Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 4:379.

³⁹³ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 4:380.

³⁹⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2:341.

³⁹⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2:351.

³⁹⁶ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2:351.

³⁹⁷ Âl-i İmran, 3/55.

³⁹⁸ Bulut, "İmam Mâtürîdî Perspektifinde Hiz. İsâ", 2:520.

³⁹⁹ Nisa, 4/157-158.

birkaç yorumun olduğunu belirtir. Hasan-ı Basrî'nin kıyamete yakın Hz. İsa'nın geleceğini aktardığını belirtir. Diğer yoruma göre ise, "Hristiyanlardan her biri ölmeden önce, Hz. İsa'ya iman edecek" olarak da anlaşıldığını, "hu" zamirinin Hz. İsa'ya değil Hristiyan bireylere gittiğini belirtir. Bu imanların onlara fayda sağlamayacağını belirten Mâtürîdî, bu imanı Firavun'un imanına benzetir. Ancak tefsirdeki anlatımından Mâtürîdî'nin Hz. İsa'nın göğe yükseldiğini kabul ettiği anlaşılmaktadır. Hz. İsa, İnsanların iftira, fitne ve inkârlarından kurtarılmış, Allah katında farklı bir hayatla yaşam bulmuştur. Kıyamete yakın fitnelerin çoğaldığı zaman yeryüzüne inecek ve Deccâl'i öldürecektir. Bunun üzerine Hristiyanlar da ona iman edecektir.⁴⁰⁰

Hz. İsa'nın ahir zamanda gelecek olması Hz. Muhammed'in son peygamberliğine halel getiren bir durum değildir. Çünkü Hz. İsa yeni bir şariat getiren peygamber olarak değil Hz. Muhammed'e tâbi olan bir kişi olarak gelecektir. Hz. İsa'nın semaya kaldırılmasının ontolojik olarak bir sorun oluşturduğu, bedeninin insan formunda olduğu için gökyüzünde yaşamaya elverişli olmadığı yorumları da yapılmıştır.⁴⁰¹

3.3. Hz. Muhammed'in Mûcizeleri

Hz. Muhammed'in mûcizeleri ile Hz. İsa'nın mûcizelerini karşılaştıran Mâtürîdî, Efendimizin hem duygusal (hissî) hem de aklî (bilgesel) mûcizeleri olduğunu dile getirir. Hz. İsa'nın (a.s.) ise mûcizelerinin hissi mûcizeler olduğunu belirtir. Ayın yarılmaması, zehirli koyunun konuşması, parmaklarından su gelmesi, uzunluğu bir ayı bulan yolu bir gecede geçmesi ve sayamadığımız mûcizeleri hissi mûcizelerine örnek verilmektedir.⁴⁰² Aklî mûcizelerine örnek olarak ise aralarında fesahat ve belagat uzmanı kimselerin olduğu bir kavme Kur'an-ı Kerim'in indirilmesini gösteren Mâtürîdî, (meydan okuma) tehdîd⁴⁰³ ayetlerini gündeme getirerek, eğer Kur'an-ı Kerim'in bir benzerini yapabilselerdi bunu yapıp kurtulacaklarını, kendi canlarını tehlikeye atmayacaklarını söyler. Bunu yapamamış olmalarını Kur'an-ı Kerim'in mûcizesi olarak beyan eden Mâtürîdî, hangi mûcizenin bundan daha büyük olabileceğini de sormaktadır.⁴⁰⁴

⁴⁰⁰ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 4:114.

⁴⁰¹ İsmail Bulut, "İmam Mâtürîdî Perspektifinde Hz. İsa" 524.

⁴⁰² Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2:342.

⁴⁰³ Allah'ın Kur'an-ı Kerim'in bir benzerinin getirilemeyeceğini beyan edip meydan okuması.

⁴⁰⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2:342.

Âl-i İmran suresinde Kâbe ile ilgili geçen *"orada apaçık deliller vardır"*⁴⁰⁵ Ayetini yorumlayan Mâtürîdî'ye göre insanlar, Kabe'yi dikkatlice düşünseler hidayete ulaşacakları deliller bulabilirler. Allah, Kâbe'yi dağların arasında, verimi düşük düz bir arazide yaratmıştır. Su, ağaç, yeşillik ya da gezinti mekânları yönünden fakir bir belde olmasına rağmen Allah insanların gönüllerini oraya yönlendirmiş ve kalplerine oranın sevgisini koymuştur. Mâtürîdî, Allah'ın mûcizesi olmasa bu durumun gerçekleşmesinin mümkün olmayacağını belirtir.⁴⁰⁶ Mâtürîdî, ayetin devamındaki *"Oraya giren emniyette olur"* ifadesini açıklarken çok öncelerden beri Kâbe'nin ve etrafının korunmasını da bir mûcize kapsamında değerlendirir.⁴⁰⁷ Ankebût Suresindeki *"Görmezler mi ki, çevrelerindeki insanlar durmadan yerinden koparılıp götürülürken biz (Mekke'yi) güvenli, dokunulmaz belde yapmışızdır! Hâlâ asılsız şeylere inanıp Allah'ın nimetine karşı nankörlük mü edecekler?"*⁴⁰⁸ Ayetini örnek veren Mâtürîdî geçmişten beri Kâbe hürmetine Mekke ahalisinin de korunduğunu belirtir.⁴⁰⁹

3.3.1. Mûcize Talepleri ve Allah'ın Cevabı

Mekkeli müşriklerin Hz. Muhammed'den birçok mûcize talepleri olmuştur. Farklı farklı taleplerde bulunan Mekkeli müşriklerin bu taleplerindeki asıl maksadı bilmek Allah'ın onların mûcize taleplerine karşı menfî tutumunu anlamlandırmakta önemlidir. Kimi zaman ondan Mekke'nin ovaya çevrilip tarım yapılmasını,⁴¹⁰ kimi zaman Hz. Muhammed'e içlerinden nehirler akan hurma ve üzüm bahçeleri verilmesini⁴¹¹ istemişlerdir. Bazen ona ait altın bir ev olmasını veya hazinelerinin olması gerektiğini söylemişlerdir.⁴¹² Azabın erken gelmesi, Allah'ın gelmesi meleklerin saf saf dizilmesi, göğe çıkması, gökten okuyacakları bir kitap indirmesi gibi talepleri olmuştur.⁴¹³

Mekkelilerin bu aşırı istekleri hidayet talebi neticesinde gelmiş istekler değildi. Cenâb-ı Hak bu taleplerine de cevap vermiş, onların asıl maksatlarını izhâr etmiştir. *"Şayet sana kâğıt üzerine yazılmış bir kitap indirseydik ve onlar elleriyle onu tutmuş olsalardı, yine*

⁴⁰⁵ Al-i İmran, 3/97.

⁴⁰⁶ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2:402

⁴⁰⁷ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2:404

⁴⁰⁸ el-Ankebût, 29/67

⁴⁰⁹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2:404

⁴¹⁰ İsra 17/90.

⁴¹¹ İsra, 17/91.

⁴¹² Hud, 11/12.

⁴¹³ İsrâ, 17/90-93.

de o inkârcılar, "Bu apaçık bir büyü, başka bir şey değil" derlerdi. "⁴¹⁴ İman etmek için değil de mugalata yapmak için istenilen mucizelere Cenab-ı Hakkın tavrı net olmuş, onlara istediklerini vermemiştir. Matûrîdî, burada Efendimiz'e sabır tavsiye edildiğini, bu talepte bulunan kimselerin hidayette nasipleri olmadığını beyan edildiğini bildirir. Mâtûrîdî'ye göre zaten onlara öyle mucizeler gelmiştir ki onlar üzerine tefekkür etseler ve inada devam etmeseler bu durum onları imana götürecektir.⁴¹⁵

Mâtûrîdî'nin burada ilahi bir yasadaki bahsettiği görülmektedir. Sünnetullah'a göre eğer bir kavim mucize talep ederse ve talep ettikleri mucize geldiğinde yalanlarsa o kavim helak edilmeyi hak eder, ama talep etmeden mucize izhâr edilirse mühlet verilir. Mekkeli müşriklerin bu talepleri neticesinde mucize gelse ve inkâr etseler helak edilmeleri lazım gelecekti. Ancak bu murat edilmemiştir.⁴¹⁶

Mâtûrîdî'ye göre mucizeler yalnızca ihtiyaç duyulduğu zamanlarda gönderilmektedir.⁴¹⁷ Mekkeli müşriklerin heva ve hevesleriyle talep ettikleri uçuk mucizelerin verilmesinde bir hikmet görülmemiştir. Cenab-ı Hak mucizeyi gerekli gördüğünde veya murat ettiği herhangi bir zamanda göndermiş, zaman zaman savaşta müminlerin kalplerini onunla teskin eylemiş, dilediğinde Efendimiz'i miraç ile şereflendirmiş, dilediğinde ayı yarmıştır. Bu sayılan mucizelere ileride değinilecektir.

Yahudiler, Efendimiz kendilerini davet ettiğinde "Allah'ın, ateşin yiyeceği bir kurban getirinceye kadar hiçbir peygambere inanmama hususunda kendilerinden söz aldığını söylemişlerdir. Allah da onlara cevaben: "*Benden önce nice peygamberler size mucizeler ve dediğiniz şeyi getirmişlerdi. Doğru söylüyorsanız onları niçin öldürdünüz?*"⁴¹⁸ diye mukabelede bulunmuş ve istedikleri mucizeyi vermemiştir. Yahudilerin, kendisini ateşin yediği bir kurban iddiası ile Efendimiz'e geldiğini anlatan bu ayeti tefsir ederken Mâtûrîdî, onların Efendimiz den de bu istekte bulunduklarını bildirir. Bu mucizenin Allah tarafından İsrailoğullarına verilen bir mucize olabileceğini söyleyen Mâtûrîdî, eğer gerçekten de bu verilmişse bile bunu getiren peygamberleri İsrailoğullarının öldürdüğünü belirtir. Bu talepte bulunan kimselerin ataları da peygamberlerinden bu talepte

⁴¹⁴ En'âm, 6/7.

⁴¹⁵ Mâtûrîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 5:25.

⁴¹⁶ Mâtûrîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 5:36.

⁴¹⁷ Mâtûrîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 5:75.

⁴¹⁸ Al-i İmran, 3/183

bulundular. Bu geldikten sonra onları öldürdüler. Efendimiz dönemindekilerin bunlardan aşağı kalır tarafı yoktu. Bu yüzden onlara bu istedikleri mûcize gösterilmemiştir.⁴¹⁹

3.3.2. İstendiği Her Zaman Mûcize Gönderilmemesi

Hz. Muhammed'e gelen mûcize taleplerine birçok ayette red cevabı verilmiştir.⁴²⁰ “*Bizi mûcizeler göndermekten alıkoyan şey, öncekilerin bunları yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine, açık bir mûcize olmak üzere dişi deveyi vermiştik, ama ona (inanmayıp) kötülük yaptılar. Oysa biz mûcizeleri yalnızca korkutup uyarmak için göndeririz*”⁴²¹ Bu ayeti açıklayan Mâtürîdî, akıllara gelebilecek şöyle bir soru ile başlar: Allah'ın sonrakilerin yalanlayacağını bilmesi ile öncekilerin yalanlayacağını bilmesi arasında fark mı vardır? Hz. Muhammed'in bazı kimseler tarafından yalanlanacağını bildiği halde kitap göndermesiyle yalanlayacaklarını sebep göstererek mûcize gönderilmemesi arasındaki durum nasıl açıklanabilir? Buna cevap olarak Mâtürîdî, fail-i muhtar olan Allah'ın kanunun bu şekilde cereyan ettiğini bildirir. İlk asırlardaki insanları bu şekilde imtihan etmiş, sonra rahmetinin eseri olarak kıyamet sabahına kadar yaşatmayı murat ettiği Ümmet-i Muhammed'i de böyle imtihan etmiştir.⁴²² Mâtürîdî, bu durumun dayandığı temel ilkeyi şöyle açıklar: Allah geçmiş kavimlerin peygamberlerine ispat için yeteri kadar mûcize göndermiş ve mükemmel deliller indirmişti. Bundan sonraki mûcizeleri de sadece inatçılık sebebiyle istemeye başladılar. Bunları yalanlayınca da helak edildiler. Bu duruma da bir sonraki ayet-i kerime destek vermektedir. Allah, Semud kavminden bahsetmiş, onların inkâr etmesi ve mûcize olan deveyi de kesmeleri sebebiyle helak edildiklerini hatırlatmıştır. “*Oysa biz mûcizeleri yalnızca korkutup uyarmak için göndeririz*”⁴²³ buyuran Allah, mûcizelerin gönderilme hikmetini kulların korkup kendilerine çeki düzen vermesi olduğunu belirtir. Helak olmakla sonuçlanacak bir mûcizeyi de rahmeti icabı Hz. Muhammed'in ümmetinden uzak tutmuştur.⁴²⁴

⁴¹⁹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* 2:554.

⁴²⁰ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 4:357; 5:24; 6:167; 7:34; 11:251.

⁴²¹ İsrâ, 17/59

⁴²² Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 8:340.

⁴²³ İsrâ, 17/59

⁴²⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 8:341.

3.3.3. Hz. Muhammed'e Verilen Akli Mûcizeler

Aklî mûcizelerin ilki Allah'ın, hakkında kimsenin benzerini getiremeyeceği bir kitap olarak övdüğü⁴²⁵ Kur'an-ı Kerim'dir.⁴²⁶ Mahlûkatın ona benzer bir kitap yazmaya güç yetiremeyeceğini ancak Arapça dilinin inceliklerini bilen kimseler ve söz türlerinin özelliklerine vakıf olan kimseler anlayabilmektedir.⁴²⁷

Kur'an-ı Kerim birçok ayette müşrik araplara bir sure getirmeleri veya ona benzer sözler getirmeleri hususunda adeta meydan okumuştur. Her ortamda islamiyeti yok etmek isteyen bu insanlar, bu çağrı karşısında adeta çaresiz kalmışlar ve buna yeltenememişlerdir. Eğer beşer gücü Kur'an'ın benzerini getirmeye muktedir olsaydı, müşrikler günün bir saatinde bile bunu yapabilirlerdi.⁴²⁸ Ancak bu mümkün olmamıştır. Tehaddî başlığı altında anlatılan bu meydan okuma Kur'ân'ın en önemli mûcizelerinden birisidir.⁴²⁹ İlk tehaddî ayetinde daha doğru bir kitap getirilmesi istenmiş ve müşrikler buna güç yetirememiştir.⁴³⁰ Mâtürîdî konuyla ilgili bir açıklamada bulunmamıştır. İkinci tehaddî ayetinde ise 10 sure getirmeleri istenmiştir.⁴³¹ Müşriklerin Kur'an'ı Hz. Muhammed'in uydurduğunu iddia ettiğini belirten Mâtürîdî, onların da birşeyler uydurmaya gücü yettiğini, o halde Kur'ana benzer sureler uydurmalarının talep edildiğini belirtmiştir.⁴³² Buna da güç yetiremeyince üçüncü safhada onlardan bir sure uydurmaları talep edilmiştir.⁴³³ Yalan söylemekte müşriklerin daha mahir olduklarını ve Hz. Muhammed'in hiçbir zaman yalan söylemediğinden dolayı uydurma işini müşriklerin daha iyi yapabileceğini belirten Mâtürîdî, ayette yardım etmeye gücü yetenlerin de çağırılmaları gerektiğine vurgu yaparak Kur'an'ın mucizeliğine dikkat çekmektedir.⁴³⁴ Zira yardıma kim gelirse gelsin bunu başaramamışlardır. Dördüncü safhada ise Mekke'li müşriklerin yanında Medine'deki Ehl-i kitapta bu meydan okumaya dâhildir. Yardımcılarını da çağırımlarını talep eden Allah, Yahudilerden, Hristiyanlardan yardım

⁴²⁵ İsrâ, 17/88.

⁴²⁶ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 397.

⁴²⁷ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 398.

⁴²⁸ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 295.

⁴²⁹ Sabri Türkmen, "Kur'ân'ın Mûcizeliği Meselesi", *Diyanet İlmî Dergi*", 43/2, (2007), 61.

⁴³⁰ Kasas, 28/49

⁴³¹ Hûd, 11/13.

⁴³² Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 7/158.

⁴³³ Yunus, 10/38.

⁴³⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 7/68.

edebilecek âlimleri de davet etmektedir.⁴³⁵ Mâtürîdî'ye göre müşrikler meydan okuyuşun ardından gayret ve emek sarfetmeden aciz olduklarını itiraf etmişlerdir.⁴³⁶

Allah'ın kudreti, birliği ve ahiret hayatı hususundaki Kur'an-ı Kerim'de yer alan deliller o kadar yüksek bir seviyededir ki, bu çıkarımları Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemde ileri sürebilecek kimse yoktur. Bunlardan sonra, Kur'an-ı Kerim'in içerisinde yer alan geçmişe ve geleceğe dair rivayetler, felaketler ve musibetler insan aklının ulaşabileceği bilgiler sınıfında değildir.⁴³⁷

Kur'an'ın geçmişte yaşanmış olayları insanlara anlatması ve bunları Efendimize öğretecek kimse de yokken Onun insanlara eksiksiz olarak anlatması da onun mûcizelerindendir. Eski peygamberlerin yaşadıklarını anlatması, hatta insanlığın yaratılışı esnasında meleklerin Allah ile konuşmaları anlatılmaktadır.⁴³⁸ Musa'nın (a.s) hayatını anlatan ayetleri yorumlarken bunların bize aktarılmasının da birer mûcize olduğunu belirten Mâtürîdî, gaybdan haber vermek suretinde olan bu durumun Kur'ân mûcizelerinden olduğunu belirtir.⁴³⁹

Kur'ân'ın gelecekte verdiği haberler onun mûcizeliğini göstermektedir. Örneğin Rûm Suresinde Rûmların mağlup olduğu, yakın bir zamanda gâlip geleceği anlatılır.⁴⁴⁰ Mâtürîdî, bu haberin Efendimizin peygamberlik delillerinden olduğunu ve kâfirlerin bu konuda eleştiri dahi yapamadıklarını bildirir. Başka mûcizelere sihir büyü veya eskilerin masalları denildiğini belirten Mâtürîdî, bu mûcizenin bu şekilde bir eleştiriye tabi tutulmadığını, çünkü olup bitmiş bir olay değil, gelecekte olacak bir olay olduğunu belirtir.⁴⁴¹

Kur'ân'da bazı kimselerin kâfir olarak ölecekleri⁴⁴² haber verilmiş ve o kimseler kâfir olarak ölmüşlerdir. İnsanların bölük bölük islâma gireceği⁴⁴³, İslâmın diğer dinlere galip

⁴³⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 1/90.

⁴³⁶ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 1/90.

⁴³⁷ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 398.

⁴³⁸ Bakara, 2/30.

⁴³⁹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 1:188.

⁴⁴⁰ Rûm, 30/1.

⁴⁴¹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 11/183.

⁴⁴² Tevbe, 9/13.

⁴⁴³ Nasr, 110/12.

olacağı anlatılmıştır.⁴⁴⁴ Bu durumlar Efendimiz güçsüz iken gerçekleşmiştir⁴⁴⁵ ve bunların gerçekleşmesi Hz. Muhammed'i doğrulayan durumlardandır.

Kur'an'da Arapçadan başka yabancı bir ifadenin bulunmaması, en mükemmel lafza ve kompozisyona sahip olması da mucizelerdendir.⁴⁴⁶

Yahudi ve Hristiyan din adamlarının muttali oldukları ve başkalarının bilmediği bazı konuları haber vermesi de Kur'an'ın mucizeliği kapsamında değerlendirilmiştir. Hz. Muhammed'in diğer din adamlarını tek tek dolaşıp onlardan bu bilgileri almış olması mantığa aykırıdır.⁴⁴⁷

Allah, Kur'an'da geleceğe dair bütün olayların ilkelerini biraraya getirmiştir. Bu da gayba dair mucizelerinden sayılmaktadır.⁴⁴⁸

Kur'an'ın peyderpey indirilmesine rağmen kendi içindeki muhteşem uyumu da mucizelerinden birisi olarak görülmüştür. İnsan yazması olsa içinde tutarsızlıkların olmasının kaçınılmaz olacağını belirten Mâtürîdî, Kur'an'ın, tutarsızlıktan uzak olması hasebiyle de mucize olduğunu belirtir.⁴⁴⁹

Kur'an-ı Kerim'den başka aklî mûcizelerden bahseden Mâtürîdî, Hz. peygamberin konumunun taşıdığı nitelikten bahseder. Onun konumunun benzeri, farklı milletlerde de görülmüş olan alışlagelmiş bir peygamberler çizgisi üzerinde olduğunu belirtir. Her ümmet için bir korkutucu/nezîr bulunduğunu⁴⁵⁰ ve her toplum için hidayet rehberi olduğunu⁴⁵¹ belirten Mâtürîdî, önceki dönemlerde ihtiyaç hâsıl olduğunda Allah nasıl peygamber göndermişse, Efendimiz gelmeden önceki dönemde de böyle bir ihtiyacın hâsıl olduğunu ve Hz. Muhammed'in gönderildiğini söyler. Başka bir aklî delil olarak da Hz. Muhammed'in kendisine ihtiyaç hissedildiği bir dönemde gelmiş olmasını göstermektedir. Her peygamberin ilmin silinip cehaletin rusuh bulduğu zamanlarda geldiğini söylemekte ve âdet-i ilâhînin, hidayete muhatap olan kavimlerin yoldan çıkması

⁴⁴⁴ Feth, 48/28.

⁴⁴⁵ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 290,291.

⁴⁴⁶ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 295.

⁴⁴⁷ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 296.

⁴⁴⁸ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 296.

⁴⁴⁹ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 298.

⁴⁵⁰ Fâtır, 35/24.

⁴⁵¹ Ra'd, 13/7.

halinde esbabını yeniden yaratıp hidayeti göndermek şeklinde cereyan ettiğini söylemektedir.⁴⁵² Başka bir aklî delil olarak Mâtürîdî, milletlerin, kendilerine peygamber gönderilmeye muhtaç olmasını gösterir. Allah'ın ümmi toplumlara peygamber gönderdiğini buna ümmi olan o insanların muhtaç olduğunu dile getirmektedir. Başka bir aklî delil olarak Mâtürîdî, Mekke şehrinin, civarındaki insanlar tarafından bilinen ve tanınan bir konumda olduğunu ve bu durumun peygamberlik için çok uygun olduğunu belirtir.⁴⁵³

Hiz. Muhammed'in eğitim-öğretim faaliyetleri bulunmayan bir toplumun içinde yetişmiş ve onlardan hiç ayrılmamış olması, aktardığı hakikatleri dışarıdan bir âlimden öğrenmediğini, onlara yalnızca vahiy aracılığıyla erişebildiğinin göstergesidir. Hiz. Muhammed, ümmi bir peygamberdir. Onun ümmi olması yazılı kültürü –bir yerlerden ulaşsa bile– aktaramayacağını gösterir. Sözlü kültürü de tam olarak zapt etmek bir ümmünün yapabileceği işlerden değildir.⁴⁵⁴

Hiz. Muhammed'in peygamberlik öncesi hayatında söz sanatları ile ilgilendiğine veya şiir meclislerine katıldığına dair herhangi bir veriye ulaşamadığını aktaran Mâtürîdî, edebî birikimi ve kalitesiyle ün yapmış kimselerin nazmının güzelliğine erişemediği ve benzerini yazmaktan aciz kaldıkları bir eserin ümmî birisi tarafından vücuda getirilmesini muhal olarak görmektedir. Buna delil olarak Hiz. Muhammed'e gelen itirazlar arasında onun geçmişte edebiyatla meşgul olduğuna dair bir itirazın bulunmadığını belirtir. Allah, Kur'an-ı Kerim'in Hiz. Peygamber tarafından yazdığını iddia edenlere şöyle cevap vermektedir: *"Kulumuza indirdiğimiz kitaptan dolayı bir şüphe içinde iseniz onun benzeri bir sûre de siz getirin, Allah'tan başka taptıklarınızı da yardıma çağırın; eğer iddianızda samimi iseniz!"*⁴⁵⁵ Allah Teala, bu ayet ile onlara meydan okur ve benzeri insanlar tarafından getirilebilen bir kitap olduğunu iddia ediyorlarsa kendilerinin de buna güç yetirmesi gerektiğini söyler ve bunu yapmalarını ister.⁴⁵⁶

Allah, muhatapları Hiz. Muhammed'in hallerini incelemeye davet etmiştir. Ona ilgi göstermemelerini mazur sayacak bir durum olup olmadığını tespit etmelerini talep

⁴⁵² Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 398.

⁴⁵³ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 399.

⁴⁵⁴ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 400.

⁴⁵⁵ Bakara, 2/23.

⁴⁵⁶ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 401.

etmiştir. Söz söyleme sanatında ilerlemiş kimselerin halleri ile Hz. Muhammed'in hallerini kıyas etmelerini istemiş, onlarda görülen dünyalık hırslarla hükümdara başvurma gibi olaylar Hz. Muhammed'de görülmüş mü, yoksa davasından dönmesi uğrunda kendisine servet ve mülk teklif edildiği halde o geçici dünyevi lezzetleri terk mi etmiştir? Hz. Muhammed'in beşerî arzulara iltifat etmemiş olduğu, bir peygamber olarak dünya metaı olan hiçbir şeye gönül bağlamamış olduğu herkesçe mâlûm olan bir durumdur.⁴⁵⁷

Hz. Peygamber'in aklî mûcizelerinden birisi de Allah'ın onu davasında yalnız bırakmayacağına ve destekleyeceğine dair vaadidir. Allah'ın bu vaadi gerçekleşmiş ve Efendimiz başarıya ulaşmıştır. Allah ona birçok cephede yardım vaadinde bulunmuş ve hepsinde Müslümanların açık zaferleri görülmüştür. Bu da onun peygamber olduğunun kanıtlarındandır.⁴⁵⁸

Hz. Muhammed'in gelecekte haber vermesi ve vakti zamanı gelince tarif ettiği şekilde bir bir ortaya çıkması da Mâtürîdî'ye göre aklî mûcizelere örnek olarak verilebilir. Kâhinlerin bilgileri ile vahyin karıştırılmaması gerektiğini belirten Mâtürîdî, kâhinlerin verdikleri bilgilerin kaynağının şeytan olduğunu, şeytanın da gayb âleminden çaldığı bilgilere⁴⁵⁹ yalanlar ve tezviratlar ekleyerek kâhinlere sunduğunu belirtir.⁴⁶⁰ Kâhinler edindikleri bilgileri bu yolla alırken peygamberler ise melâike-i kiramdan alırlar. Bu varlıklardan doğru ve gerçek dışında bilgi sâdır olduğu görülmemiştir. Allah'ın kendi dinini diğer dinler üzerine hâkim kılacağını⁴⁶¹ ve ileride vukuu bulacak başka hadiseler hakkında da ayetlerin mevcut olduğunu belirtmiştir. Bununla alakalı birkaç ayet zikreden⁴⁶² Mâtürîdî, belli başlı kişilerin daha hayatta iken ayet inerek cehennemlik olduğu beyan edilmiş olduğunu ve bu kimselerin kâfir olarak öldüğünü belirterek bunun da bir mûcize olduğunu söyler.⁴⁶³

⁴⁵⁷ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 402.

⁴⁵⁸ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 404.

⁴⁵⁹ Sâffât, 37/6-10.

⁴⁶⁰ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 406.

⁴⁶¹ Tevbe, 9/33.

⁴⁶² Tevbe, 9/32; Tevbe, 9/14; Ra'd, 9/11; Âl-i İmrân, 3/152.

⁴⁶³ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 408.

3.3.4. Hz. Muhammed'e Verilen Hissi Mûcizeler

Mâtürîdî, Efendimizin risaletini ispat eden delillerden olan hissi mûcizelere ayrı bir önem gösterir. Ayın ikiye bölünmesi, ağacın Hz. Peygamberin yanına kadar gelmesi, taşların onu selamlaması gibi mûcizeleri zikrettikten sonra bunların ashâb-ı kiram arasında şöhret bulmuş olduklarından bahseder.⁴⁶⁴ Daha sonra; az bir yemekle çok kişilerin doyması, kütüğün inlemesi, mübarek huzurlarında devenin şikayetçi olması, koyun etinin zehirli olduğunu beyan etmesi gibi hadiseleri de zikreder. Bunlardan başka olarak Mâtürîdî, Hicret esnasında onları takip eden kişinin atının toprağa gömülmesi, münafıkların gönlünde gizlediklerinin Hz. Muhammed'e bildirilmesi mûcizelerini aktarmaktadır. Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye isyankârlar tarafından öldürüleceğini bildirmesi, Ammâr'a (r.a) âsi bir grup tarafından öldürüleceğini bildirmesi, müminlere fetihleri müjdelemesi gibi hususları da Hz. Muhammed'in hissî mûcizeleri sadedinde aktarılmıştır. O, bu rivayetlerin ve burada zikredilmeyen çok sayıda rivayetin hepsinin ümmetin güvenilir âlimleri tarafından aktarıldığını belirtmiştir.⁴⁶⁵

3.3.4.1. Miraç Mûcizesi

Hz. Muhammed'in miraca çıktığı olayı aktarırken Mâtürîdî, ona daha önce akli mûcizelerin verildiğini, bundan sonra da hissi mûcize olarak miraç hadisesinin gerçekleştiğini beyan eder.⁴⁶⁶ Çünkü hissi mûcizeler şüpheleri def etmede ve insanların itirazlarını dindirmede akli mûcizeden çok daha etkilidir. Hissi mûcizeler insanların duyu organlarına hitap eder. İnsanlar duyu organlarının verilerini inkâr etmez. Şüphelerin çoğunlukla akli bilgilerden çıktığını belirten Mâtürîdî, hiçbir kimsenin kendisinin, kendisi olduğuna dair bir şüphesi olmadığı örneğini verir.⁴⁶⁷ Cenab-ı Hak, kullarından vicdan sahiplerinin iman etmesi için Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu hissi bir delil ile ortaya koymak istediği için miraç mûcizesini kullarına göstermiştir.⁴⁶⁸

Mâtürîdî'nin, miraç hadisesi ile ilgili rivayetlere bakışı ihtiyatlıdır. Peygamberimizin orada diğer peygamberlerle görüşmesi, imamlık yapması gibi uzayıp giden rivayetlere bakışının Hz. Ebû Bekir'in bakışı gibi olduğunu, yani eğer o demişse doğru, dememişse

⁴⁶⁴ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 396.

⁴⁶⁵ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 397; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 5:72.

⁴⁶⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 8:250.

⁴⁶⁷ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 8:250.

⁴⁶⁸ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 8:250.

de yanlış olduğunu⁴⁶⁹ belirtir. Mescid-i Haram'dan Beytulmakdis (Mescid-i Haram)'e kadar olan kısmının ayette aktarıldığını, bu kısma inanmanın Kur'an'a iman etmek kâbilinden olduğunu belirttikten sonra, geriye kalan kısımların ayette bulunmadığını, bunların ahad haber olduğunu ahad haberle ilgili rivayetleri de aktarmasının, o bilgiyle şahitlik yapılmasının caiz olmadığını belirtir.⁴⁷⁰ Mâtürîdî hadis rivayetlerine karşı geliştirdiği ihtiyatlı tutumu burada da devam ettirmektedir. Bu tür mucizelerin âyetlerde geçen kısmına tam manasıyla iman ettikten sonra diğer kısımlarındaki ihtilaflara girmenin gereksiz olduğu ve bir sonuca ulaşamayacağı, takınılacak en iyi tutumun Hz. Ebubekir'in (r.a) tutumu olduğunu belirtmesi dikkat çekicidir.

3.3.4.2. Ayın Yarılması Mûcizesi

Mâtürîdî, ayın yarılma mûcizesinde iki ana görüş olduğunu dile getirir. İlk olarak Mûtezili âlim Ebû Bekir el-Esam'a (ö. 200/816) ait olan "Ayın Efendimiz döneminde yarılmadığını, kıyamete yakın bir zamanda yarılacağı" görüşünü zikreder. Ebûbekir el-Esam, böyle bir hadisenin gerçekleşmiş olsaydı bütün insanlar görüleceğini ve bu olayın tevatür seviyesine ulaşmış olması gerektiğini söyler. Böyle bir tevatürün vaki olmadığını ve bu sebepten dolayı ayın şu ana kadar yarılmamış olduğunu söylemektedir. Müfessirlerin çoğunun zikrettiği ikinci görüşe göre ise ay Efendimiz döneminde yarılmıştır ve bu olay Hz. Muhammed'in mûcizesi olmuştur. Mâtürîdî; Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Enes b. Mâlik, Huzeyfe, Cübeyr b. Mut'im (r.a) gibi sahâbilerin ayın yarıldığını rivayet ettiğini bildirir. Ayın yarılmasına Ebûbekir el-Esam tarafından yapılmış olan itirazlara cevap veren Mâtürîdî, zaten ayın yarılmasının Ashâb-ı kirâm'dan birçokları tarafından görüldüğünü ve rivayet edildiğini söyler. Mâtürîdî, bu hadisenin Müslüman tarafından tevatür seviyesinde bilindiğini belirtir. Kur'an-ı Kerim'in zahirinin de bunu söylediğini ifade eden Mâtürîdî, lafzın hakikati ile amelin vacip olduğunu dile getirir. Bu işin sonuçta bir mûcize olduğunu, Allah isterse ay yarıldığı anda diğer insanlar tarafından görülmesini engelleyebileceğini söylemektedir.⁴⁷¹

⁴⁶⁹ Taberi, *Camîu'l-beyan*, 15:6.

⁴⁷⁰ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 8:250.

⁴⁷¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 14:248.

3.3.4.3. Savaşlarda Yardım Mûcizeleri

Hz. Muhammed'e verilen mûcizelerin bir kısmı da savaşlarda kendini göstermiştir. Mesela Bedir savaşıyla ilgili Allah şöyle buyurur: *(Bedir'de) karşı karşıya gelen şu iki grupta sizin için büyük bir ibret(ayet) vardır: Biri Allah yolunda çarpışan bir grup, diğeri ise gözleriyle bunları kendilerinin iki misli imiş gibi gören kâfir grup. Allah dilediğini yardımıyla destekler. Elbette bunda basiret sahipleri için büyük bir ibret vardır.*⁴⁷² Mâtürîdî, buradaki mûcizenin az bir grubun kendisinden kat kat fazla olan bir gruba galibiyeti ile sınırlı olmadığını söyler. Beden olarak zayıf olan Müslümanlar savaşa hazırlıklı gelmemiş, müşrikler ise adet olarak fazla, güç ve kuvvet olarak üstün ve savaş için de hazırlıklı gelmişlerdi. Dışarıdan bir yardım ümidi olmayan Müslümanların galibiyeti, manevi güçlerinin bir göstergesi ve peygamberin bir mûcizesi sayılmaktadır.⁴⁷³ İkinci olarak, Hadis kaynaklarında rivayet edildiğine göre Hz. Muhammed'in Bedir gününde yerden aldığı toprağı müşriklere serptiği ve gözlerinin toprakla dolduğu, göremediklerinden dolayı da yenildikleri zikredilir.⁴⁷⁴ Üçüncü olarak Bedir günü meleklerin yardımı ile zafer gelmiştir. Bu da başlıca bir mûcizedir.⁴⁷⁵ Dördüncü olarak Hz. Muhammed'e rüyasında düşman çok az gösterilmiş,⁴⁷⁶ böylece Müslümanlar moral olarak gayet iyi bir duruma getirilmiştir. Savaş esnasında da Müslümanlar kendinden en az üç misli fazla olan kâfirleri iki katı olarak görmüştür.⁴⁷⁷ Olay bu açıdan incelendiğinde Bedir Savaşı'nda Efendimiz birden fazla mûcize göstermiştir.⁴⁷⁸ Burada meleklerin savaşlara nasıl katıldığı ile alakalı bir soru akla gelebilir. Mâtürîdî'ye göre meleklerin savaşa katılması imtihanın gereğidir. Allah kimi zaman meleklerle yardım eder, kimi zaman yardımlarını geri tutar. Bununla müminleri imtihan eder. Bilinenin aksine Mâtürîdî'ye göre Allah meleklerden bazılarını derecelerini yükseltmek için, erzaklar, ruhlar, yapılan ameller, fiiller, yağmurlar ve zikirler gibi hususlarda onları imtihan edebileceğini söyler. Bedir günü meleklerin savaşa dâhil olmasının da müminlerin kalplerini ferahlatmak, onları cesaretlendirmek ve düşmanların kalplerine korku salmak

⁴⁷² Âl-i İmrân, 3/13.

⁴⁷³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 2:283-284.

⁴⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/308.

⁴⁷⁵ Âl-i İmrân, 3/124-125.

⁴⁷⁶ *el-Enfâl*, 8/43-44.

⁴⁷⁷ Âl-i İmrân, 3/13. Burada kimin karşısındaki düşmanı iki kat gördüğü konusunda icma yoktur. Mâtürîdî mü'minlerin kâfirleri iki kat gördüğünü zikretmekle yetinmektedir.

⁴⁷⁸ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 2:285.

için verildiğini beyan etmektedir.⁴⁷⁹ Aslında Allah melekleri göndererek müminlerin kalplerini güçlendirmek istemiş, düşmanları ise melekler vasıtasıyla toptan helâk murat etmemiştir. Eğer gönderilen meleklerle Bedir'deki düşmanlar helâk edilmek istenseydi çok sayıda meleğe gerek olmadan Hz. Lût'un beldelerini Hz. Cebrail'in tek kanadı ile ters çevirdiği gibi Bedir'deki müşrikler de helak edilebilirlerdi. Ancak Allah dilediğini yapmaktadır.⁴⁸⁰

3.3.4.4. Efendimize Verilen Diğer Mûcizeler

Mâtürîdî, Efendimizin mezkûr mûcizelerinden dışında gündeme onlar kadar gelmeyen bazı mûcizelerinden de bahseder. Hz. Peygamber'in gaybtan verdiği haberlerin mûcize olduğunu⁴⁸¹ bildirdiği gibi, onun çok eşliliğine de vurgu yapar. Hz. Muhammed'in dokuz veya on kadını idare etmesinin, onların hukuklarını ayrı ayrı gözetmesinin mûcize olduğunu bildirir. Onun gündüzleri oruç tutarken, gece geç saatlere kadar ibadet halinde bulunurken, birçok zorluğa katlanırken bir de bu kadar eşi idare etmesi zor bir durumdur. Mâtürîdî, bir kadının hakkına riayet ne kadar zor olduğunun halk arasında bilindiğini, bu kadar kadının ise adaletle idaresinin peygamberimiz tarafından sağlanmış olduğunu bildirir.⁴⁸²

Mâtürîdî, Hz. Muhammed'in münafıkların içlerinden geçeni yüzlerine söylemesine de değinir. *İçlerinden sana kulak verenler de var. Nihayet senin huzurundan ayrılınca, bilgi sahiplerine, "Biraz önce ne söyledi?" diye sorarlar. İşte Allah bunların kalplerini mühürlemiştir, arzularının peşine takılıp gitmektedirler.*⁴⁸³ Allah bu ayetlerle Hz. Muhammed'in nübüvvetini ispat eden bir mûcize, kâfirlere karşı da içlerinde taşıdıklarını aktaran bir delil ortaya koymuştur. Onlar kendi aralarında konuşulana kimsenin muttali olamayacağına dair kati inanç içerisindeyken Allah onlara içlerinden geçeni aktardığında Efendimizin nübüvvetini anlamışlar ancak iman etmekten kaçınmışlardır.⁴⁸⁴

⁴⁷⁹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 2:452.

⁴⁸⁰ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 2:454.

⁴⁸¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 1:250.

⁴⁸² Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 3:238.

⁴⁸³ Muhammed, 47/16.

⁴⁸⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 3:47.

3.3.5. Yahudiler'in Hz. Muhammed'i Tanıması

Yahûdiler, Hz. Peygamberden mûcize talep ettiklerinde Allah onlara İsrailoğullarını örnek vermiştir. Bakara Suresi 221. ayette geçen ifadeleri yorumlarken Mâtürîdî, Efendimizden mûcize talep eden Yahudilere atalarının mûcizeler karşısındaki tavrı hatırlatılmış ve kendilerinin de aynı akibete o anda düşmelerini murat etmediği için mûcize vermediğini belirtmiştir. Birde buradaki talep, hakkı öğrenmek değil karşıdaki kimseyi zor durumda bırakmak olduğu için mûcize verilmemiştir.⁴⁸⁵ Mâtürîdî İsrailoğulları ulemasının peygamberi bilmesinin ve tanınmasının bir delil olacağını beyan eden ayeti⁴⁸⁶ delil getirir ve Yahudi atalarının kendilerine verilen birçok mûcizeye hem inanmadıklarını hem de gelecek nesillere aktarılmasını engellediklerini bildirir.⁴⁸⁷ İnanmasalar da en azından gelen vahyi gelecek nesle aktarmış olma inceliğini göstermiş olsalardı, sonradan gelenler daha kolay iman edebilirlerdi. Ancak saklamak ve değiştirmek yoluna gitmeleri bu kapıyı da kapatmıştır. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'ın şârihlerinden olan Alaeddin es-Semerkandî (ö. 539/1144) konuyla ilgili Bakara Suresi 221. ayet-i kerimenin tefsirine yaptığı şerhte, Yahudilerin eski mûcizeler gibi mûcizeler gelmesi halinde bile iman etmeyecekleri anlatılınca bazı müminlerin korkuya kapıldıklarını söyler. Kendilerinin de mûcize görüp iman nimeti ile nasiplenemeyenlerden olmaktan korktuklarını dile getirir. Bu vesvese sebebiyle Efendimiz'e Abdullah b. Selam gibi önceden Yahudi olup sonra Müslüman olan kimselere atalarının inkâr ettiği mûcizelerden sorulması emredilmiştir. Bunun amacı, kalbinde şüphe hisseden müminlerin kalplerinden şüpheyi izale etmek içindir.⁴⁸⁸

3.4. Diğer Peygamberlerin Mûcizeleri

Kur'an-ı Kerim'de birçok peygamberin ismi zikredilmesine rağmen hepsinin mûcizeleri zikredilmemiştir. Mâtürîdî mûcizesi geçen peygamberler üzerinde durmuş, diğerlerini bu bağlamda değerlendirmemiştir. Örnek vermek gerekirse Hz. Musa ve Hz. İsmâ'nın mûcizeleri uzun uzun anlatılırken, Hz. İdris'in, Hz. İsmail'in, Hz. Elyesa'nın ve Hz. İlyas'ın (a.s.) mûcizelerine yer verilmemiştir. Bu durum o peygamberlere mûcize

⁴⁸⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2:17.

⁴⁸⁶ Şuara, 26/197.

⁴⁸⁷ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2:17.

⁴⁸⁸ Bekir Topaloğlu, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân Tercümesi Haşiyesi*, 2:18.

verilmediği anlamına gelmemektedir. Allah bizlere bu peygamberlerin mûcizesini anlatmayı murat etmemiştir.

Bu çalışmada Kur'an-ı Kerim'de geçen mûcizelerin her birine tek tek değinmek zor olacağından Mâtürîdî'nin bakışını daha iyi anlayabilmek için bazı peygamberlerin mûcizelerine bakışı ele alınmakla yetinilmiştir.

3.5. Mûcize Sihir İlişkisi

Mâtürîdî, mûcize ile sihirin, sihirbazlarla peygamberlerin basit bir kıyasını yapar ve birinci olarak: sihirde göz boyama ve anında zeval bulma vasıflarını zikreder. Mûcize ise gerçekten ortaya koyulmakta ve ihtiyaç halinde varlığı devam edebilmektedir. İkinci olarak hiçbir sihirbazın bir peygamberin yaptığı şeyleri yapamayacağını belirtir. Üçüncü olarak peygamberlerin nefislere zor gelen şeyleri üstlendiklerini söyler. Nefsin isteklerini, dünyevi üstünlüğü değil Allah'a yakınlığı tercih ettiklerini belirten Mâtürîdî, sadece kendilerine bunu gerekli görmediklerini aynı zamanda ümmetlerine de tebliğ ettiklerini belirtir. Dördüncüsü, peygamberlerin davetleri yolunda canlarını tehlikeye attıklarını belirten Mâtürîdî, Allah yolunda kendilerini feda ettiklerini, O'ndan gelen güç ile hasımlarına karşı koyduklarını belirtir. Ona göre sihirbazlar böyle yüksek gaye ve sorumluluktan uzaktır.⁴⁸⁹ Kâhinliğin yalan ve aldatmaca olduğunu, sihrin de şüphe, hayal ve benzetme üzerine kurulduğunu söyleyen Mâtürîdî, peygamberliğin ise vahiy yoluyla gelen malumatı melâike-i kiramın mübarek dillerinden aldıklarını, meleklerden de doğru ve gerçek olan şeylerin aksinin gelmeyeceğini belirtir. Bu durumun deneme ve tecrübelerle de uyumlu olduğunu belirtir.⁴⁹⁰

Mâtürîdî, sihirbazlar ile peygamberleri birbirine karıştırmanın selim akıl sahibi insanlar tarafından yapılmayacak bir şey olduğunu belirtir. Peygamberlere insanların benzerini getirmekten aciz kaldıkları mûcizeler ve parlak deliller verilmeseydi bile şahsiyetleri, örnek bir yaşam sürmeleri ve güzel ahlâkları peygamber olduklarına işaret edeceğini belirtir. Durum mûcize gelmeden böyleyken, bir de mûcize ve kesin deliller ile geldiklerinde vaziyet ne olmalıdır? Sihirbazların aşağı ve bayağı hayatları, düşük ahlâkları ve sefih durumları kendilerinin yalancı olduklarına ve söylediklerinde gerçeklik

⁴⁸⁹ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 370.

⁴⁹⁰ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 406.

payı olmadığına bir delil olduğunu belirten Mâtürîdî, peygamberlik ile sihirbazlığın birbirinden ayrılmasının çok kolay olduğunu belirtir. Mûcizeleri gördüğü halde sihir olduğunu belirtenlerin bu durumlarının samimiyetten uzak, konumlarını kaybetmemek adına gerçeği çarptırmaktan ibaret olduğu ortaya çıkmaktadır.⁴⁹¹

3.6. Mûcizenin Peygamberliğe Delil Oluşu

Mûcizelerin peygamberliğe delil olup olamayacağı, delil olursa ne tür bir delil olacağı konusunda farklı düşünceler mevcuttur. Brahmanların çoğu, günümüzdeki deistler; nübüvveti toptan reddetmekte, bazı Brahmanlar da nübüvveti kabul etse de mûcizeyi reddetmektedir. Bu insanlar insan akli alamadığı için mûcizeleri reddederler. Başta peygamberliği reddetmektedirler. Kaderiyye'den Sümâme (ö. 213/828), peygamberlerin kendi şeriatının yeterli olduğunu, başka destekleyici bir şeye, bir mûcizeye ihtiyaç olmadığını belirtir.⁴⁹² Ebû'l- Huzeyl el-Allâf (ö. 235/849-50) mûcizenin kabul edilebilmesi için en az yirmi ravinin rivayeti neticesinde elimize ulaşmış olmasını savunurken,⁴⁹³ Ebû İshâk el-Varrâk'a (ö. 286/899) göre de bir kimsenin herhangi bir olağanüstü durum izhar ettikten sonra bununla alakası olmayan bir durumu (peygamberliği) iddia etmesinin bağdaşmayacağını bildirir ve mûcizeye de bu gözle bakar. Yani bir kimsenin mûcize izharı sonucu iddia ettiği hususların kabul edilmesi arasında bir bağ kuramaz.⁴⁹⁴ Mâtürîdî, mûcizelere yapılan bu ve bu tür itirazların yapılış tarzlarını ve usullerini reddetmiştir. Herhangi bir şeyi delilsiz ve mesnetsiz olarak reddetmenin kişinin değerini düşüreceğini bildirir. Mûcizeye karşı yapılan itirazların incelendiğinde bir delile dayanmadığını gören Mâtürîdî, bu tür iddiaların tamamının ön kabullere ve ön yargılara dayanan iddialar olduğunu dile getirir.⁴⁹⁵

Mâtürîdî'ye göre Allah'ın mûcizelerine kulak asmayan kimseler, bu ve bunun gibi delillerden yararlanamadıkları için sağır, dilsiz ve kör olarak vasıflanmaktadırlar. İslam'ı bildikleri halde ona tabi olmayanların bilmeyenlerle aynı konuma düşmüş olduklarını ve bilgilerinin hiçbir anlam ifade etmediğini belirtmiştir.⁴⁹⁶

⁴⁹¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 9:286.

⁴⁹² Bağdâdî, *el-Fark beyne'l-fırak*, 344.

⁴⁹³ Bağdâdî, *el-Fark beyne'l-fırak*, 127,128.

⁴⁹⁴ Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhîd*, 192.

⁴⁹⁵ Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhîd*, 188.

⁴⁹⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 1:240.

3.7. Mâtürîdî'ye Göre Keramet

Mâtürîdî Bakara Suresi 247. ayette yer alan Talut ve Calut kıssasına göre, peygamber olmayan kimselerin elinde de harikulade olaylar zuhur edebileceğini beyan eder. Ancak bu durumun alelade bir şekilde gerçekleşmeyeceğini, bunun peygamberi tasdik etme şartına bağlı olduğunu belirtir. Kerametlerin gerçekleşme şartı olarak risaletin tasdikinin gerekli olduğunu belirten Mâtürîdî, kendisi bir peygamber olmayan Talut'un kerametler izhar ettiğini belirtir. Hz. Meryem'in başından geçen halleri⁴⁹⁷ ve Hz. Süleyman'ın yanında bulunup tahtı getiren kişinin olayını da bu olaya benzeterek kerametler kapsamında değerlendirmiştir.⁴⁹⁸ Bu olayların gerçekleşmesinde koşul olarak bu kimselerin peygamberleri tasdik etmiş olmaları şartını koşan Mâtürîdî, bu kerametlerin de aslen kendisine tabi oldukları peygamberin birer mucizeleri olduğunu da bildirir.⁴⁹⁹ Mâtürîdî, Sebe Melike'si Belkıs'ın tahtının Hz. Süleyman'ın emri ile getirilmesini ism-i azam duasına bağlamaktadır. Hz. Süleyman'ın dahi bu duayı bilmediğini, ancak kendi yanında ilim sahibi olan bir kişinin bu duayı bildiğini belirten Mâtürîdî, Allah'ın bu durum ile Hz. Süleyman'ı imtihan ettiğini belirtmektedir. Bu kerametin Hz. Süleyman'a ait olan bir mucize de olduğunu belirtir.⁵⁰⁰

Mâtürîdî, Talut kıssasının anlatıldığı ve tabuttan bahseden⁵⁰¹ ayet-i kerime ile velilerin kerametine Kur'anî bir delilin var olduğunu belirtir. Bu tabutun melekler tarafından taşınmış olması, dikkat çekicidir. Ancak bu tür olayların o devirdeki peygambere ait bir mucizeler kabilinden olabileceğini de ihtimal dâhilinde görür. Burada farklı bir tartışmaya kapı açan Mâtürîdî, elinde harikulade olay zuhur eden bir velinin bu durumu kullanarak peygamberlik iddiasında bulunabilme ihtimalini konu edinir. Bu olağanüstü durumu kullanarak kendisini peygamber olarak gösteren kişiden derhal bu harikulade durumların alınacağını bildiren Mâtürîdî, Allah'ın bu kimseyi engelleyeceğini bildirir.⁵⁰²

⁴⁹⁷ Hz. Meryem'in yazın kış meyveleri kışın yaz meyvelerini yanında bulması vs. Detaylı bilgi için bkz: Ömer Faruk Harman, "Meryem" *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınevi, 2004), 29:237.

⁴⁹⁸ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 2:162.

⁴⁹⁹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 2:162.

⁵⁰⁰ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 10:448.

⁵⁰¹ Detaylı Bilgi İçin Bkz: Bakara 2/247-248.

⁵⁰² Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 2:165

Harikuladeliikleri kullanarak risalet iddia etmek gibi yollara başvurulamayacağını dile getiren Mâtürîdî, aslen Cenab-ı Hakk'ın bu tür kimselere keramet nasip etmeyeceğini belirtir.

Bunları ifade ettikten sonra Kur'an-ı Kerim'i öğrenip bununla Kuran'ı hiç bilmeyen insanların olduğu bir yere giderek insanlara aktaran ve kendisine vahiy geldiğini iddia eden bir kimsenin durumunun ne olacağını araştırır. İlginç bir konuya değinmiş olan Mâtürîdî, kendisi bu konuyu açıklarken Hanefî âlimlerinin iki cevap üzerinde durduklarını aktarmaktadır. Birinci olarak bizzat Kur'an-ı Kerim'in bu iddiaları yalanlayan ayetlerinin var olduğunu söyler. Kur'an-ı Kerim'in Arap coğrafyasındaki insanların sorularına cevap verdiğini, o şehirdeki insanların Arap halkının sorduğu soruların aynılarını sormalarının mümkün olmadığını söyler. O şehirdeki insanların kültürü de Hz. Muhammed'in muhatap olduğu kültürden farklıdır. Ayrıca o kimsenin Allah'tan vahiy aldığına dair bir delil ellerinde yoktur. Çünkü o gelen kişi o köy halkının deneyip sınıdığı bir kimse değildir. Bir mûcize de gösteremez. Tabii olarak oraya gelmeden önceki hayatında bu bilgileri öğrenmiş olması ihtimalini göz ardı etmezler.⁵⁰³ Mâtürîdîye göre, yaşadığı dönemde Arapça konuşan herkesçe Kur'an-ı Kerim Efendimize ait olduğu malumdur. Bu itibarla yalancı peygamber gelip Araplara Kur'an-ı Kerim'in kendi kitabı olduğunu iddia etse kimse inanmaz, dili Arapça olmayan insanlara da kendisi Arapça olan Kur'an-ı Kerim ile gitmek mantıksızdır.⁵⁰⁴ İkinci cevap olarak da sözü edilen şahsın Kur'an-ı Kerim'i göstererek böyle bir iddiada bulunursa, Allah tarafından bu ayetleri okumaktan, telaffuzdan, bunları mesnet gösterip iddia beyan etmekten alıkonulur. Bu görüş sarfe nazariyesi⁵⁰⁵ olarak bilinmektedir.⁵⁰⁶

⁵⁰³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 2:163.

⁵⁰⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 2:163.

⁵⁰⁵ Sarfe nazariyesi ilk olarak İbrahim Nazzâm tarafından ortaya atılmış bir nazariyedir. Buna göre Kur'an-ı Kerim fesahat ve belagat yönünden insanlar tarafından bir benzeri getirilebilmesi aklen mümkündür. Ancak Allah buna cesaret edebilecek insanlardan bu cesareti almak suretiyle bu işi engellemiştir. Aslında Kur'an-ı Kerim'in mûcize oluşu münkirlerin bu işten geri çevrilmesi (sarf edilmesi) suretiyledir. Teori ismini sarf (çevirmek) fiilinden almıştır (Yusuf Şevki Yavuz, "Sarfe", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yay, 36:140,141.)

⁵⁰⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 2:166.

SONUÇ

İmam Mâtürîdî, düşünce dünyamıza yapmış olduğu katkılarıyla bütün Müslümanlar, özellikle Türkler tarafından saygı duyulan bir âlimdir. Olaylara bakış açısının ve akılcı yaklaşımının yanında vahyi güzel biçimde yorumlaması önem arz etmektedir. Ehl-i sünnet'in itikadî mezhep imamlarından olan Mâtürîdî'nin günümüze iki adet önemli eseri ulaşmıştır. Birincisi *Kitâbü't-Tevhîd*, ikincisi *Te'vîlatü'l-Kur'an*'dır. *Kitâbü't-Tevhîd* kelâmî görüşlerini barındıran bir eserdir. *Te'vîlatü'l-Kur'an* ise tefsir kitabıdır. Mâtürîdî'nin fikrî yapısının günümüze aktarılmasında bu iki kitabın yanında yetiştirdiği öğrencilerinin bizlere verdiği bilgiler de önemlidir.

Mûcize, Müslümanların hayatında son derece önemli bir olaydır. Peygamberlerin, Allah tarafından gönderildiklerine dair insanlara sundukları hârikulâde belgelerdir. Her iddianın kalitesi delilinin kalitesine göre ölçüldüğüne göre peygamberlik gibi muazzam bir kurumun da delilinin mûcize gibi bir olay olması yerinde olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de mûcize kelimesine rastlanmamaktadır. Onun yerine âyet, beyyine, burhan, sultan gibi kelimeler kullanılmıştır.

Mûcizelerin doğru anlaşılabilmesi önemlidir. Mûcizelerin faili peygamber değil Allah'tır. Peygamberler mûcizeler için sadece aracıdır. İnsanlar mûcizeleri peygamberlere izafe ettiklerinde yanılmışlar, gerçeği görememişlerdir. Yaratmak Allah'ın fiilidir, dilerse olayları her zaman alışıktığımız surette yaratır. Ama dilerse mûcizelerle bütün tabii kuralları değiştirme gücüne de sahiptir.

Her olağanüstü olay mûcize olarak isimlendirilmemiştir. Onu diğer olağanüstülüklerden ayıran bazı hususlar vardır. Harikulâdenin kaynağının kendisi olduğunu belirten kişi, onun mûcize olmadığını da beyan etmiş olur. Çünkü mûcizenin yaratıcısı Allah'tır. Alelâde hiçbir olay mûcize olarak isimlendirilemez. Mûcizenin en önemli özelliği tabiat kanunlarına aykırı olmasıdır. Bir kişinin ortaya koyduğu harikulâdenin bir benzerini başkası da ortaya koyarsa bu onun mûcize olmadığını göstermektedir. Mûcize de tehdîd (meydan okuma) şartı da ekseriya gerekli görülmüştür. Sadece peygamberlerin elinden çıkan hârikulâdeler mûcize olarak vasıflanabilir. Bir kimsenin peygamberlik iddiası yokken elinden harikulâde bir iş çıksa buna mûcize denilmez. Muhatapların benzerini getirmesi istenerek meydan okunması da birçok âlim tarafından şart görülmüştür. Bir kişi

kendisinin peygamber olduğunu iddia ettiğinde mûcize istense o kimse önceki bir olağanüstülüğü delil olarak gösterse kabul edilmez.

Mûcize gönderilmesinde birçok sebep ve hikmetten söz edilmektedir. Öncelikle mûcize, kendisine gönderildiği peygamberi manevi olarak desteklemektedir. Vahiy gelmediğinde Allah'ın kendisine darılmasından⁵⁰⁷ korkan Efendimiz bu noktada büyük bir örnektir. Kendilerine mûcize geldiğini düşünmek, peygamberleri ilâhî korumada olduklarını hissettirmiş, bu durum onları tebliğ hususunda daha güçlü kılmıştır. Peygamberlerle beraber mûcizelere şahit olan inananlar da gönül ferahlığına kavuşmuşlar, kendilerini güvende hissetmişlerdir. Peygamberlerine daha sağlam bir bağ ile bağlanmışlardır. Henüz Müslüman olmamış, kaplerinde din ile alakalı şüphe bulunan ve iman etmek için bir işaret veya iknâ edilmeyi bekleyen insanlar mûcizeler ile iman etmiştir. Mûcizeler, iman etmeyip mûcizeleri gördüğü halde inkâr bataklığını seçen insanların da cehennemdeki derecelerini artırması açısından önem arz etmektedir.

Mûcizeler aklî, hissî ve haberî olarak üç bölümde incelenmiş, insanların akıllarına hitap eden ve onları bu noktadan hayretlere düşüren mûcizelere aklî mûcize, insanların duyularına hitap eden ve fiziksel olarak düzene etki eden mûcizelere hissî mûcize, geçmişten veya gelecekte haber vermek şeklinde olan mûcizelere de haberî mûcize denilmiştir.

Mâtürîdî, peygamberlerin risalet davalarını ispatta mûcizenin çok önemli bir rol üstlendiğini bildirir. Ona göre peygamberlerin ahlâkı, tavırları, doğrulukları ve yetiştikleri toplumun kötülüklerinden uzak kalışları risaletlerinin doğruluğunu gösteren bir delildir. Bunun yanında mûcizeler ile desteklenmiş olmaları onları davalarında şüphe götürmez bir doğruluğa taşır. Dünyalık peşinde koşmayıp, insanların hidayeti için gece gündüz uğraşmalarına muhatapları da şahit olmuştur. Bu şahadetleri onların iman etmeleri için mühim bir delil yerine geçmektedir.

Mâtürîdî mûcizelerin peygamberleri ispatlamasının yanında Hz. Alah'ın varlığını da ispat eden olaylar olduğunu, mûcizeler ile peygambere iman eden kimselerin aynı zamanda Allah'a da iman ettiklerini belirtmiştir.

⁵⁰⁷ Duha, 93/3.

Mâtürîdî, birçok peygamberin mûcizesinden bahseder. Çalışmamızda bütün hepsini almak yerine birkaç peygamberin mûcizelerini aktarmakla yetindik. Daha çok, mûcizeleriyle ön plana çıkmış olan peygamberlerden bahsettik.

İmam Mâtürîdî, mûcize ile ilgili verilerde hadisleri yerine göre delil olarak kullanmıştır. Ancak bazı durumlarda hadis rivayetlerini göz ardı etmesi dikkat çekicidir. Örneğin Hz. Sâlih'in deve mûcizesinde hadis rivayetlerinde devenin özellikleri aktarılmış, ancak Mâtürîdî bunları zikretmeyip devenin Kur'an'da geçen ifadelerden başka vasıflarının olup olmayacağı noktasında yorum yapmaktan kaçınmıştır. Hz. İsâ'ya (as) gökten sofranın indirilmesi konusunda da hadis rivayetlerinde detaylı olarak sofranın indirildiği yazmasına rağmen Mâtürîdî bunları eserine almamıştır.

Hz. İbrahim'i yakmayan ateşin mahiyeti ile ilgili iki farklı görüşten bahseden Mâtürîdî, birinci görüş olarak bu ateşin sadece İbrahim'e (a.s.) karşı yakıcı olmadığı diğer insanlara karşı yine yakıcı olmaya devam ettiğini, ikinci görüş olarak da herkes için yakıcılığının kaldırıldığını bildirir.

İsrailoğullarına gönderilen peygamberleri incelerken rasul-nebî arasındaki bazı farkların olabileceğinden bahseden Mâtürîdî, İsrailoğulları tarafından sadece nebilerin öldürüldüğü, rasullerin bu öldürülmeden beri olduğunu belirtir. Mûcizelerin de sadece rasullere verilmiş olabileceğini nebilere kitap verilmediği gibi mûcize de verilmediğini belirtir. Bekir Topaloğlu, burada Mâtürîdî'ye katılmamakta ve birçok rasulün de öldürüldüğünün bildirildiğini söylemektedir.

Hz. Üzeyr'in kıssası olarak bilinen ve Bakara Suresi 259. Ayette anlatılan kıssadaki kişinin Hz. Üzeyr olmayabileceğini bildirir. Bu konuda da Hadis rivayetlerini doğrudan kabul etmemiştir. Bu olaydan Peygamberimiz 'in nübüvvetine bir delil getiren Mâtürîdî, onun da bu kıssayı vahiyden önce bilmediğini bildirir.

Tezimizde Hz. Musa (a.s.), Hz. İsâ ve Hz. Muhammed'in mûcizelerine daha fazla yer ayırdık. Hem üç semâvî dinin peygamberleri olmaları açısından hem de Kur'an'da mûcizeleriyle ön plana çıkmaları açısından bu üç peygamberin mûcizelerini önemli gördük. Mâtürîdî bu üç peygamberin mûcizelerine Ehl-i sünnet'in bakış açısı ile yaklaşmıştır. Olaylara kat'î hüküm vermekten ziyâde o alandaki görüşleri beyân etmiş, kendi görüşünü de eklemiş sonunda da o işi en iyi bilen Allah olduğunu bildirmiştir.

Hız. Musa ülü'l azim peygamberlerdendir. Firavuna karşı verdiği mücadele Kur'an'da en fazla tekrar edilen kıssalardan birisidir. Kendisine âsâ mûcizesi, yed-i beyza (beyaz el) mûcizesi, denizin yarılması, taştan su fıskırması gibi birçok mûcize verilmiştir. Hız. Musa'nın mûcizelerini inceleyen Mâtürîdî, bu mûcizelerin hepsinin, hissi mûcizeler olduğunu bildirir. Aslında her bir mûcizenin Hız. Musa'nın nübüvvetini ispata yeterli olduğunu bildiren Mâtürîdî, İsrailoğulları ve Firavun'un ikna edilmesi için defalarca farklı farklı mûcizeler gönderildiğini, Firavun'un hayatının son dakikalarına kadar iman etmediğini bildirir. İsrailoğulları ise iman etmiş ancak bu imanlarını muhafazada ciddi problemler yaşamışlardır. Samiri onları bir put ile aldatmış, kendisinden ses gelen bir buzağı ile putperestliğe döndürmeyi başarmıştır. Samiri, aslında peygamberliğini iddia etmiş olsa ona harikulade verilmeyeceğini belirten Mâtürîdî, putperestliğe çağırdığı için kendisine imtihan için bir harikulade durum verildiğini, Cebrail 'ın izinden bir parça alıp onu buzağıya attığını ve buzağının böğürmeye başladığını aktarır. Mâtürîdî bu kıssada da hadis rivayetlerinden sahih olanların dışında bu tür kıssalara ekleme ve çıkarma yapmanın caiz olmadığını bildirmiştir. Yahudiler Hız. Musa'dan Allah'ı görmeyi istemişlerdir. Bunun kabul edilmediği ve onları yıldırım çarptığı rivayet edilir. Mâtürîdî burada yıldırım çarpmasının sebebinin Allah'ı görmeyi istemek olmadığını belirtir. Çünkü bu durumu Hız. Musa da talep etmiştir. Onları yıldırım çarpmasının sebebi hâlâ iman etmeyişleridir.

Hız. Musa'ya (a.s.) dokuz mûcize verildiğini beyan eden âyeti açıklarken bu dokuz mûcizenin Firavun'a karşı verildiğini bildirir. Aslında ona verilen diğer mûcizelerle birlikte toplam adedin yirmibeş civarı olduğunu bildirmektedir.

Hız. Musa'nın esasının yılanı dönüşmesi, "yed-i beyza" olarak nitelendirilen elini cebinden çıkardığında bembeyaz kesilmesi de aynı ortamda Firavun ve avanesini dine davet için verilmiş önemli mûcizelerdendir. Cenabı hak elini cebine sokmadan da mûcize verebilme gücüne sahiptir ancak ilâhî murad bu yönde cereyân etmiştir.

Mâtürîdî, Hız. Musa'nın kavmine gönderilen mûcizelerden olarak: tufan, çekirge, kan, haşerât ve kurbağalar gönderildiğini, bunların birbiri ardına geldiğini bildirir. Bu gibi felaketlerle karşılaşınca Hız. Musa'ya Allah'a dua etmesi için gitmişler, eğer başlarındaki felaketten kurtulurlarsa iman edeceklerini söylemişlerdir. Neticede kurtuldukları her seferde Hız. Musa'yı büyük bir büyücü olarak gördüklerini söyleyip iman etmemişlerdir.

Hz. Musa'ya verilen bildirgin kuşu ve kudret helvasını bildirirken Mâtürîdî, öldükten sonra (dünyada) diriltilmek, uzatılan gölge, kızartılmış kuş eti, eskimeyen ve kirlenmeyen elbiseler gibi cennette gerçekleşmesi şartıyla bize vaad edilen bazı nimetlerin İsrailoğulları'na dünyada gösterildiğini bildirir.

Bütün verilen mûcizelere rağmen Tevrat'a iman etmeyen İsrailoğullarının üzerine Tur Dağı'nın kaldırılıp bırakılması tehdidi sonrası ancak iman etmişlerdir. Kendilerine bir tehdit olmadığı durumda iman etmemişlerdir.

Allah'ın mûcizeleri yoktan (la min şey') yarattığını belirten Mâtürîdî, buna delil olarak sert bir taştan on iki gözesi olan bir pınarın fışkırmasını gösterir. Taşın yapısında suya tahavvül bulunmamaktadır. O halde oradan fışkıran su o anda orada yaratılmıştır.

Bakara Suresi'ne de ismini vermiş olan inek kesme hadisesindeki ineğin bizzat mûcize olduğunu, başka bir ineğin kabul edilmeyeceğini belirten Mâtürîdî, İsrailoğullarının kolayca bir inek kesip kurtulabileceğine dair rivayetleri sahih bulmaz. İsrailoğullarının belirtilen vasfı netleştirmek için peş peşe sorular sormasını doğru bulur.

Musa Kur'an'da ismi en fazla geçen peygamberdir. Mûcizeleri de insanlara ibret olmuş ve herşeye rağmen kavminin büyük çoğunluğunun iman etmemesi büyük bir ibret olmuştur. İnsanlar harikuladeleri ne kadar fazla görürse görsün, iman etmenin yalnızca Allah'ın elinde olduğunu insanlara bildirmiştir.

Hz. İsa İsrailoğullarına gönderilmiş son peygamberdir. Hz. İsa'nın (a.s.) baştan sona mûcize olduğunu belirten Mâtürîdî, ona çok enteresan mûcizeler verildiğini belirtir. Mâtürîdî'ye göre, annesinin hamile kalışı ile başlayan mûcizevi süreç göğsü kaldırılması ile noktalanır. Babasız dünyaya gelmesinin mûcize olduğunu fakat sadece onun değil bizlerin de dünyaya gelmemizin birer mûcize olduğunu, sadece buna alıştığımız için bir sudan dünyaya gelmemizin alelâde bir durum haline geldiğini belirtir. Beşikteyken konuşmasıyla hem annesinin iffetini ortaya koymuş, hem de İsrailoğullarına kendisinin peygamber olacağını beyan etmiştir. Peygamberliği esnasında ölüleri diriltmiş, kuş şeklindeki toprağa can vermiş, evde biriktirilen malzemeleri bildirmiş, kör ve alaca hastalarını iyileştirmiştir. Bütün bunları Allah'ın izni ve yardımı ile yapmıştır. Bu mûcizelerin içerisinde evde biriktirilenlerin söylenmesini ayrıca mevzu eden Mâtürîdî bu fiilin kâhinlerce de yapıldığını söyler. Ancak kâhinler bunu öğrenerek ve yalanlar

ekleyerek yaparken Hz. İsa mahza Allah'ın yardımı ile yapmıştır. Hristiyanların Hz. İsa'yı ilâh edinmesinin iki sebebi olduğunu belirten Mâtürîdî, birinci sebebin babasız dünyaya gelmesi olduğunu ikinci sebebin de elinde mûcizeler zuhur etmesi olduğunu belirtir. Hz. İsa'yı yemek yerken ve su içerken de gören Hristiyanlar, onun beşer olduğunu ve ilâh olamayacağını düşünecekleri yerde yanıldıklarını, tam aksi bir düşünce geliştirerek ilâhın da yemek yiyebildiğini düşünmüşlerdir.

Hz. İsa'nın Ruhu'l-Kudüs ile desteklediğini belirten Mâtürîdî, Rûhu'l-Kudüs'ün Cebrail olduğunu söylemektedir. Bu desteklemenin günahattan uzak tutulup korunması olduğunu belirtir. Hz. İsa'ya hiçbir şeytanın musallat olamadığını hatta yaklaşmadığını da aktarmaktadır.

Hz. İsa'nın mûcizeleri anlatılırken h-l-k (yaratma) fiilinin kullanılmasına değinen Mâtürîdî, bu fiilin mecâzî manada kullanıldığını belirtmektedir. Yaratmanın gerçek manasında sadece yoktan var etmek olduğunu açıklamakta ve bunun yalnızca Allah tarafından yapılabileceğini belirtmektedir.

Hz. İsa'nın kelîmullah ve rûhullah gibi vasıflarından bahsederken, bunların ulûhiyet anlamı barındırmadığını, Allah'ın şerefli bir kulu olduğunun beyanı için geldiğini belirtmektedir.

Mâtürîdî, havarilerin sofranın indirilmesini talep ettiklerini bildiren âyeti yorumlarken, bu sofranın inip inmediği hakkında net bir açıklama yapmaktan kaçınır. Bu olayla ilgili hadis rivayetleri yerine sofranın inmediğine dair Hasan-ı Basri'den bir söz aktarması mânîdardır. Nitekim hadis kitaplarında bu konu detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Mâtürîdî ise bunları kitabına almamıştır.

Hz. İsa'nın beşikte ve kühûlet (olgunluk) çağında konuşacağını söylemesini değerlendiren Mâtürîdî, bu konuşmanın annesi için bir müjde olduğunu, çocuğunun olgunluk çağına kadar yaşamasının annesi için bir ferahlık ve sevinç olduğunu belirtir.

Hz. İsa'nın göğe kaldırılmas konusunda Mâtürîdî, teveffî kelimesinin öldürmeden yeryüzünden alınmak anlamına gelebildiğini belirtir. Öldürülüp (teveffî) katına yükseltildiğini belirten âyeti yorumlarken, burada takdim te'hir olduğunu, önce katına yükseltildiğini sonra kıyamete yakın geleceğini ve ondan sonra her canlı gibi öleceğini

belirtir. Hz. İsa'nın hayatı incelendiğinde ve mûcizelerin mahiyeti düşünüldüğünde gökte bir hayat sürmesinin mümkün olacağını belirtir. Bu durum ne kadar akla uzak gelse de mûcizeler yapısı itibariyle akılların üstünde bir durum olduğundan mûcizeleri mantığa yatmadığı için inkâr etmek doğru bir davranış değildir. Kıyamete doğru Hz. İsa'nın gökten ineceğini ve Deccal ile savaşta Müslümanların arasında olacağını belirtir. Bu durum Hz. Muhammed'in son peygamber olmasına gölge düşürmez. Çünkü İsa yeni bir şeriatle gelmeyecek Hz. Muhammed'e tabi bir ümmet olarak gelecektir.

Hz. Muhammed ve Hz. İsa'nın mûcizelerini karşılaştıran Mâtürîdî, Hz. İsa'nın mûcizelerinin hissi mûcizeler olduğunu, Efendimizin mûcizelerinin ise hem duygusal (hissî) hem de aklî (bilgesel) olduğunu dile getirir.

Kur'an-ı Kerim'de müşriklerin mûcize taleplerinin reddedildiğine değinen Mâtürîdî, müşriklerin genel olarak, hakikati görmek için değil, alay etmek veya küçük düşürmek için mûcize talebinde bulunduklarını, bu sebepten de taleplerinin kabul edilmediğini söylemektedir. Müşrikler eğer samimi bir gözle Hz. Muhammed'i ve getirdiklerini inceleseler yeterli miktarda mûcizenin kendilerine verildiğini anlayacaktır. Ümmet-i Muhammed'in toplu olarak helak edilmeyeceklerini bildiren Mâtürîdî, bu sebepten dolayı Ümmet-i Muhammed'i helake götürecek mûcize gönderilmediğini aktarır. Önceki toplumlar tehdî esnasında gelen mûcizeleri reddedip helaka müstahak olmuşlardır ve bu sebepten dolayı helâk olmuşlardır. Ancak Ümmet-i Muhammed'in bu sebeple helakının murad edilmediği aktarılmaktadır.

Mâtürîdî Hz. Muhammed'den (s.a.v.) olmaz isteklerde bulunan Mekkeli müşrikler, onun göğe çıkması, oradan yazılı bir kitap indirmesi, Allah ve melekleri getirmesi gibi taleplerde bulunduğunu bu taleplerin kabul edilmesinin mümkün olmadığını belirtir.

Anlayabildiğimiz kadarıyla İmam Mâtürîdî'nin sisteminde kavram olarak mûcizede sarmal bir kullanım söz konusudur. Hasâisu'n-Nebî (Peygamberin üstün vasıfları) kabilinden olan hususları da mûcize olarak isimlendirmiş, en geniş anlamda bu şekilde kullanmıştır. Onun ahlakını da mûcize olarak adlandırması buraya örnek olmaktadır. Daha sonra tehdî içermeyen bazı olağanüstü olayları da mûcize olarak isimlendirmiştir. Ağacı çağırdığında gelmesi buna örnek olmaktadır. En dar anlamıyla da tanımında

verdiği şekilde mûcize tanımlaması mevcuttur. Hz. Musa'nın elinde asanın yılanı dönüşmesi buna örnek olmaktadır.

Hz. Muhammed'in mûcizelerine değinen Mâtürîdî, onun en önemli mûcizesinin Kur'an olduğunu belirtir. Aklî mûcize olarak Kur'an'ın kendisinden sonraki yıllarda da insanlara aydınlık olmaya devam ettiğini belirten Mâtürîdî, Onun icazına hiçbir kimsenin erişemeyeceğini bildirir. Kur'an'ın icazına ancak o dili bilenlerin hakiki manada vakıf olabileceğini belirten Mâtürîdî, Kur'an'daki Allah'a götüren akli ve nakli delillerin üst düzey olduğunu, o devirde kimsenin bu seviyede bir kitabı yazmasının mümkün olmadığını bildirir. Geçmiş ve gelecekte verdiği haberlerin doğru çıkıp yalanlanmaması da Kur'an'ın mûcizeliklerinden birisidir. Hz. Muhammed'in ümmî bir insan olduğunu belirten Mâtürîdî, onun hiç kimseden bu tür bilgileri öğrenmediğini, okuması olmadığı için de eski kaynakları anlayıp aktarmasının mümkün olmadığını belirtir. Hz. Muhammed'in hiçbir edebî faaliyete katılmadığı bilinmekteyken bütün ediplerin hayran kalacağı bir kitap getirmesi aklî mûcizelerden kabul edilmiştir. Onun hiçbir dünya menfaatine yönelmemesi, Allah'ın onu yalnız bırakmayacağı vaadini vermesi ve gerçekten de öyle çıkması aklî mûcizelerdendir. Allah, Ona birçok cephede yardım sözü vermiş ve gerçekleştirmiştir. Kur'an'da gelecekte ve geçmişten haberler zikredilmiştir. Bunların yeri ve zamanı gelince gerçekleşmesi ve geçmişten verilen haberlerin doğruluğuna delil olmaktadır.

Ayın yarılması, zehirli koyunun konuşması, ağacın Hz. Peygamberin yanına kadar gelmesi, taşların onu selamlaması, parmaklarından su gelmesi, uzunluğu bir ayı bulan yolu bir gecede geçmesi, az bir yemekle çok kişilerin doyması, kütüğün inlemesi, mübarek huzurlarında devenin şikayetçi olması, koyun etinin zehirli olduğunu beyan etmesi ve sayamadığımız mûcizeleri onun hissi mûcizelerine örnek olarak verilmektedir.

Hissi delillerden olarak miraç mûcizesi onun en önemli mûcizelerindendir. Miraç mûcizesinin Hz. Muhammed'e verilmiş olan hissi mûcizelerin en önemlilerinden olduğunu belirten Mâtürîdî, Rasulüllaha iman etmeyenlerin bu hissi mûcize ile aklî mûcizelerin dışında hissî bir mûcize ile müşriklerin imana tabiri caizse zorlandığını belirtir. Ancak bu zorlama cebrî bir zorlama değil onların tam anlamıyla Hz. Muhammed'e iman etmesini tercihe zorlama, onların hiçbir bahanesinin kalmaması şeklindedir. Özgür iradeleri ise hala kendilerindedir. Mâtürîdî miraç hususundaki

hadisleri zikretmekten kaçınır ve Efendimizin diğer peygamberlerle görüşmesi gibi rivayetlerin kabul veya reddine dair bir açıklama da yapmaz. Sadece bu tür rivayetlere Hz. Ebubekir'in tutumu ile yaklaştığını, eğer Hz. Muhammed söylemişse kabul edilmesi gerektiğini eğer söylememişse de reddedilmesi gerektiğini belirtir.

Ayın yarılması mûcizesinde iki görüşün varlığını bildiren Mâtürîdî, birinci görüşte Ebubekir el-Esam'ın (ö. 200/816) ayın yarılmadığına ve kıyamette yarılacağına kâil olduğunu, cumhur ulemanın ise ayın Efendimiz döneminde yarıldığına kâil olduğunu belirtir. Bu konuda icma olduğunu belirten Mâtürîdî, Ashab-ı kirâmdan birçok kişinin ayın yarılmasını rivayet ettiğini bu sayının kabul edilebilmesi için yeterli olduğunu belirtir. Farklı coğrafyalarda niçin görülmediği sorusuna da cevap veren Mâtürîdî, bu işin bir mûcize olduğunu, farklı coğrafyalarda ilâhî murâd ile görülmesinin engellenmiş olabileceğini belirtir.

Müslümanların zor zamanlarında Allah tarafından yapılan yardımlar da mûcize kabilinden görülmüştür. Mesela Bedir Savaşındaki mûcizelerle ilgili Mâtürîdî, bir mûcize değil birden çok mûcizenin cereyân ettiğini belirtir. Beden olarak zayıf olan Müslümanlar savaşa hazırlıklı gelmemiş, müşrikler ise adet olarak fazla, güç ve kuvvet olarak üstün ve savaş için de hazırlıklı gelmişlerdi. Müslümanların galibiyeti, manevi güçlerinin bir göstergesi ve peygamberin bir mûcizesi sayılmaktadır. İkinci olarak, Hz. Muhammed'in Bedir gününde toprağı müşriklere serptiği ve gözlerinin toprakla dolduması, göremediklerinden dolayı da yenilmeleri mûcize olarak değerlendirilmiştir. Üçüncü olarak Bedir günü meleklerin yardımı ile zafer gelmiştir. Bu da başlıca bir mûcizedir. Dördüncü olarak Hz. Muhammed'e rüyasında düşman çok az gösterilmiş, böylece Müslümanlar moral olarak gayet iyi bir duruma getirilmiştir. Savaş esnasında da Müslümanlar kendinden en az üç misli fazla olan kâfirleri iki katı olarak görmüştür. Olay bu açıdan incelendiğinde Bedir Savaşı'nda Efendimiz birden fazla mûcize göstermiştir. Meleklerin gelmesi ile ilgili bu durumun imtihanın gereği olduğunu, Allah'ın dilemesi sonucu tek bir meleğin dahî bütün herkesi öldürebileceği ancak burada binlerce meleklerle desteklemenin mü'minlerin kalbini tatmin etmek için olduğu belirtilir.

Hz. Muhammed'in birçok kadını idare edebilmesini de mûcize olarak gören Mâtürîdî, bir insanın iki eşi arasında adaleti sağlamasının çok zor olduğunu, Hz. Muhammed'in birçok eşi adaletle idare etmesinin büyük bir olay olduğunu belirtir.

Mâtürîdî, mûcize ile sihir arasında bir kıyaslamaya gider ve mûcizenin sihirden ayrı bir yeri olduğu sonucuna varır. Sihir anlık var gibi görünüp sonrasında zâil olurken mûcizenin, -ihtiyaca binaen- süresi uzayabilir. Peygamberler nefislerine zor gelen işleri yüklenmişler ve elinden gelen mûcizelerle dünyalık peşinden koşmamışlardır. Sihirbazlar ise genelde maddi menfaat peşindedirler.

Mûcizenin peygamberliğe delil olamayacağını söyleyen Brahman ve Deistlere cevap veren Mâtürîdî, onların iddialarının bâtil olduğunu, başta peygamberliği kabul etmedikleri için bu kişilere karşı mûcizeyi savunmanın mantıksız olduğu kanaatindedir. Mûcizeye geçmeden önce peygamberliğin mahiyetinin hasımlarca kabul edilmesi gerektiğini belirtir. Peygamberliği kabul ettiği hâlede mûcizeyi reddeden (Kaderiyye'den Sümâme (ö. 213/828) gibi, gereksiz gören Nazzam (ö. 231/845) gibi kimselerin iddialarına yer veren Mâtürîdî, sonuç olarak bu tür itirazların yapılış tarzlarını ve usullerini reddetmiştir. Herhangi bir şeyi delilsiz ve mesnetsiz olarak reddetmenin kişinin değerini düşüreceğini bildiren Mâtürîdî, mûcizeye karşı yapılan itirazların incelendiğinde bir delile dayanmadığını, bu tür iddiaların tamamının ön kabullere ve ön yargılara dayanan iddialar olduğunu dile getirir.

Kerametlerin varlığını kabul eden Mâtürîdî, bu konuya Kur'an'dan örnekler gösterir. Kerametın kabul edilebilmesi için elinde zuhur eden kişinin Müslüman olması şartı koşar. Kerametlerin aslında imân ettiği peygambere ait bir mûcize kapsamına girdiği sonucuna ulaşmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemü'l-müfehres*. nşr: Muhammed Nedim. Kahire: Dâru'l-Hadîs.
- Ahatlı, Erdinç. *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberlerliği*. Ankara: Diyanet Yay. 2011.
- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. nşr. Şu'ayb el-Arnaût v.dğr. Beyrut. 1995.
- Ahmed Emîn b. İbrâhîm et-Tabbâh. *Zuhrü'l-İslâm*. Kahire:1952.
- Ak, Ahmet. *Büyük Türk Alimi Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. Ankara 2006.
- Ak, Ahmet. "Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik ile İlgili Türkçe Akademik Çalışmaların Değerlendirmesi", *Journal of Islamic Research*, 29/2 (2018). 380-398.
- Âmidî. Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Sâlim. *Ebkâru'l-efkâr fî usûlu'd-din*. thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî. Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye. 2002.
- Aslan, Abdülgaflar, "Kelâm İlminin Gelişimine Türklerin Katkısı: *Ebü'l-Muîn en-Neseî Örneği*", *Uluslararası Türk Dünyasının İslâmiyet'e Katkıları Sempozyumu*, Ed. İ.Hakkı Göksoy ve diğ. 430-470 Isparta 2007.
- Ateş, Süleyman. *Çağdaş Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat. tsiz.
- Atık, Bilal *Kur'ana ve Sünnete Göre Nübüvvet Bağlamında Değişmeyen Sünnetullah Olarak Mûcize Olgusu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. 2018.
- Aydınlı, Osman. "Mu'tezilî Düşünce'de Nübüvvet Meselesi ve Hz. Muhammed." *İslâmî İlimler Dergisi*. 1/1, (2006) 8-26.
- Azimli, Mehmet. "Şakku'l-Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller," *Hikmet Yurdu Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2/3,(2009). 95-109.
- Bağdâdî, Abdulkâhir. *el-Fark beyne'l-fırak*. Beyrut: 1977.
- Bâkıllanî. *Kitâbü'l-beyân 'ani'l-fark beyne'l-mu'cizât ve'l-kerâmât ve'l-hiyel ve'l-kehâne ve's-sihr ve'n-nâr ve'n-necât*. thk. Richard McCarthy. Beyrut: 1958.
- Balcı İsrâfil. *Hiz. Peygamber ve Mûcize*. Ankara: Ankara Okulu Yay. 2013.
- Bebek, Adil. "Kelâm Literatürü Işığında Mûcize ve Hz. Muhammed' e Nisbet Edilen Hissi Mûcizelerin Değerlendirilmesi". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 18 (2000) 121-148.

- Bekir Topaloğlu. *Kitâbü't-Tevhîd Açıklamalı Tercüme* İstanbul: Îsâm yay. 2017
- Beyazîzâde Ahmed Efendi. *Îşâratu'l-Meram*. Nşr. Yusuf Abdurrezzak. Karaçi. 2004.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *Delâilu'n-nübüvve*. İstanbul: Ocak yay. 2017.
- Biçer, Ramazan. "The Value Of The Religious Knowledge In The Formation Of Faith". 8/1. *Kader*. (2010) 77-92.
- Bilmen, Ömer Nâsûhî. *Muvazzah İlm-i Kelam*. İstanbul: Ravza Yay 2013.
- Bulut, Halil İbrahim. "Mûcize" *TDV İslam Ansiklopedisi*. 30:350-352. İstanbul: TDV Yayınları. 2005.
- Bulut, Halil İbrahim. "Mûcizelerin Muhatapları Üzerindeki Etkileri" *Usul İslam Araştırmaları Dergisi*. 9/9, (2008) 153-172.
- Bulut, Halil İbrahim. *Nübüvvetin İspatında Mûcize*. Ankara: Araştırma Yayınları 2006.
- Bulut, İsmail. "Kelimetullah Bağlamında Mâtürîdî'nin 'Kelime/Logos' Anlayışı", *Ekev Akademi Dergisi*, 20/66, (2016), 367-391.
- Bulut, İsmail. "İmam Mâtürîdî Perspektifinde Hz. Îsâ". *Kastamonu Üniversitesi IV. Uluslararası Şeyh Şaban-ı Velî Sempozyumu -Hanefîlik-Mâtürîdîlik*. ed. Cengiz Çuhadar vd. 1/514-526. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Yayınları. 2017.
- Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb. *Hüccetü'n-nübüvve*. nşr: Abdusselam M. Harun. Kâhire, 1964.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *es-Sihâh Tâcu'l-luga*. Kahire: 1956.
- Cürcânî. Seyyid Şerif. *Şerhu'-mevâkıf*. trc. Ömer Türker. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay. 2005.
- Cüveynî, Yûsuf. *Kitâbu'l-irşâd ilâ kavâidi'l-edilleti fî usûli'l-'itikâd*. thk. Ahmed Abdurrahîm es-Sâiyih Kâhire: Mektebetu's-sekâfeti'd-dîniyye. 2009
- Çelebi, İlyas. "İnşikâku'l-kamer" *TDV İslam Ansiklopedisi*. 22:343-345. İstanbul. TDV Yayınları. 2000.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî. *Camiu'l beyân an te'vîl-i ây-i'l-kur'an*. Kahire: Daru'l-Hadîs. 2010.
- Çelebi, İlyas. *İslam İnancında Gayb Problemi*. İstanbul: İFAV Yay. 1996
- Çelebi, İlyas. *İtikadi Açından Uzak Ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*. İstanbul: Kitabevi Yayınları. 1996.
- Çelebi, İlyas. "Sihir" *TDV İslam Ansiklopedisi*. 37:170-172. İstanbul. TDV Yayınları. 2009.

- Çetin, Abdurrahman. "Ayet" *TDV İslam Ansiklopedisi*. 4:242-244 İstanbul. TDV Yayınları. 1991.
- Duman, Ali. "İmam Matürîdî, Hayatı, Eserleri ve İslam Düşüncesindeki Yeri", *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2/4, (2009). 109-126.
- Durmuş, İsmail. "İstidrac" *TDV İslam Ansiklopedisi*. 23:328-329. İstanbul: TDV Yayınları. 2001.
- Ebû Zehrâ, Muhammed. *Târîhu'l-mezâbihi'l-islâmiyye*. Kahire ts.
- El-Heysemî Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân. *Mecmau'z-zevâid*. İstanbul: Ocak yay. 2015.
- Emin Ahmet. *Fecru'l-İslam*. trc: Ahmed Serdaroğlu. Ankara: Kılıç yay. 1976
- Eroğlu, Muhammed. *Ebû Mansur Mâtürîdî ve Te'vîlâtü'l-Kur'an*. Basılmamış Yüksek İslâm Enstitüsü Öğretim Üyeliği Tezi. İstanbul 1971.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı*, İstanbul: İşaret yay. 2017.
- Eş'ari, Ebü'l-Hasan. *Makalatü'l-islâmiyyin ve ihtilafü'l-musallin*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. Kahire: Mektebetü'n-nehda'l-Mısriyye. 1950.
- Fethullah Huleyf. "Ebû Mansur Mâtürîdî Hayatı ve Eserleri". trc. Mustafa Öz. *Diyanet Aylık Dergisi*. Ankara: Sayı: 5. (1974). 13: 317
- Gazzâlî, Ebû Hâmid. *el-İktisâd fî'l-itikad*. nşr. İbrahim Agâh Çubukoğlu-Hüseyin Atay. Ankara: 1962.
- Gazzali, Ebû Hâmid. *Filozofların Tutarsızlığı*, çev. Mahmut Kaya- Hüseyin Sarıoğlu, İstanbul: Klasik Yayınları. 2005.
- Göztepe, Yüksel; Demir, Hamit. "İmam Rabbânî'nin Sûflere Yönelttiği Bazı Tenkidler." *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 6/2, (2018) 297-332.
- Harputî, Abdullatif. *Tenkîhu'l-Kelam*. Elazığ: DİB yay. 2000.
- Harman, Ömer Faruk. "İbrahim" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 21:266-272. İstanbul: TDV Yayınevi. 2000.
- Harman, Ömer Faruk. "Musa" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 31:207-213. İstanbul: TDV Yayınları. 2006.
- Harman, Ömer Faruk. "Meryem" *TDV İslam Ansiklopedisi*, 29:236-242 Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Hatip, Abdulkerim. *el-İ'câz fî dirâseti's-sâbikîn*. Beyrut: Dâru'l-fikri'l-arabî. 1974.

- Hayyât, Ebü'l-Hüseyn Abdürrahîm b. Muhammed b. Osmân. *Kitâbu'l-intisâr*. Daru'l-kütübi'l-Misriyye. Kâhire: 1925.
- Işık, Kemal. *Mâtürîdî'nin Kelam Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı*. Ankara: Fütüvvet Yayınları. 1980.
- İbn Akil Mûsa, Muhammed b. Hasan. *İ'cazu'l-Kur'ânî'l-Kerîm beyne'l-imam es-Suyûtî ve'l-'ulemâ*. Dâru'l-Endülüs el-hadra. Cidde. 1997.
- İbn Hâllikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed. *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebna'i'z-zamân*. Nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. Kahire. 1948.
- İbn Kutluboğa, Ebü'l-Adl Zeynüddîn Şerefüddîn Kâsım. *Tâcü't-terâcim*. Dmeşk: Darü'l-kalem. 1992.
- İbn-i Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabiyye. thk. M. Fuad Abdülbâkî. Beyrut.
- İbn-i Manzur, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî. *Lisanu'l-Arab*. Beyrut 1988.
- İbn-i Sad, Ebû Abdillâh. *Tabakâtü'l-kebîr*. İstanbul: Siyer yay. 2015.
- İbnü'l-Esîr. *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser*. thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî ve Mahmûd Muhammed et-Tanâhî. Kahire: el-Mektebetu'l-islâmiyye. 1963.
- İsfahânî, Ragıb. *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*. Dmeşk: Daru'l-kalem 2009.
- Kâdî Abdulcebbâr, Ebü'l-Hasen Abdulcebbâr b. Ahmed b. Abdilcebbâr el-Hemedânî. *El-Muğnî fî ebvâbi't-tevhîd ve'l-'adl*. Kahire: 1961.
- Kâdî Abdulcebbâr. *Şerhu'l usûli'l-hamse*. nşr: Abdülkerîm Osman. Kahire: 1988.
- Kâdî İyâz, Ebü'l-fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz. *eş-Şifâ fî ta'rîfi hukûki'l-Mustafa*. Halil Efendi Mtb. Tsz.
- Kalmahan. Erjan. *İmam Mâtürîdî'de Peygamberlik*. Ankara Üniv. Sos. Bil. Enstitüsü. Doktora Tezi. 2003.
- Karadeniz, Osman. *İlim ve Din Açısından Mûcize*. İstanbul: İFAV Yay. 2018.
- Kurt, Mehmet Emin. "Mâtürîdî Tefsîrinde İcazu'l-Kuran". Ankara: Ankara Üniversitesi. s.b.e. Yüksek Lisans Tezi. 2019.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Endülüsî. *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed İbrahim el-Hıfnâvî, Mahmud Hâmîd Osman. Kahire: Dâru'l-Hadîs. 2005.
- Kutlu. Sönmez. "Bilinmeyen Yönleriyle Türk Bilgini İmam Mâtürîdî". *Dini Araştırmalar Dergisi*. 5:15, (2003), 5-28.

- Kutluer, İlhan. "Determinizm" *TDV İslam Ansiklopedisi*. 9:215-220. İstanbul: TDV Yayınları. 1994.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Kitabu't-Tevhid* Çev: Bekir Topaloğlu. İstanbul: Îsâm yay. 2019.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. Çev: Bekir Topaloğlu. İstanbul: Ensar Yay. 2015.
- Mâverdî Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *A'lâmu'n-nübüvve*. Beyrut: Daru'n-nefâis. 1994.
- Mukatil b. Süleyman. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*. Beyrut: Müessesetü't-tarîhi'l-'Arabî. 2002.
- Nebati, Mahmut. *Mâtürîdîlik'te Kur'an ve Sünnet'in Belirleyiciliği: Bilgi, Mûcize ve Kabir Azabı Örnekleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Estitüsü, Doktora Tezi. 2019.
- Nebhânî, Yûsuf. *Huccetullahi ale'l âlemin fi mûcizât-i seyyidi'l-mürselin*. İstanbul: Hakikat Kitabevi. 1974.
- Nesefî, Ebû'l-Muîn Meymûn b. Muhammed b. Muhammed b. Mu'temid. *Tebsiratü'l-edille*. Ankara: DİB Yay. 1993.
- Nursî. Bediüzzaman Said. *Sözler*. İstanbul: Envar Yay 1995.
- Önal, Recep. Mâtürîdî'nin Hayatı, Eserleri ve Kelam İlmindeki Yeri. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 8/3. (2013), 325-360.
- Önkal, Ahmet. "Hâlid b. Sinân" *TDV İslam Ansiklopedisi*. 15:288 İstanbul: TDV Yayınları. 1997.
- Özalvarlı, M. Said. "Hârikulâde" *TDV İslam Ansiklopedisi*. 16:181-183 İstanbul: TDV Yayınları. 1997.
- Özen, Şükrü. "Yeterince Tanınmayan Bir İmam: Mâtürîdî" *Marife Dergisi*. 5/3. (2005) 411-423.
- Özen, Şükrü. "Mâtürîdî" *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 28:146-151. Ankara: TDV Yayınları. 2004.
- Özervarlı, Said. *Kelamda Yenilik Hareketleri*. İstanbul: Îsâm Yay. 2019.
- Özgel, İshak. "Kur'ân'daki Olağanüstü Olayları Yorumlaması Ekseninde Muhammed Esed'in "Âyet" Kelimesi Çevirisi Üzerine". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 19 (2007) 152-171.
- Özgüdenli, Osman Gazi. "Mâverâünnehir". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 28:177-180. Ankara: TDV Yayınları. 2003.

- Pay, Metin. "İslam Düşüncesinde Bazı Mûcize Telakkileri." *Dini Araştırmalar Dergisi*. 18/47. (2015) 146-171.
- Râzî, Ebû Abdillâh Ebü'l-Fazl. Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefatihü'l-gayb*. Ankara: Akçağ Yay. 1988.
- Râzî. Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *el-Muhassal Kelama Giriş*. trc. Hüseyin Atay. Ankara: Ankara Üni. İlahiyat Fak. Yay. 2002.
- Reşit Rıza. *Muhammedî Vahiy*. Ankara: Fecr Yay. 1991.
- Sabri Efendi, Mustafa. *Mevkıfu'l-akl ve'l-ilm*. Beyrut: Daru ihyai't-turâsi'l-Arabi 1981.
- Sâbûnî Ebû Muhammed Nûruddîn Ahmed b. Mahmûd b. Ebî Bekir. *el-Bidâye fî usûli'd-dîn*. İstanbul: İFAV yay. 2015.
- Salmazzem, Mehmet. "Tehaddî Ayetlerinin Nüzûl Kronolojisine Dair Farklı Bir Yaklaşım" *Ekev Akademi Dergisi*. 19/64, (2015), 115-134.
- Serrâc, Ebû Nasr. *el-Luma' İslam Tasavvufu*, Çev: Hasan Kamil Yılmaz. İstanbul: Erkam Yayınları. 1996.
- Sem'ani, Ebu Sa'd Abdulkerim b. Muhammed b. Mansur, *el-Ensâb* (nşr. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimi el-Yemani), Beyrut 1980.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'an*. Dmeşk: Dâru İbn-i Kesîr. 1996. .
- Şehristânî, Ebü'l-Feth Tâcüddîn Lisânüddîn Muhammed b. Abdilkerîm b. Ahmed. *Nihayetü'l-ikdâm*. Kahire: Mektebetü's-sekafeti'd-diniyye. 2009.
- Şibli Numani. *Asr-ı Saadet*. İstanbul: Eser Neşriyat. 1977.
- Taftâzânî, Sa'deddîn. *Şerhü'l-akaid*. trc. Talha Hakan Alp. İstanbul: Rihle Kitap Yay. 2011.
- Taftâzânî, Sa'deddîn. *Şerhü'l-makâsıd*. Kum. 1989.
- Tâşköprüzâde Ahmed Efendi. *Tabakâtu'l-fukahâ*. Musul. Ts.
- Topaloğlu Bekir. "Mâtürîdî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 28:157-159. Ankara: TDV Yayınları. 2003
- Topaloğlu, Bekir. "Beyyine" *TDV İslam Ansiklopedisi*. 6:96-97. İstanbul. TDV Yayınları. 1992.
- Topaloğlu, Bekir. "Kitâbu't-Tevhîd" *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 26:117-119. Ankara: TDV Yayınları. 2002.
- Topaloğlu, Bekir. "Te'vîlâtü'l- Kur'an" *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 41:32-33. Ankara: TDV Yayınları. 2012.

- Uludağ, Süleyman. “Keramet”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 25:265-268. Ankara: TDV Yayınları. 2002.
- Türkmen Sabri. “Kur’ân’ın Mûcizeliği Meselesi”. *Diyanet İlmî Dergi*” D.İ.B Yayınları. 43/2, (2007) 55-74.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ma’rifet Yayınları. 1995.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Kıyamet Alametleri" *TDV İslam Ansiklopedisi*. 25:522-525. İstanbul: TDV Yayınları. 2002.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Ruh" *TDV İslam Ansiklopedisi*. 35:187-192. 2018: İstanbul: TDV Yayınları. 2009.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Sarfe" *TDV İslam Ansiklopedisi*. 36:140-141. 2009: İstanbul: TDV Yayınları. 2009.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Vahiy” *TDV İslam Ansiklopedisi*. 42:440-443. İstanbul: TDV Yayınları. 2012.
- Yavuz, Yusuf Şevki; Topaloğlu, Bekir; Çelebi, İlyas. *İslam'da İnanç Esasları*. İstanbul: Çamlıca Yay. 2019.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Fazilet Neşriyat. 2015.
- Yeprem, M. Saim. *İrade Hürriyeti ve İmam Mâtürîdî*. İstanbul: MUİF Vakfı Yay. 1997.
- Yıldız, Abdulvahap. “Keramet ve İstidrac.” *Harran Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 14/21, (2009) 41-63.
- Yılmaz, Hasan Kamil. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar yay. 2014.
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ. *İthâfu's-sâde*. Kahire: 1893.

ÖZGEÇMİŞ

1993 İstanbul Pendik doğumludur. İlkokulu ve Ortaokulu Pendik’te okudu. 80.Yıl Nuh Çimento Lisesi’nden mezun oldu. 2016 Yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. 2018 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, Kelâm Ana Bilim Dalında yüksek lisansa başladı. Şu an Özel Erenler Güneş Okullarında Din Kültürü öğretmenliği yapmaktadır.

